

Polityka młodzieżowa w Polsce 2023/2024

Encyklopedia
Komisji
Europejskiej
Youth Wiki

Tom 1

Wydawnictwo
FRSE

Polityka młodzieżowa w Polsce

2023/2024

**Encyklopedia
Komisji
Europejskiej
Youth Wiki**

Tom 1

Wydawnictwo
FRSE

Polityka młodzieżowa w Polsce 2023/2024
Encyklopedia Komisji Europejskiej Youth Wiki, tom 1

Redakcja merytoryczna: Mateusz Jeżowski
Redakcja i skład: Karolina Kwiatosz
Korekta: Beata Kostrzewska

Projekt graficzny: Grzegorz Dębowski
Druk: KOLUMB Chorzów

Wydawca: Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji
Narodowa Agencja Programu Erasmus+
Al. Jerozolimskie 142a, 02-305 Warszawa
www.frse.org.pl | kontakt@frse.org.pl
www.erasmusplus.org.pl

ISBN: 978-83-67587-15-0

doi: 10.47050/67587150

Wydanie II zmienione

© Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Warszawa 2023

Publikacja została zrealizowana przy wsparciu finansowym Komisji Europejskiej w ramach programu Erasmus+ oraz inicjatywy Youth Wiki. Publikacja odzwierciedla stanowisko jej autorów i Komisja Europejska nie ponosi odpowiedzialności za zamieszczoną w niej zawartość merytoryczną.

Publikacja bezpłatna

Cytowanie: Jeżowski, M. (red.). (2023). *Polityka młodzieżowa w Polsce 2023/2024. Encyklopedia Komisji Europejskiej Youth Wiki, tom 1*. Warszawa: Wydawnictwo FRSE.
doi: 10.47050/67587150

Czasopisma i portale Wydawnictwa FRSE:

[języki: obce]
w szkole

europa
DLA AKTYWNYCH

europdesk
Polska

EUROPEJSKI
PORTAL MŁODZIEŻOWY

Więcej publikacji Wydawnictwa FRSE: www.czytelnia.frse.org.pl

Spis treści

WSTĘP Mateusz Jeżowski	4
ZARZĄDZANIE POLITYKĄ MŁODZIEŻOWĄ Mateusz Konieczny	6
ZATRUDNIENIE I PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ Ewa Giermanowska	34
PRACA Z MŁODZIEŻĄ Ewa Krzaklewska	104

WSTĘP

Oddajemy w Państwa ręce nowe wydanie książki *Polityka młodzieżowa w Polsce*. Od pierwszego, które ukazało się w 2019 r., świat i Polska zmieniły się nie do poznania. Pandemia COVID-19, rosyjska agresja na Ukrainę, kryzys klimatyczny, migracyjny i demograficzny – wszystkie te zjawiska mają niebagatelny wpływ na sytuację młodych ludzi w naszym kraju. A ta jest nie do pozazdroszczenia.

Polska wciąż nie ma strategii na rzecz młodzieży, i to pomimo przeprowadzenia przez Pełnomocnika Rządu ds. Polityki Młodzieżowej szeroko zakrojonych konsultacji w tym zakresie. Ostatni dokument kreślący wizję i działania państwa ukierunkowane na młode pokolenie przestał obowiązywać w 2012 r. – w czasie, kiedy świat wychodził z kryzysu finansowego, Polska wraz z Ukrainą zorganizowały mistrzostwa Europy w piłce nożnej, a inflacja wynosiła 3,7%. Do tego młodzi ludzie muszą mierzyć się z pogłębiającymi się nierównościami w dostępie do edukacji wynikającymi z reformy systemu edukacji oraz pandemii COVID-19, a to przecież niejedyne wyzwania.

Polityka młodzieżowa obejmuje wszystkie działania państwa dotyczące młodych ludzi. Jest jednym z kluczowych czynników mających wpływ na rozwój społeczno-ekonomiczny, gdyż to właśnie młodzi są siłą napędową współczesnego społeczeństwa i gospodarki opartej na wiedzy. Polityka młodzieżowa leży w interesie zarówno poszczególnych państw, jak i całej Unii Europejskiej. Zgodnie z treścią *Strategii Unii Europejskiej na rzecz Młodzieży*, aby zapewnić młodym ludziom jak najlepsze warunki kształcenia oraz ułatwić start na rynku pracy, potrzebne są odpowiednie działania legislacyjne, które powinny być oparte na dowodach i wynikach badań.

Aby zapewnić osobom odpowiedzialnym za kształtowanie polityki młodzieżowej dostęp do rzetelnych i aktualnych informacji, Komisja Europejska stworzyła Youth Wiki – internetową encyklopedię, której celem jest przedstawianie obecnego stanu polityki młodzieżowej w Europie oraz najważniejszych reform mających wpływ na życie młodych ludzi. Jej głównymi odbiorcami są decydenci odpowiedzialni za kształtowanie polityki, a także środowisko akademickie, organizacje pozarządowe czy rady młodzieży.

Encyklopedia Youth Wiki obejmuje zbiorcze zestawienia statystyczne, wyniki badań naukowych dotyczących młodzieży w danym państwie oraz analizę aktów prawnych. Opracowanie jest przygotowywane jedynie w języku angielskim, ale na potrzeby tej publikacji przetłumaczyliśmy dla Państwa wybrane części dotyczące naszego kraju.

Opis sytuacji w Polsce rozpoczyna Mateusz Konieczny. Dokonuje przeglądu działań państwa na rzecz młodzieży, omawia współpracę międzyresortową i identyfikuje mechanizmy finansowania polityki młodzieżowej w Polsce. W rozdziale „Zatrudnienie i przedsiębiorczość” Ewa Germanowska przygląda się młodzieży na rynku pracy, opisuje mechanizmy wspierające ją w znalezieniu pierwszego zatrudnienia, a także w propagowaniu postaw przedsiębiorczych. Ewa Krzaklewska zaś w ostatniej części analizuje rolę pracowników młodzieżowych i środowiskowej pracy z młodzieżą we wspieraniu rozwoju młodego pokolenia.

Struktura publikacji wynika z układu przyjętego przez twórców encyklopedii Youth Wiki, jednak niektóre fragmenty zostały dostosowane, aby lepiej odzwierciedlić polskie realia. Zamieszczone rozdziały nie wyczerpują wszystkich zagadnień związanych z sytuacją młodych ludzi w Polsce. Celem publikacji jest zobrazowanie działań na rzecz młodzieży podejmowanych w kraju, nie zawiera ona jednak rekomendacji czy propozycji kierunków rozwoju.

Treści rozdziałów zostały uaktualnione w 2023 r. Opisują one pewien stan, który ewoluuje i wymaga stałej diagnozy i oceny. Przygotowywany jest także kolejny tom, poświęcony wolontariatowi, włączaniu społecznemu, aktywności społecznej i obywatelskiej, zdrowiu i uczestnictwu w życiu kulturalnym.

Mateusz Jeżowski

Krajowy Korespondent Youth Wiki

Koordynator Zespołu

Analityczno-Badawczego

Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji

ZARZĄDZANIE POLITYKĄ MŁODZIEŻOWĄ

MATEUSZ KONIECZNY

Doktor nauk społecznych w dyscyplinie nauki socjologiczne. Job-coach, certyfikowany trener FRIS®, wykładowca akademicki. Ukończył Uniwersytet Warszawski, Freie Universität w Berlinie oraz Uniwersytet SWPS. Założyciel Manufaktury Przyszłości i współtwórca Kart Potencjału® – narzędzia rozwojowego wspierającego pracę coachów, doradców i psychologów. Specjalizuje się w diagnozowaniu potencjału edukacyjnego i zawodowego, kompetencjach przyszłości, nowych formach zatrudnienia oraz we wspieraniu młodzieży wchodzącej na rynek pracy. Jest autorem projektów edukacyjnych z zakresu doradztwa zawodowego, job-coachingu i polityki młodzieżowej.

Obecnie w Polsce nie realizuje się strategii bezpośrednio ukierunkowanej na młode osoby. Do roku 2012 dokumentem określającym rozwój i kierunki polskiej polityki młodzieżowej była *Strategia Państwa dla Młodzieży na lata 2003–2012*. Przedstawiono w niej powiązania polityki młodzieżowej z regulacjami w zakresie edukacji, opieki społecznej, obrony narodowej, zatrudnienia i walki z bezrobociem, warunków życia dzieci w rodzinach, opieki zdrowotnej, a także zapobiegania przestępczości, narkomanii i nadużywaniu alkoholu. Rada Ministrów założyła, że cele polityki młodzieżowej powinny obejmować osoby w wieku 15–25 lat.

Strategię opracował zespół złożony z reprezentantów organizacji młodzieżowych, ekspertów badających problemy młodzieży oraz przedstawicieli ówczesnego Ministra Edukacji Narodowej i Sportu. Dokument został przedstawiony do konsultacji społecznych z młodzieżą oraz przedstawicielami administracji publicznej. Prace nad przygotowaniem *Strategii Państwa dla Młodzieży na lata 2003–2012* koordynowało ministerstwo właściwe ds. edukacji, a za jej wdrażanie odpowiadał szef tego resortu. Autorzy strategii wyrazili konieczność stworzenia warunków niezbędnych do koordynowania prac inicjowanych przez rząd, instytucje oraz pozarządowe organizacje działające na rzecz młodzieży.

W ostatnich latach ożywiła się współpraca władz centralnych ze środowiskami młodzieżowymi. W lutym 2019 r. Stowarzyszenie Młodzieży RP działające na rzecz powołania krajowej rady ds. młodzieży opublikowało *Założenia do Strategii Państwa dla Młodzieży na lata 2020–2030*. W 2021 r. Pełnomocnik Rządu ds. Polityki Młodzieżowej wraz z Radą Dialogu z Młodym Pokoleniem rozpoczął konsultacje dotyczące projektu strategii na rzecz młodego pokolenia.

MŁODZIEŻ, CZYLI KTO?

Autorzy opracowań dotyczących polityki młodzieżowej zwracają uwagę na konieczność sformułowania oficjalnej definicji grupy społecznej, jaką jest młodzież. Początkowo zaliczano do niej osoby w wieku 15–25 lat (Raczek, 2014). Jednak w nowych programach na rzecz młodzieży górną granicę wieku adresatów podniesiono z 25 na 29 lat. Zmiana ta wynikała „z chęci objęcia wysokiej jakości wsparciem większej grupy osób młodych, wchodzącej na rynek pracy, a także ujednoczenia grup docelowych i zakresu wsparcia ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego oraz *Inicjatywy na rzecz zatrudnienia osób młodych*” (Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej i Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, 2015, s. 3).

W programach z zakresu polityki społecznej przyjmuje się, że młodzież to osoby w wieku 13–30 lat (*Program Młodzież Solidarna w Działaniu na 2016 rok*). Dolna granica wieku zbiega się z czasem, w którym dziecko staje się „podmiotem aktywnym, kształtującym otoczenie poprzez własne działanie” oraz dokonuje ważnych wyborów dotyczących dalszej edukacji. Górna granica wieku została zdefiniowana jako etap usamodzielniania się i zakładania gospodarstwa domowego. Natomiast według art. 2 *Ustawy z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka* „dzieckiem jest każda istota ludzka od poczęcia do osiągnięcia pełnoletności”, przy czym „uzyskanie pełnoletności określają odrębne przepisy”. Zgodnie z tą ustawą pojęcie „młodzież” może odnosić się do osób, które osiągnęły pełnoletność, a zatem ukończyły 18 lat. Przyjmuje się również, że „młodzi ludzie” to osoby w wieku poniżej 34. r.ż., ponieważ trudno jest określić wiek przejścia z okresu młodzieńczego do dojrzałości (Gierańczyk, 2016). W raporcie *Młodzi 2011*, opisującym sytuację tej grupy w Polsce, termin „młodzież” odnosi się do osób w wieku 15–29 lat (Szafraniec, 2011). To właśnie ten przedział jest najczęściej wskazywany w definicjach pojęcia „młodzież”.

Profesor dr hab. Barbara Fatyga (2004), badaczka polityk młodzieżowych z Uniwersytetu Warszawskiego, zdefiniowała młodzież w taki sposób:

to zróżnicowana kategoria społeczności w wieku od 11 do 25 lat. W jej obręb wchodzi liczne subkategorie – wg kryterium wieku: nastolatki (od 11 do 19 lat) i młodzi dorośli (od 20 do 25 lat); [...] płci [...], zdrowia [...], sytuacji rodzinnej [...], kryterium terytorialnego [...], sytuacji edukacyjnej [...], statusu społeczno-ekonomicznego [...], zatrudnienia [...], prawnego [...].

(Fatyga, 2004, s. 12–13)

Główny Urząd Statystyczny (GUS) nie udostępnia danych dla tak szerokiego przedziału (15–29 lat), wyróżnia jednak kategorie: 15–19 lat, 20–24 lata oraz 25–29 lat. Według stanu z 30 czerwca 2022 r. w Polsce mieszkało 5 884 309 osób w wieku 15–29 lat, wśród których 3 001 379 to mężczyźni, a 2 882 930 – kobiety. Młodzi ludzie stanowią 15,55% populacji Polski (GUS, bdw.). Liczebność poszczególnych kategorii przedstawia się następująco:

- 15–19 lat: 1 802 948 osób,
- 20–24 lata: 1 855 918 osób,
- 25–29 lat: 2 225 443 osób.

POLITYKA MŁODZIEŻOWA W POLSKIM PRAWODAWSTWIE

Pierwsze próby tworzenia podstaw funkcjonowania polityki młodzieżowej w Polsce podejmowano w ramach procesu akcesyjnego do Unii Europejskiej. Zaowocowały one *Strategią Państwa dla Młodzieży na lata 2003–2012*, która ostatecznie „nie znalazła [...] przełożenia na wdrażanie programów europejskich ani na stan zintegrowania środowiska organizacji młodzieżowych” (Rodziewicz, 2016, s. 95). Polska polityka młodzieżowa nie wypracowała rozwiązań systemowych, a działania realizowane w różnych obszarach nie są koordynowane w spójny sposób (Wiktorska-Świąćka, 2016).

Nie można jednak stwierdzić, że przed przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej brakowało inicjatyw ukierunkowanych na aktywizację młodzieży czy włączanie jej w życie publiczne. Takie działania były częścią polityk sektorowych realizowanych w poszczególnych ministerstwach. Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej prawdopodobnie przyczyniło się do zwrócenia większej uwagi na kwestie związane z życiem i funkcjonowaniem młodych ludzi (Raczek, 2014).

W polskim ustawodawstwie nie sposób wskazać jednego oficjalnego dokumentu skupiającego się na potrzebach i prawach młodych ludzi albo regulującego kwestie z nimi związane. Nie oznacza to jednak, że przepisy całkowicie pomijają kwestie związane z życiem, prawami i obowiązkami młodzieży. Regulacje dotyczące tej grupy można znaleźć w różnych aktach prawnych, takich jak: *Konstytucja RP*, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, *Kodeks pracy*, *Ustawa o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich*, *Prawo oświatowe*, *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*, *Ustawa o praktykach absolwenckich*, *Ustawa o opiece zdrowotnej nad uczniami* czy *Prawo o stowarzyszeniach*.

Kwestie dotyczące dzieci i młodzieży w bardzo ogólny sposób porusza ustawa zasadnicza. Rodzice mają prawo do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami, ale treść wychowania powinna uwzględniać stopień dojrzałości dziecka, wolność jego sumienia i wyznania oraz jego przekonania (art. 48 *Konstytucji RP*, 1997). Ponadto „Rzeczpospolita Polska zapewnia ochronę praw dziecka. Każdy ma prawo żądać od organów władzy publicznej ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją” (art. 72 *Konstytucji RP*, 1997).

Wiadomo także, że osiągnięcie pełnoletności daje nowe możliwości oraz prawo do pełnego uczestnictwa w życiu publicznym. Młodzi ludzie – o ile nie zostali ubezwłasnowolnieni ani pozbawieni praw publicznych lub wyborczych – po ukończeniu 18 lat mogą brać udział w referendum, wybierać prezydenta, posłów, senatorów oraz przedstawicieli w organach samorządu terytorialnego (art. 62 *Konstytucji RP*, 1997). Młodzież niepełnoletnia może przystępować do stowarzyszeń, jednak nie może jeszcze zakładać organizacji pozarządowych (art. 3

WEDŁUG STANU Z 30 CZERWCA 2022 R. W POLSCE MIESZKAŁO 5 884 309 OSÓB W WIEKU 15–29 LAT, WŚRÓD KTÓRYCH 3 001 379 TO MĘŻCZYŹNI, A 2 882 930 – KOBIETY. MŁODZI LUDZIE STANOWIĄ 15,55% POPULACJI POLSKI.

art. 3 *Prawo o stowarzyszeniach*, 1989).

Prawo o stowarzyszeniach, 1989).

Nad przestrzeganiem praw młodych ludzi czuwają Rzecznik Praw Dziecka i Rzecznik Praw Obywatelskich. Prawa dziecka, będące częścią katalogu praw człowieka, można podzielić na cztery główne kategorie: prawa osobiste, polityczne (lub publiczne), socjalne i ekonomiczne (Rzecznik Praw Dziecka, *bdw.*).

KRAJOWA STRATEGIA NA RZECZ MŁODZIEŻY

Obecnie w Polsce nie realizuje się strategii bezpośrednio odnoszącej się do młodych ludzi. W 2021 r. Pełnomocnik Rządu ds. Polityki Młodzieżowej oraz Rada Dialogu z Młodym Pokoleniem rozpoczęły konsultacje dotyczące projektu strategii na rzecz młodego pokolenia (Dla młodych, 2021).

Do roku 2012 dokumentem określającym rozwój i kierunki polskiej polityki młodzieżowej była *Strategia Państwa dla Młodzieży na lata 2003–2012*. Wskazano w niej powiązania polityki młodzieżowej z regulacjami prawnymi w obszarach: szkolnictwa, opieki socjalnej, obrony państwa, zatrudnienia i walki z bezrobociem, warunków życia dzieci w rodzinach,

opieki zdrowotnej, a także zapobiegania przestępczości, narkomanii i alkoholizmowi.

Po 2012 r. nie wypracowano nowej krajowej strategii regulującej kwestie dotyczące polityki młodzieżowej. Autorzy *Rządowego Programu Aktywności Społecznej Młodzieży na lata 2015–2016* (2014) zwrócili uwagę na konieczność opracowania takiego dokumentu. Położenie fundamentów pod realizację polityki młodzieżowej na poziomie centralnym może mieć kluczowe znaczenie dla kierunków rozwoju polityk dotyczących tej grupy w innych obszarach funkcjonowania państwa.

Rada Dzieci i Młodzieży RP powołana przez Ministra Edukacji Narodowej w czasie swojej pierwszej kadencji pracowała nad projektem ustawy o Radzie Młodzieży Rzeczypospolitej Polskiej (lata 2016–2017). W 2018 r. Stowarzyszenie na rzecz Powołania Rady Młodzieży RP pracowało nad kluczowymi aspektami nowej strategii młodzieżowej. W wyniku tych prac w lutym 2019 r. zostały opublikowane *Założenia do Strategii Państwa dla Młodzieży na lata 2020–2030* – efekt pracy 600 młodych Polaków. Dokument podejmuje siedem tematów ważnych z punktu widzenia młodych ludzi: rynek pracy, aktywność obywatelska, kultura, edukacja i szkolnictwo wyższe, a także innowacje, internet i cyfryzacja oraz sport, zdrowie i turystyka.

W ramach projektu „#PLdlaMłodych” w 2021 r. młodzi ludzie we współpracy z ekspertami przeprowadzili analizę potrzeb polskiej młodzieży. Efektem tych prac są rekomendacje dotyczące siedmiu obszarów tematycznych: edukacja i szkolnictwo wyższe; rynek pracy; społeczeństwo obywatelskie; wyzwania technologiczne; zdrowie i kultura; polityka społeczna; sport, turystyka i rozrywka (*#PLdlaMłodych. Raport końcowy*, 2021).

Warto podkreślić, że pomimo braku ustawy bezpośrednio dotyczącej młodzieży, polityka młodzieżowa coraz częściej jest regulowana na poziomie regionalnym i lokalnym. Samorządy terytorialne podejmują strategie, polityki bądź programy dotyczące życia i działalności młodzieży.

Przykłady takich dokumentów przyjętych na szczeblu samorządowym to:

- *Młoda Warszawa. Polityka młodzieżowa miasta stołecznego Warszawy*, przyjęta 8 września 2022 r.,
- *Polityka dla ludzi młodych Miasta Poznania na lata 2019–2025*, przyjęta 16 października 2018 r.,
- *Strategia Leszna dla młodzieży*, przyjęta 30 maja 2018 r.

Uchwalenie jednolitego prawa lub przepisów dotyczących kształtowania strategii na rzecz młodzieży mogłoby ułatwić porównywanie przedsięwzięć podejmowanych w poszczególnych regionach oraz monitorowanie stopnia osiągnięcia celów lub wdrożenia polityk dotyczących młodych ludzi.

KSZTAŁTOWANIE POLITYKI MŁODZIEŻOWEJ

PROCES PODEJMOWANIA DECYZJI

Debata na temat oficjalnego przedstawicielstwa młodzieży na poziomie centralnym trwa od pierwszych lat transformacji ustrojowej, czyli od porozumienia zamykającego obrady Okrągłego Stołu w 1989 r. W Polsce nie funkcjonuje instytucja, która jest w pełni odpowiedzialna za politykę młodzieżową na szczeblu centralnym. Zadania skierowane do młodzieży są realizowane przez rząd oraz władze samorządowe zgodnie z ich kompetencjami. Wdrażanie poszczególnych polityk publicznych leży w gestii odpowiednich resortów administracji rządowej. Przykładowo Minister Edukacji odpowiada za oświatę i wychowanie, Minister Sportu i Turystyki – za kulturę fizyczną, Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej – za politykę społeczną. W 2008 r. wstępnie zadeklarowano powołanie pełnomocnika ds. młodzieży w Kancelarii Prezydenta RP (Raczek, 2014), jednak do dziś nie udało się utworzyć tego stanowiska. W roku 2021 przy Prezydencie Rzeczypospolitej Polskiej w ramach Narodowej Rady Rozwoju została powołana Rada ds. Młodzieży. Najczęściej wskazywanym urzędem centralnym wspierającym struktury reprezentujące młodzież pozostaje Ministerstwo Edukacji.

Część zadań publicznych dotyczących młodych ludzi realizują organy administracji samorządowej na poziomie województwa, powiatu i gminy. Do kompetencji samorządu gminnego zalicza się m.in. sprawy z zakresu ochrony zdrowia, pomocy społecznej, edukacji publicznej, kultury i kultury fizycznej (Chmielnicki, 2009). Gminy odpowiadają za funkcjonowanie przedszkoli, szkół podstawowych, wspieranie klubów sportowych, rozwijanie działalności kulturalnej, prowadzenie bibliotek oraz wspieranie rodzin znajdujących się w trudnej sytuacji. Zadania przypisane powiatom i województwom nie naruszają kompetencji gmin. W gestii powiatów leży m.in. edukacja publiczna na poziomie szkół ponadpodstawowych, przeciwdziałanie bezrobociu, aktywizacja lokalnego rynku pracy czy wspieranie osób niepełnosprawnych.

Samorządy wojewódzkie są odpowiedzialne m.in. za prowadzenie wyższych szkół zawodowych, rozwijanie aktywności gospodarczej regionu, utrzymanie bibliotek, muzeów i teatrów o znaczeniu regionalnym.

We wszystkich województwach z inicjatywy władz powstały młodzieżowe sejmiki – formalne struktury służące prowadzeniu dialogu i konsultacji z najmłodszymi mieszkańcami. Ponadto na podstawie art. 5(b) *Ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym* władza samorządowa może również powołać radę młodzieży będącą jej organem doradczym. Uczestnictwo w takim gremium daje możliwość podejmowania decyzji w sprawach dotyczących młodych ludzi: „Najważniejszym celem istnienia młodzieżowej rady gminy jest zwiększenie zainteresowania i zaangażowania młodych ludzi sprawami publicznymi na poziomie lokalnym” (Owczarek, Pietrasik i Radzewicz, 2013, s. 9).

Młodzieżowa rada uchwała statut, w którym określa zasady funkcjonowania oraz tryb wyboru członków. W 2007 r. w Polsce działały 224 rady młodzieżowe – większość w województwach dolnośląskim, śląskim i wielkopolskim (Brol, 2013). W raporcie przygotowanym przez Radę Dzieci i Młodzieży RP (2018) stwierdzono, że w 2017 r. funkcjonowało już 408 rad młodzieżowych, a w 2022 r. – 533 (Dec-Kiełb, 2022).

W sierpniu 2020 r. do Sejmu wpłynął projekt ustawy o zmianie ustawy o samorządzie gminnym, zgodnie z którym młodzieżowe rady miałyby otrzymywać od samorządu środki, działać pod opieką wyznaczonego pracownika oraz mieć prawo do podejmowania inicjatywy uchwałodawczej. W 2021 r. w Sejmie złożono, a następnie przyjęto projekty: ustawy o zmianie ustawy o samorządzie gminnym, ustawy o samorządzie powiatowym oraz ustawy o samorządzie województwa. Wcześniej niektóre samorządy powiatowe i wojewódzkie tworzyły rady młodzieżowe, ale procedura ta nie była uregulowana. W nowelizacji ustaw wskazano na możliwość tworzenia i funkcjonowania młodzieżowych rad przy samorządach gminnych, powiatowych i wojewódzkich (Misiejko, 2021). Poza działalnością doradczą, konsultacyjną czy uchwałodawczą rady młodzieżowe mogą m.in. opiniować projekty uchwał dotyczących młodych ludzi oraz monitorować realizację lokalnych dokumentów strategicznych na rzecz tej grupy.

„NAJWAŻNIEJSZYM CELEM ISTNIENIA MŁODZIEŻOWEJ RADY GMINY JEST ZWIĘKSZENIE ZAINTERESOWANIA I ZAANGAŻOWANIA MŁODYCH LUDZI SPRAWAMI PUBLICZNYMI NA POZIOMIE LOKALNYM”.

STRATEGIE I PROGRAMY UKIERUNKOWANE NA OSOBY MŁODE

Kierunki rozwoju regionalnego zostały określone w *Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030* (Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej, 2022b). W celu 2.1. porusza ona m.in. temat rozwoju kapitału społecznego dzieci i młodzieży, wysokiej jakości edukacji, a w innych częściach odnosi się do aktywizacji zawodowej młodzieży i emigracji młodych ludzi.

Jednym z podstawowych kierunków realizacji polityki oświatowej w Polsce oraz określania „optymalnej alokacji funduszy krajowych i europejskich na rzecz rozwoju umiejętności na poziomie krajowym i regionalnym” jest *Zintegrowana Strategia Umiejętności 2030*. Składa się ona z części ogólnej (przyjętej w 2019 r.) i szczegółowej, której głównym tematem jest kształtowanie polityki na rzecz rozwijania umiejętności zgodnie z ideą uczenia się przez całe życie (przyjętej w 2020 r.). Celem nadrzędnym dokumentu jest stwarzanie „możliwości i warunków do rozwoju umiejętności niezbędnych do wzmocnienia kapitału społecznego, włączenia społecznego, wzrostu gospodarczego i osiągnięcia wysokiej jakości życia” (Instytut Badań Edukacyjnych, bdw.). Założenia są realizowane w sześciu obszarach priorytetowych:

- Podnoszenie poziomu umiejętności kluczowych u dzieci, młodzieży i osób dorosłych;
- Rozwijanie i upowszechnianie kultury uczenia się nastawionej na aktywny i ciągły rozwój umiejętności;
- Zwiększanie udziału pracodawców w rozwoju oraz lepszym wykorzystywaniu umiejętności;
- Budowanie efektywnego systemu diagnozowania i informowania o zapotrzebowaniu na umiejętności;
- Opracowanie skutecznych, trwałych mechanizmów współpracy międzyresortowej i międzysektorowej w zakresie rozwoju umiejętności;
- Wyrównywanie szans w dostępie do rozwoju i możliwości wykorzystania umiejętności.

W *Strategii Unii Europejskiej na rzecz Młodzieży* wskazano kierunki, jakie powinny zostać odzwierciedlone w krajowych strategiach i programach bezpośrednio lub pośrednio odnoszących się do młodych ludzi. Poniżej zostały

przedstawione przykładowe programy rządowe oraz projekty strategiczne realizowane w Polsce w ramach poszczególnych obszarów:

- Kształcenie i szkolenie – Zintegrowana Platforma Edukacyjna (Ministerstwo Edukacji we współpracy z Ośrodkiem Rozwoju Edukacji);
- Zatrudnienie i przedsiębiorczość – programy: Gwarancje dla młodzieży (Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej) oraz Polski Inkubator Rzemiosła (Narodowy Instytut Wolności);
- Zdrowie i dobrostan – Program Klub oraz programy: Sport Akademicki, Szkolny Klub Sportowy (Ministerstwo Sportu i Turystyki);
- Działalność wolontariacka – program Korpus Solidarności i Rządowy Program Wsparcia Rozwoju Organizacji Harcerskich i Skautowych na lata 2018–2030 (Narodowy Instytut Wolności);
- Młodzież i świat – Środkowoeuropejski Program Wymiany Uniwersyteckiej (Narodowa Agencja Wymiany Akademickiej);
- Kreatywność i kultura – Narodowy Program Rozwoju Czytelnictwa 2.0, stypendia twórcze oraz stypendia z zakresu upowszechniania kultury (Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego);
- Partycypacja – Fundusz Inicjatyw Obywatelskich NOWEFIO na lata 2021–2030 oraz Fundusz Młodzieżowy na lata 2022–2033 (Narodowy Instytut Wolności).

Wybór konkretnej grupy docelowej opiera się m.in. na wynikach badań oraz diagnoz przedstawionych w danym celu, programie lub projekcie strategicznym.

MONITOROWANIE I EWALUACJA POLITYK

Trudno jednoznacznie określić sposób, w jaki działania z zakresu polityki młodzieżowej są monitorowane i ewaluowane, ponieważ nie są publikowane dokumenty ani raporty na ten temat. Nie powołano także państwowego centrum zajmującego się badaniami związanymi z młodzieżą. Sformułowanie prawa o młodzieży lub krajowej strategii na rzecz tej grupy prawdopodobnie przyczyniłoby się do wyznaczenia kierunków rozwoju polskiej polityki młodzieżowej, która następnie mogłaby podlegać systematycznej ewaluacji.

INSTYTUCJE I OŚRODKI ZAJMUJĄCE SIĘ SPRAWAMI MŁODZIEŻY

ORGANY ADMINISTRACJI CENTRALNEJ

Organizacje zajmujące się sprawami młodzieży działają na różnych szczeblach administracji rządowej i państwowej. W dniu 29 kwietnia 2016 r. został powołany Parlamentarny Zespół ds. Wspierania Młodzieżowych Rad przy Jednostkach Samorządu Terytorialnego, którego celem jest doradztwo na rzecz młodzieżowych rad, integrowanie środowisk związanych z radami młodzieżowymi, a także propagowanie aktywności obywatelskiej poprzez uczestnictwo w pracach rad młodzieżowych. Złożony z 26 posłów Zespół współpracował z Polską Radą Organizacji Młodzieżowych oraz Radą Dzieci i Młodzieży RP.

Ponadto w Sejmie Rzeczypospolitej Polskiej funkcjonuje Komisja Edukacji, Nauki i Młodzieży. W zakresie jej uprawnień znajdują się sprawy związane z „kształceniem i wychowaniem przedszkolnym, podstawowym, ogólnokształcącym, zawodowym, pomaturalnym i wyższym [...], wypoczynkiem, kulturą fizyczną i sportem dzieci i młodzieży, opieką nad dziećmi i młodzieżą [...], współpracą naukową za granicą, samorządem uczniowskim i studenckim [...], realizacją aspiracji młodego pokolenia oraz społeczno-zawodową adaptacją młodzieży” (*Załącznik do uchwały Sejmu RP z dnia 30 lipca 1992 r.*). W ramach Komisji [w kadencji 2019–2023 – przyp. red.] działała Podkomisja Stała ds. Młodzieży, w której pracowało 15 posłów, a także cztery inne podkomisje zajmujące się m.in. sprawami nauki i szkolnictwa wyższego.

W dniu 23 stycznia 2020 r. został powołany Parlamentarny Zespół ds. Zdrowia Psychicznego Dzieci i Młodzieży, w którym zasiadało 46 posłów i jeden senator [kadencja 2019–2023 – przyp. red].

ORGANY DORADCZE Z UDZIAŁEM MŁODZIEŻY

W 2016 r. ówczesny Minister Edukacji Narodowej powołał Radę Dzieci i Młodzieży RP. Jest to organ doradczy, którego kadencja trwa jeden rok. W skład wchodzi 16 członków reprezentujących wszystkie województwa i tyle samo zastępców powoływanych przez ministra. Członkami Rady mogą zostać uczniowie i studenci w wieku od 13 do 20 lat, którzy spełniają

określone kryteria (np. angażują się w wolontariat, aktywnie działają na rzecz społeczności lokalnej, mają dobre oceny).

Trzy lata później, 7 października 2019 r., rozpoczęła się pierwsza kadencja Rady Dialogu z Młodym Pokoleniem, która jest organem opiniodawczym i doradczym przy Przewodniczącym Komitecie ds. Pożytku Publicznego. Rada składa się z co najmniej 20 przedstawicieli instytucji publicznych, młodzieżowych organizacji pozarządowych, rad młodzieżowych i Parlamentu Studentów RP. Jej kompetencje zostały określone w art. 41 *Ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie*, zgodnie z którym Rada może m.in. opiniować akty prawne dotyczące młodego pokolenia, organizować forum dialogu podmiotów publicznych i pozarządowych organizacji młodzieżowych czy wspierać dialog obywatelski z dziećmi i młodzieżą. Kadencja Rady trwa dwa lata.

W 2020 r. Minister Klimatu powołał Młodzieżową Radę Klimatyczną, do której zadań należy opiniowanie spraw objętych działaniami administracji rządowej w zakresie klimatu i energii. Skład Rady działa w cyklu jednorocznym.

Dnia 2 czerwca 2022 r. zainaugurowano działalność Młodzieżowej Rady Sportu – organu pomocniczego przy Ministrze Sportu i Turystyki. Do jej zadań należy opiniowanie spraw z zakresu kultury fizycznej. W Radzie działa 32 członków mianowanych na roczną kadencję.

W tym miejscu warto wspomnieć, że jednym z gremiów doradczych Ministra Edukacji i Nauki jest także [w 2023 r. – przyp. red.] Rada Młodych Naukowców, do zadań której należy m.in. identyfikowanie barier rozwoju oraz wspieranie kariery młodych naukowców, inicjowanie kontaktów młodych naukowców z przedstawicielami środowisk gospodarczych, sporządzanie opinii i rekomendacji w zakresie polityki naukowej i innowacyjnej państwa. Ze względu na swój specyficzny charakter, Rada reprezentuje interesy młodych naukowców, których można zaklasyfikować w górnej granicy wieku młodzieży.

ORGANIZACJE O ZASIĘGU OGÓLNOKRAJOWYM

Polska Rada Organizacji Młodzieżowych (PROM) powstała w 2011 r. jako związek 30 organizacji reprezentujących ponad 250 tys. młodych Polaków. Celem PROM jest współtworzenie polityki na rzecz młodzieży, upowszechnianie idei uczestnictwa tej grupy w życiu publicznym,

informowanie opinii publicznej o sytuacji młodych ludzi w Polsce, wspieranie rozwoju polskich organizacji młodzieżowych lub zrzeszających młodzież. Od 22 kwietnia 2017 r. PROM jest pełnoprawnym członkiem Europejskiego Forum Młodzieży. Związek współpracuje z Parlamentarnym Zespołem ds. Wspierania Młodzieżowych Rad przy Jednostkach Samorządu Terytorialnego. Ze względu na to, że PROM zrzesza wybrane organizacje, nie jest uznawany za podmiot reprezentujący całą społeczność młodzieżową.

Interesy studentów na szczeblu centralnym reprezentuje Parlament Studentów RP, powoływany na mocy ustawy *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z 2018 r.* Jako reprezentant wszystkich samorządów uczelni w kraju jest uprawniony do przedstawiania wniosków w sprawach dotyczących studentów oraz wydawania opinii – także na temat aktów normatywnych dotyczących studentów (art. 338 ustawy). W zakresie zadań Parlamentu leży ponadto organizowanie szkoleń i warsztatów podnoszących kwalifikacje studentów, wspieranie projektów studenckich, inspirowanie międzynarodowej wymiany studentów oraz uczestnictwo w międzynarodowym ruchu studenckim.

W 2017 r. rozpoczęła działalność Narodowa Agencja Wymiany Akademickiej, która wspiera wymianę edukacyjno-zawodową, umiędzynarodowienie szkolnictwa wyższego i nauki oraz upowszechnianie informacji o polskim systemie kształcenia. Agencja przyznaje środki na projekty realizowane przez studentów, doktorantów, pracowników uczelni lub jednostki naukowe.

Warto również wymienić oddolne inicjatywy podejmowane przez młodzież na poziomie lokalnym lub krajowym, które skupiają się na ważnych dla niej celach. Przykładami takich organizacji są m.in.: Młodzieżowy Strajk Klimatyczny i Parlament Młodych RP.

GŁÓWNE ZAGADNIENIA POLITYKI MŁODZIEŻOWEJ

Działania na rzecz młodzieży realizowane przez organy administracji rządowej, państwowej i samorządowej zostały określone w aktach prawnych albo przedstawione w strategiach przyjętych przez rząd.

W lutym 2013 r. Rada Ministrów przyjęła *Długookresową Strategię Rozwoju Kraju* (Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji, 2013). Trzeci cel strategiczny wymieniony w tym dokumencie służy poprawie dostępności i jakości edukacji na wszystkich etapach oraz zwiększeniu konkurencyjności nauki. W strategii zwrócono także uwagę na konieczność dostosowania

systemu edukacji do zmieniających się potrzeb społecznych i gospodarczych w taki sposób, aby umożliwić absolwentom szkół płynne wchodzenie na rynek pracy.

Wydana w 2017 r. przez Ministerstwo Rozwoju *Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do Roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)* jest obecnie kluczowym dokumentem rządowym, będącym podstawą do wprowadzania zmian w systemie zarządzania rozwojem państwa oraz weryfikacji pozostałych instrumentów wdrożeniowych (strategii, polityk, programów)¹. Opisano w niej kluczowe zadania podejmowane przez administrację krajową oraz rekomendacje dla polityk publicznych. Celem nadrzędnym strategii jest „tworzenie warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym”, natomiast do celów szczegółowych zalicza się:

- Trwały wzrost gospodarczy oparty coraz silniej o wiedzę, dane i doskonałość organizacyjną;
- Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony;
- Skuteczne państwo i instytucje służące wzrostowi oraz włączeniu społecznemu i gospodarczemu (Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej, 2022a).

WSPÓŁPRACA MIĘDZYRESORTOWA

PODMIOTY WSPÓŁPRACY I MECHANIZMY DZIAŁANIA

Sejm Dzieci i Młodzieży jest jedną z pierwszych inicjatyw realizowanych na rzecz zwiększenia aktywności społecznej młodzieży oraz zainteresowania jej włączaniem się w życie publiczne. Pierwsza sesja tego gremium została zorganizowana w 1994 r. z inicjatywy Kancelarii Sejmu RP i Janiny Ochojskiej, prezes Polskiej Akcji Humanitarnej. Temat inauguracyjnej debaty młodych posłów brzmiał: „Wojna – zagrożenie szczęśliwego dzieciństwa”, a w ostatnich latach dyskutowano m.in. o przestrzeni publicznej (2015 r.) czy posłach Sejmu II RP w czasie okupacji (2019 r.). Obrady są zwoływane w Międzynarodowy Dzień Dziecka (1 czerwca) przez organizatorów: Kancelarię Sejmu RP, Instytut Pamięci Narodowej, Ośrodek Rozwoju Edukacji oraz Ministerstwo Edukacji. Przyjmowane przez Sejm Dzieci i Młodzieży uchwały

¹ Więcej o strategii w rozdziale *Zatrudnienie i przedsiębiorczość* (s. 42).

mają charakter nieobligatoryjny i przybierają formę zaleceń, które następnie są przekazywane instytucjom oświatowym w Polsce. Ich wdrażanie nie jest jednak monitorowane.

W dniu 22 września 2020 r. na mocy rozporządzenia Rady Ministrów został utworzony urząd Pełnomocnika Rządu ds. Polityki Młodzieżowej. Do 2023 r. jego główne zadania obejmowały:

- Inicjowanie aktywności i współpracę z organami administracji rządowej, organami jednostek samorządu terytorialnego i organizacjami pozarządowymi w zakresie działań wpływających na zwiększanie zaangażowania młodzieży w życie publiczne;
- Koordynowanie dialogu między administracją rządową a partnerami społeczno-gospodarczymi, organizacjami pozarządowymi i organami jednostek samorządu terytorialnego w zakresie inicjatyw w obszarze polityki młodzieżowej;
- Monitorowanie prac podejmowanych przez organy administracji rządowej i jednostek samorządu terytorialnego w sprawach związanych z sytuacją młodzieży w Polsce;
- Współpracę z Radą Dialogu z Młodym Pokoleniem w zakresie opiniowania projektów aktów prawnych oraz przedstawiania rekomendacji wobec działań organów administracji rządowej i organów jednostek samorządu terytorialnego w sprawach dotyczących młodzieży;
- Koordynowanie przygotowania i wdrażania – na podstawie konsultacji przeprowadzonych w szerokim kręgu interesariuszy – dokumentu strategicznego dotyczącego działań państwa w obszarze polityki młodzieżowej (*Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 22 września 2020 r. w sprawie ustanowienia Pełnomocnika Rządu do spraw Polityki Młodzieżowej*, 2020).

Do zadań powierzonych Pełnomocnikowi przez premiera i Radę Ministrów w latach 2020 i 2021 należało m.in. konsultowanie projektu strategii dla młodego pokolenia z kilkoma tysiącami młodych osób. W 2022 r. z inicjatywy Pełnomocnika uruchomiono m.in. rządowy program Fundusz Młodzieżowy na lata 2022–2033.

Mechanizmy działania na rzecz młodych ludzi zostały przedstawione w dokumentach pośrednio lub bezpośrednio skierowanych do tej grupy. W *Ustawie*

z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie w sferze zadań publicznych wskazano jedno, które bezpośrednio dotyczy młodych ludzi – działalność na rzecz dzieci i młodzieży, w tym ich wypoczynek.

W czerwcu 2018 r. ówczesne Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej uruchomiło program Młodzież Solidarna w Działaniu, który wspiera inicjatywy ukierunkowane na zdobywanie kompetencji społecznych przez osoby poniżej 29. r.ż. Budżet programu wyniósł 20 mln zł.

We wspomnianej wcześniej *Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju (z perspektywą do 2030 r.)* zostały wskazane inicjatywy, których wdrożenie przyczyni się do osiągnięcia celów dotyczących życia i działalności młodych ludzi. Jako przykłady warto wymienić:

- Gwarancje dla młodzieży – program indywidualnej i całościowej aktywizacji zawodowo-edukacyjnej osób młodych, wchodzących na rynek pracy (bezrobotnych, biernych zawodowo oraz poszukujących pracy). Podmiotem odpowiedzialnym za realizację jest Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej;
- Program Klub – wspierający kluby sportowe (ukierunkowane na dzieci i młodzież), będące lokalnymi centrami aktywności społecznej oraz miejscami aktywnego spędzania czasu, budowania więzi społecznych i rozwijania kompetencji, m.in.: umiejętności pracy w grupie, wytrwałości, pracowitości. Podmiotem odpowiedzialnym za realizację jest Ministerstwo Sportu i Turystyki.

Do innych resortowych i międzyresortowych programów i projektów, w których beneficjentami są młodzi ludzie, zalicza się m.in.:

- Program Rodzina 500+ – w jego ramach rodzice i opiekunowie dzieci poniżej 18. r.ż. mogą otrzymać wsparcie w wysokości 500 zł na każde dziecko [od stycznia 2023 – 800 zł, przyp. red.];
- Pierwszy Biznes – Wsparcie w Starcie² – rządowy program mający na celu rozwój przedsiębiorczości. Umożliwia on studentom ostatniego roku studiów, absolwentom szkół średnich lub wyższych, a także zarejestrowanym bezrobotnym ubieganie się o niskooprocentowane pożyczki na rozpoczęcie działalności

² Więcej o programie w rozdziale *Zatrudnienie i przedsiębiorczość* (s. 91).

gospodarczej lub utworzenie miejsca pracy dla osoby bezrobotnej. W 2023 r. kwota pożyczki przekraczała 130 tys. zł. Program został wdrożony we wszystkich województwach;

- Fundusz Kredytów Studenckich – utworzony w Banku Gospodarstwa Krajowego, zapewnia dopłaty do oprocentowania kredytów. Pożyczki mogą być przyznawane studentom (poniżej 30. r.ż.) lub doktorantom (poniżej 35. r.ż.);
- Program Młodych Liderów – zapewniający płatne staże w instytucjach publicznych dla osób, które ukończyły 16 lat. Program ma na celu tworzenie nowoczesnej administracji publicznej z pomocą młodych, ambitnych i kreatywnych ludzi.

Ważną rolę w rozwijaniu polityki młodzieżowej, przeciwdziałaniu bezrobociu oraz zwiększaniu szans młodzieży na rynku pracy odgrywają projekty realizowane w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój (PO WER). Odbiorcami wsparcia są m.in. osoby młode, w tym niepełnosprawne, do 30. r.ż., które nie pracują, nie uczą się ani w żaden inny sposób nie uczestniczą w edukacji (ang. *not in employment, education or training*, NEET³).

W Polsce powstają różnorodne inicjatywy na rzecz młodych ludzi. Większość z nich – na poziomie lokalnym i regionalnym – realizują organizacje pozarządowe. W ramach otwartych konkursów ofert ogłaszanych przez władze samorządowe mogą one pozyskać dofinansowanie na działania skierowane do młodzieży. Warto wymienić, że głównymi obszarami działania ok. 138 tys. organizacji pozarządowych w Polsce (w tym 107 tys. stowarzyszeń i 31 tys. fundacji) w 2021 r. były:

- sport, turystyka, rekreacja, hobby (35%),
- kultura i sztuka (15%),
- edukacja i wychowanie (14%),
- usługi socjalne i pomoc społeczna (7%),
- ochrona zdrowia (6%)
- rozwój lokalny (6%),

³ Inne metody wspierania grupy NEET zostały opisane w rozdziale *Zatrudnienie i przedsiębiorczość*.

- ochrona środowiska i ekologia (4%),
- kultywowanie tożsamości narodowej (3%),
- inne (10%) (Charycka, Gumkowska i Bednarek, 2021, s. 7).

Do ogólnopolskich działań na rzecz młodych, realizowanych przez organizacje pozarządowe, można zaliczyć następujące programy:

- Równać Szanse – prowadzony od 2001 r. w celu wyrównywania szans od najmłodszych lat. Mogą z niego korzystać osoby w wieku 13–19 lat z miejscowości do 20 tys. mieszkańców. W ramach programu organizacje pozarządowe, biblioteki, domy kultury oraz grupy nieformalne mogą ubiegać się o dotacje na projekty przyczyniające się do rozwoju kompetencji i umiejętności młodzieży. We wszystkich edycjach udało się przeprowadzić ponad 3,5 tys. projektów z udziałem ponad 150 tys. uczestników. Program jest realizowany przez Fundację Civis Polonus, a finansowany przez Polsko-Amerykańską Fundację Wolności, która przeznaczyła na ten cel 17 423 247 dol.
- PROJEKTOR – Wolontariat Studencki – program realizowany przez Fundację Edukacyjną Przedsiębiorczości. Autorem i fundatorem środków o wartości 7 973 906 dol. jest Polsko-Amerykańska Fundacja Wolności. Projektor ma na celu aktywizowanie oraz przeciwdziałanie wykluczeniu dzieci i młodzieży z małych miast i wsi położonych w całej Polsce. Realizowane działania sprzyjają rozwijaniu pasji i zainteresowań, odkrywaniu talentów oraz potencjału uczestników projektów. W ramach programu od 2003 r. ponad 14,7 tys. studentów-wolontariuszy zrealizowało ponad 40 tys. projektów edukacyjnych w 2,8 tys. polskich szkołach, a odbiorcami tych działań było 430 tys. uczniów.
- Zwolnieni z Teorii – program o profilu edukacyjnym, w ramach którego uczniowie i studenci mogą przygotowywać i realizować własne inicjatywy społeczne przy wsparciu platformy internetowej i mentorów. Zespoły projektowe rywalizują ze sobą, zdobywając punkty i odznaki za osiągnięcia. Autorzy projektów otrzymują certyfikaty, a najlepsze projekty są nagradzane i wyróżniane. Pierwsza edycja Zwolnionych z Teorii odbyła się w roku szkolnym 2014/2015. Dotychczas młodzieży udało się zrealizować 5841 projektów społecznych.

POLITYKA MŁODZIEŻOWA W BADANIACH NAUKOWYCH

W ramach programów i projektów realizowanych na rzecz młodzieży prowadzi się badania obrazujące sytuację tej grupy w Polsce. Autorzy opierają swoje analizy na opracowaniach udostępnianych przez instytucje publiczne, prywatne i pozarządowe.

PODMIOTY PROWADZĄCE BADANIA

W Polsce nie ma centralnego ośrodka ukierunkowanego wyłącznie na badanie młodzieży. W latach 1972–1988 działał Instytut Badań nad Młodzieżą pod nadzorem ministra właściwego ds. oświaty i wychowania. W kolejnych latach podmiot ten został przekształcony w Ośrodek Badań Młodzieży przy Instytucie Stosowanych Nauk Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego. Jego prace polegają na prowadzeniu badań i przygotowywaniu ekspertyz we współpracy z innymi podmiotami w kraju i za granicą. Ośrodek jest również otwarty na potrzeby administracji państwowej, samorządu terytorialnego, organizacji pozarządowych, szkół i rodziców. W 2004 r., wspólnie z ówczesnym Ministerstwem Edukacji Narodowej i Sportu, Ośrodek przygotował *Białą księgę młodzieży polskiej* (Fatyga i Balcerzak-Paradowska, 2004), która jest jedną z wartościowszych publikacji dokumentujących sytuację młodzieży w Polsce w okresie przystępowania Polski do Unii Europejskiej.

Autorzy programów młodzieżowych opierają własne opracowania na raportach i analizach takich ośrodków, jak: Główny Urząd Statystyczny, Instytut Badań Edukacyjnych, Centrum Badania Opinii Społecznej, podmioty prywatne i publiczne, organizacje pozarządowe (np.: Fundacja Pole Dialogu, Pracownia Badań i Innowacji Społecznych „Stocznia”).

Główny Urząd Statystyczny jest organem administracji rządowej podlegającym Prezesowi Rady Ministrów. Do jego zadań należy zbieranie i udostępnianie informacji statystycznych oraz prowadzenie badań na temat różnych dziedzin życia publicznego i prywatnego. Dane dotyczące polskiej gospodarki, społeczeństwa i środowiska są gromadzone w bazie Banku Danych Lokalnych. Z kolei Atlas Regionów umożliwia przestrzenną wizualizację danych obejmujących różne tematy w układach regionalnych i lokalnych. Dziedzinowe Bazy Wiedzy prezentują dane z zakresu demografii, edukacji, rynku pracy, warunków życia ludności, a Statystyczne Vademecum Samorządowca zawiera informacje na temat sytuacji społecznej, gospodarczej

i finansowej samorządów, m.in. rynku pracy, usług społecznych, infrastruktury i bezpieczeństwa publicznego.

Instytut Badań Edukacyjnych (IBE) prowadzi interdyscyplinarne badania nad funkcjonowaniem i efektywnością systemu edukacji w Polsce. Głównie obszary zainteresowania obejmują m.in. uczenie się przez całe życie i krajowe ramy kwalifikacji, nowe podstawy programowe i metody nauczania poszczególnych przedmiotów, psychologiczne i pedagogiczne podstawy osiągnięć szkolnych. Instytut odpowiada m.in. za realizację polskiej edycji Programu Międzynarodowej Oceny Umiejętności Uczniów (ang. Programme for International Student Assessment, PISA), monitoruje edukacyjne i zawodowe losy absolwentów oraz prowadzi Zintegrowany System Kwalifikacji.

Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS) regularnie organizuje, przygotowuje i publikuje badania opinii publicznej oraz przekazuje ich wyniki organom administracji centralnej, instytucjom publicznym i społeczeństwu. Na utrzymanie, realizację zadań i finansowanie publikacji otrzymuje dotacje z budżetu państwa.

ŹRÓDŁA WIEDZY O POLSKIEJ MŁODZIEŻY

W sierpniu 2011 r. Kancelaria Prezesa Rady Ministrów opublikowała raport *Młodzi 2011* (Szafraniec, 2011), który można uznać za pierwszą, obszerną i wieloaspektową analizę sytuacji polskiej młodzieży. W raporcie przedstawiono obraz pierwszego pokolenia Polaków „wychowanego w wolnym państwie demokratycznym, z wolnorynkową gospodarką, a jednocześnie żyjącego w rodzinach i dorosłym otoczeniu, które musiało znaleźć się i zorganizować swoje życie w nowych okolicznościach polityczno-ekonomicznych” (Odorzyńska-Kondek, 2011, s. 140). Młodzi ludzie zostali uznani za jeden z podstawowych „zasobów, na których można opierać strategię budowy nowoczesnego społeczeństwa i państwa” (Szafraniec, 2011, s. 11). Poza tą publikacją do tej pory nie ukazała się nowa rządowa diagnoza o podobnym wymiarze.

Nie sposób wskazać jednego źródła finansowania badań nad młodzieżą. Omawiane poniżej badania zostały przeprowadzone w ramach zadań realizowanych przez ministerstwa, agencje rządowe i organizacje pozarządowe.

W 2011 r. Pracownia Badań i Innowacji Społecznych „Stocznia” opublikowała raport *Młodzi na wsi*, w którym przedstawiono codzienność, style życia, możliwości oraz aspiracje młodzieży z terenów wiejskich i małych miast.

Wyniki badań dotyczących dzieci i młodzieży cyklicznie przygotowuje również Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę. Publikacje wydane w ostatnich latach dotyczyły m.in.: kontaktów dzieci i młodzieży z pornografią (2017, ogólnopolska próba uczniów w wieku 11–18 lat), ogólnopolskiej diagnozy skali i uwarunkowań krzywdzenia dzieci (2018, młodzież w wieku 11–17 lat), patologicznych treści w internecie (2019, ogólnopolska próba nastolatków w wieku 13–15 lat) czy wpływu korzystania z mediów społecznościowych na postrzeganie swojego ciała przez nastolatki (2021).

W 2018 r. CBOS przeprowadziło badanie „Młodzież 2018” (podobne zrealizowano w latach 2013 i 2016). Raport końcowy o tym samym tytule omawiał następujące sfery życia młodych ludzi:

- dom rodzinny, rodzice i rówieśnicy,
- warunki materialne młodzieży kończącej szkołę ponadgimnazjalne,
- relacje szkolne,
- aspiracje, dążenia i plany życiowe,
- wybory polityczne młodych ludzi i ich uczestnictwo w demokracji,
- aktywność obywatelska i postawy prospołeczne,
- wiara i religia (również w szkole),
- stosunek do aborcji,
- zainteresowania i czas wolny,
- gry hazardowe,
- substancje psychoaktywne.

W 2018 r. w ramach współpracy trzeciego sektora ze środowiskiem akademickim powstał jeszcze jeden raport o podobnym tytule – *Młodzi 2018*. W pracy poruszono m.in. następujące tematy:

- wyzwania i ryzyka dla młodych,
- internet i otoczenie komunikacyjne,
- młodzi w dobie migracyjnej zmiany,
- polski i europejski rynek pracy,
- zróżnicowanie szans edukacyjnych i życiowych młodzieży,
- młode elity intelektualne i ich przesłanie obywatelskie.

W 2019 r. Naukowa i Akademicka Sieć Komputerowa przeprowadziła badanie „Nastolatki 3.0” na temat aktywności polskich uczniów w internecie.

W tym samym roku badacze z Ośrodka Badań Młodzieży na zlecenie Ministerstwa Edukacji Narodowej przygotowali raport *Praca z młodzieżą i dla młodzieży w Polsce – diagnoza stanu w 2019 r.* Przedstawiono w nim definicje podstawowych pojęć (m.in. młodzieży, pracownika młodzieżowego, pracy z młodzieżą i dla młodzieży) oraz główne cele strategiczne pracy z młodzieżą w Polsce i Unii Europejskiej.

W tym samym roku Rada Dzieci i Młodzieży RP opublikowała raport *O samorządach uczniowskich*, w którym opisano współpracę między uczniami oraz między uczniami a nauczycielami i władzami szkolnymi. Omówiono w nim także rolę opiekuna samorządu szkolnego, wybory do samorządu uczniowskiego, aktywność i problemy uczniów.

W 2020 r. Polska Rada Organizacji Młodzieżowych zrealizowała ogólnopolskie badanie „Jak chcą mieszkać młodzi ludzie?”. Jego celem było zebranie od osób w wieku od 17 do 35 lat odpowiedzi na pytania o plany życiowe w perspektywie najbliższych pięciu lat i później.

W 2021 r. Fundacja im. Stefana Batorego opublikowała raport *Młodzi 2020 – w poszukiwaniu tożsamości* [Boni, 2021], w którym opisano czynniki kształtujące tożsamość młodego pokolenia w Polsce. Poszczególne rozdziały charakteryzują młode pokolenie i jego wartości, opisują wchodzenie w dorosłość, emancypację młodzieży, mobilność i pracę, politykę państwa na rzecz młodzieży.

W latach 2020 i 2021 polski oddział British Council przeprowadził badanie „Next Generation. Poland”, dotyczące postaw, nastrojów, poglądów i wizji świata Polek i Polaków w wieku 18–30 lat. Next Generation to cykl badań poświęconych młodym ludziom prowadzony przez British Council na całym świecie. Wyniki podzielono na trzy główne obszary:

- doświadczenie i postawy – opisujący młodzież jako ambitną i optymistyczną grupę stojącą przed nowymi wyzwaniami emocjonalnymi i pokoleniowymi,
- zaangażowanie i perspektywy – charakteryzujący respondentów jako obywateli świata, potrafiących korzystać z technologii cyfrowych i mających mieszane uczucia wobec Polski i reszty świata,
- głos, poglądy i wartości – konkludujący, że młodzi ludzie są pozbawionymi złudzeń demokratami o skrajnych poglądach.

FINANSOWANIE POLITYKI MŁODZIEŻOWEJ

SPOSOBY FINANSOWANIA POLITYKI MŁODZIEŻOWEJ

Ze względu na brak publicznego źródła informacji na temat wysokości udzielonego wsparcia (np. w ramach konkursów grantowych organizowanych na poziomie lokalnym, regionalnym lub krajowym czy konkursów organizowanych przez organizacje pozarządowe) trudno jest oszacować całkowitą wartość środków przekazanych instytucjom i organizacjom pozarządowym realizującym projekty na rzecz młodych ludzi. Nie można również wskazać jednego źródła finansowania działań z zakresu polityki młodzieżowej w Polsce. Projekty i programy skierowane do młodzieży są dotowane ze środków poszczególnych ministerstw, agend rządowych czy samorządów terytorialnych. Na podstawie dostępnych informacji można jednak oszacować kwoty przeznaczane na strategiczne inicjatywy w ostatnich latach, np.:

- Fundusz Młodzieżowy: 10 mln zł w 2022 r. i 20 mln zł w 2023 r.;
- Program Klub: 75 mln zł w 2023 r.;
- Sport Akademicki: 14 mln zł w 2023 r.;
- Szkolny Klub Sportowy: 70 mln zł w 2023 r.;
- Rodzina 500+: 39,89 mld zł w 2021 r.;
- Narodowy Program Rozwoju Czytelnictwa 2.0:
150,2 mln zł w 2023 r.;
- Korpus Solidarności: 19,06 mln zł w 2023 r.

Działający od lipca 2022 r. Rządowy Program Fundusz Młodzieżowy na lata 2022–2033 przyczynia się do wzrostu zaangażowania młodzieży i młodzieżowych organizacji pozarządowych w życie publiczne. Program obejmuje trzy priorytety merytoryczne, w ramach których uprawnione podmioty mogą składać wnioski o dofinansowanie zadań:

- Priorytet 1: Aktywizacja młodzieży w samorządach:
 - Ścieżka 1: Tworzenie i aktywacja rad młodzieżowych,
 - Ścieżka 2. Aktywizacja samorządów uczniowskich i studenckich;
- Priorytet 2: Organizacje młodzieżowe w życiu publicznym;
- Priorytet 3: Wzmocnienie kompetencji organizacji młodzieżowych.

Programem zarządza Narodowy Instytut Wolności. W ramach Priorytetu 1 w poszczególnych województwach wyznaczono organizacje pełniące funkcję

regionalnych operatorów, które przyznają dofinansowanie inicjatyw realizowanych przez młodzież. Budżet całego programu w latach 2022–2033 wynosi 230 mln zł.

Organy doradcze, takie jak Rada Dzieci i Młodzieży RP działająca przy Ministrze Edukacji i Nauki, nie mają własnego budżetu. Wydatki związane z ich funkcjonowaniem są pokrywane ze środków właściwego ministerstwa.

WYKORZYSTANIE FUNDUSZY UNII EUROPEJSKIEJ

Projekty ukierunkowane na zwiększanie możliwości zatrudnienia były w latach 2014–2020 finansowane w ramach PO WER. Na ten cel przeznaczono ponad 2 mld spośród 5,43 mld euro całego budżetu programu. Środki przeznaczone w jednym z konkursów PO WER – „Młodzież solidarna w działaniu”, który wspierał inicjatywy przyczyniające się do nabywania kompetencji społecznych przez młodzież do 29. r.ż., wyniosły 20 mln zł.

WSPÓŁPRACA MIĘDZYNARODOWA

Działania na rzecz młodzieży są realizowane głównie na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym. Na poziomie europejskim i międzynarodowym najczęściej wypracowuje się horyzontalne zalecenia dotyczące polityk młodzieżowych oraz międzynarodowej współpracy młodzieży w osiągnięciu wspólnych celów.

W dniu 17 czerwca 1991 r. ministrowie spraw zagranicznych Polski i Niemiec podpisali umowę międzyrządową o bilateralnej współpracy młodzieży obu państw. Wraz z powołaniem Polsko-Niemieckiej Współpracy Młodzieży oba państwa podpisały *Traktat o dobrym sąsiedztwie*. Podmiot ma status organizacji międzynarodowej i jest jedyną tego typu polsko-niemiecką instytucją. Rada Polsko-Niemieckiej Współpracy Młodzieży jest jej najwyższym organem, a reprezentuje ją 24 członków – po 12 z Polski i Niemiec. Radzie przewodniczą wspólnie ministrowie – w ostatnich latach byli to polski Minister Edukacji i Nauki oraz niemiecki Minister ds. Rodziny, Osób Starszych, Kobiet i Młodzieży.

Międzynarodowy Fundusz Wyszehradzki to instytucja wspierająca współpracę między państwami Grupy Wyszehradzkiej utworzonej w 1991 r. Cele tego gremium w obszarze polityki młodzieżowej są osiąmane poprzez dofinansowywanie współpracy kulturalnej, przygranicznej i turystyki oraz wymian młodzieży i naukowców.

We wrześniu 2015 r. na mocy umowy zawartej między rządami Polski i Ukrainy została powołana Polsko-Ukraińska Rada Wymiany Młodzieży, która zachęca młodzież i osoby z nią pracujące do wspólnych działań, kulturowego zbliżenia, odkrywania wspólnych korzeni, przezwyciężania uprzedzeń i stereotypów w postrzeganiu wspólnej historii oraz we współczesnych relacjach.

Podobne cele przyświecają Polsko-Litewskiemu Funduszowi Wymiany Młodzieży, działającemu od czerwca 2007 r. Powstał on w wyniku porozumienia zawartego między rządami Polski i Litwy, a honorowymi patronami wspieranych działań są premierzy obu tych państw. Fundusz zapewnia wsparcie na aktywności związane m.in. z kształtowaniem wzajemnych stosunków międzynarodowych, odkrywaniem wspólnej historii i eliminowaniem uprzedzeń i stereotypów we współczesnych relacjach.

Przedstawiciele polskiej administracji centralnej uczestniczą w Forach Młodzieży Partnerstwa Wschodniego organizowanych cyklicznie podczas szczytów Partnerstwa Wschodniego.

BIĘŻĄCE DEBATY I REFORMY

- Reforma edukacji zainicjowana w 2016 r., a wdrażana od 1 września 2017 r. była jedną z kluczowych zmian mających wpływ na życie młodzieży. System edukacji obowiązkowej oparty na sześciolletniej szkole podstawowej, trzyletnim gimnazjum, a następnie na trzyletnim liceum ogólnokształcącym, czteroletnim technikum oraz trzyletniej szkole zawodowej został zastąpiony przez ośmioletnie szkoły podstawowe, czteroletnie licea ogólnokształcące, pięcioletnie technika oraz szkoły branżowe I stopnia (trzyletnie) i II stopnia (dwuletnie), a także trzyletnie specjalne szkoły przysposabiające do pracy. Gimnazja zostały zlikwidowane 1 września 2019 r.
- Od 1 sierpnia 2019 r. pracownicy poniżej 26. r.ż. zatrudnieni na umowach o pracę, umowach zleceniach, a od 2021 r. także osoby uzyskujące dochody z tytułu praktyk absolwenckich i staży studenckich są zwolnione z płacenia podatku dochodowego od osób fizycznych (PIT). Każdego roku z tej możliwości korzysta ponad 2 mln młodych pracowników (więcej w rozdziale na s. 74).

- Od roku szkolnego 2023/2024 do programów szkolnych został wprowadzony nowy przedmiot – biznes i zarządzanie, który zastąpił dotychczasowe podstawy przedsiębiorczości (zob. s. 86). We wrześniu 2022 r. został opublikowany raport podsumowujący konsultacje przeprowadzone z kilkuset młodymi ludźmi z całej Polski na temat planowanych zmian i formuły nowego przedmiotu.

BIBLIOGRAFIA

- #PLdlaMłodych. *Raport końcowy*. (2021). bit.ly/3QbUcTd
- Boni, M. (2021). *Młodzi 2020 – w poszukiwaniu tożsamości. Raport*. Fundacja Batorego. bit.ly/ws/33gc6
- Brol, M. (2013). Młodzieżowa rada gminy jako przykład uczestnictwa młodzieży w życiu społeczno-politycznym. *Studia Polticae Universitatis Silesiensis*, 10, 30–52. bit.ly/463AaQV
- Charycka, B., Gumkowska, M. i Bednarek, J. (2021). *Kondycja organizacji pozarządowych – najważniejsze fakty*. Stowarzyszenie Klon/Jawor. api.ngo.pl/media/get/176021
- Chmielnicki, P. (2009). *Samorząd terytorialny*. W: P. Chmielnicki (red.), *Konstytucyjny system władz publicznych*. LexisNexis.
- Dec-Kiełb, M. (2022, 1 czerwca). Przepisy pomogły młodzieżowym radom, ale potrzeba wsparcia merytorycznego. *Prawo.pl*. bit.ly/478uW74
- Dla młodych (2021). *Idea konsultacji strategii RP z młodzieżą*. bit.ly/46JHcv9
- Fatyga, B. (2004). Młodzież. W: B. Fatyga i B. Balcerzak-Paradowska (red.), *Biała księga młodzieży polskiej* (s. 12–13). Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu.
- Gierańczyk, W. (2016). Sytuacja osób młodych w Polsce na tle państw europejskich. *Wiadomości Statystyczne*, 665(10), 33–53.
- Główny Urząd Statystyczny (bdw). *Baza Demografia*. bit.ly/3s7o8ba
- Grabowska, M. i Gwiazda, M. (red.). (2019). *Młodzież 2018* (s. 71–98). Centrum Badań Opinii Społecznej i Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii. bit.ly/494m6cx
- Instytut Badań Edukacyjnych (bdw.) *Zintegrowana Strategia Umiejętności 2030*. bit.ly/3ui4IXj
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483. bit.ly/3rZnXyJ
- Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji (2013). *Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności. Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju*. bit.ly/3QxMjst
- Ministerstwo Edukacji i Nauki (2020). *Zintegrowana Strategia Umiejętności 2030 (część szczegółowa) – dokument przyjęty przez Radę Ministrów*. bit.ly/49ziPgN

- Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej (2022a). *Informacje o Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju*. bit.ly/3QIm0oq
- Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej (2022b). *Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego* bit.ly/3Qwh01o
- Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej i Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju (2015). Zaktualizowany plan realizacji *Gwarancji dla młodzieży w Polsce*. bit.ly/45MGnAY
- Misiejko, A. (2021, 10 czerwca). Nowelizacja przepisów dotyczących młodzieżowych rad i sejmików w samorządzie terytorialnym. *Prawo dla samorządu*. bit.ly/40c0vL2
- Młoda Warszawa. *Polityka młodzieżowa miasta stołecznego Warszawy* (2022). bit.ly/3FyFrVB
- Odorzyńska-Kondek, J. (2011). „Młodzi 2011” – Raport Kancelarii Prezesa Rady Ministrów. *Konsumpcja i Rozwój*, 1, 137–140.
- Owczarek, M., Pietrasik, J. i Radzewicz, J. (2013). *Partycypacja obywatelska młodzieży. Przykład młodzieżowych rad gmin*. Fundacja Civis Polonus.
- Polityka dla ludzi młodych Miasta Poznania na lata 2019–2025* (2018). bit.ly/3Mn7FX9
- Program Młodzież Solidarna w Działaniu na 2016 rok* (2016). bit.ly/3MhvGz1
- Raczek, M. (2014). *Polityka na rzecz młodzieży w Polsce*. W: M. Boryń, B. Duraj i S. Mrozowska (red.), *Polityka młodzieżowa Unii Europejskiej*. Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Rada Dzieci i Młodzieży RP przy Ministrze Edukacji Narodowej (2018). *O młodzieżowych radach. Analiza stanu obecnego Młodzieżowych Rad w Polsce*. bit.ly/3Qzg8ZZ
- Rodziewicz, M. (2016). Proces kształtowania polityki młodzieżowej w Polsce na poziomie centralnym. *Zbliżenia Cywilizacyjne*, 1, 92–114. dx.doi.org/10.21784/ZC.2016.003
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 22 września 2020 r. w sprawie ustanowienia Pełnomocnika Rządu do spraw polityki młodzieżowej, Dz.U. z 2020 r., poz. 1631. bit.ly/47gxmRG
- Rządowy Program Aktywności Społecznej Młodzieży na lata 2015–2016. *Aktywna Młodzież* (2014). bit.ly/45KiWaR
- Rzecznik Praw Dziecka (bdw.) *Prawa dziecka*. brpd.gov.pl/prawa-dziecka
- Strategia Leszna dla młodzieży* (2018). bit.ly/460PGBa
- Strzemińska, A. i Wiśnicka, M. (2011). *Młodzież na wsi. Raport z badania*. bit.ly/3saaQdY
- Szafraniec, K. (2011). *Młodzi 2011*. Kancelaria Prezesa Rady Ministrów. bit.ly/3QzNij0
- Szafraniec, K. (red.). (2019). *Młodzi 2018. Cywilizacyjne wyzwania, edukacyjne konieczności*, A PROPOS.
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie*, Dz.U. z 2003 r. Nr 96, poz. 873. bit.ly/478F2o0
- Ustawa z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka*, Dz.U. z 2000 r. Nr 6, poz. 69. bit.ly/3FzIVaw
- Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach*, Dz.U. z 1989 r. Nr 20, poz. 104 (z późn. zm.). bit.ly/40fRNvy
- Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym*, Dz.U. z 2019 r., poz. 506, 1309, 1571, 1696, 1815. bit.ly/3G3aycd

Wiktorska-Święcka A. (2016), *Polityka młodzieżowa państwa polskiego a kreacja kapitału społecznego*, Uniwersytet Wrocławski.

Załącznik do uchwały Sejmu RP z dnia 30 lipca 1992 r., M.P. z 2022 r., poz. 990. bit.ly/47fpUGk

Zielińska, G. (2009). *Rola państwa w realizacji polityki dla młodzieży*. bit.ly/499B0hs

ZATRUDNIENIE I PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ

EWA GIERMANOWSKA

Doktor habilitowana, socjolog, pracuje w Instytucie Stosowanych Nauk Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego. Specjalizuje się w socjologii pracy i polityce zatrudnienia. Znaczące miejsce w jej zainteresowaniach badawczych zajmuje problematyka zatrudnienia i warunków pracy młodych ludzi, osób z niepełnosprawnościami, pracowników w zawodach związanych z pomaganiem. Pełni funkcję redaktorki naczelnej kwartalnika „Niepełnosprawność i Rehabilitacja” wydawanego przez Instytut Pracy i Polityki Socjalnej. Jest członkiem zarządu Sekcji Socjologii Pracy Polskiego Towarzystwa Socjologicznego oraz członkiem Jury Nagrody im. Prof. Aleksandra Matejki za najlepszą pracę doktorską z zakresu socjologii pracy.

Kwestia zatrudnienia młodzieży jest jednym z kluczowych obszarów polskiej polityki publicznej. Wysokie bezrobocie wśród osób młodych to cecha rozpoznawcza rynku pracy od czasu transformacji ustrojowej w 1989 r. W pierwszych dekadach gospodarki wolnorynkowej ryzyko bezrobocia determinowało losy zawodowe wszystkich mieszkańców Polski, w tym absolwentów różnych typów szkół. Zmiany systemowe stworzyły większe możliwości kształcenia młodzieży, zwłaszcza na poziomie wyższym, czemu sprzyjał lawinowy wzrost liczby uczelni.

Główne działania państwa na rzecz młodzieży skupiały się wówczas na przeciwdziałaniu bezrobociu. W momencie przystępowania Polski do Unii Europejskiej w 2004 r. stopa bezrobocia w tej grupie przekraczała 40% i była najwyższa wśród państw członkowskich (Eurostat, bdw.). Brak pracy i satysfakcjonujących perspektyw zawodowych dla coraz lepiej wykształconych młodych ludzi przyczyniły się do masowej emigracji po otwarciu unijnego rynku pracy. Wyjazdy, wzrost nakładów finansowych na aktywną politykę rynku pracy na rzecz młodego pokolenia (np. ze środków publicznych i europejskich) oraz wzrost liczby miejsc pracy w gospodarce stopniowo przyczyniły się do spadku bezrobocia wśród młodzieży.

Od 2016 r. sytuacja na rynku pracy w Polsce systematycznie się poprawia, a ogólna stopa bezrobocia rejestrowanego w urzędach pracy oraz w badaniach GUS spadła poniżej 10%. Jednak pomimo wzrostu zatrudnienia i występowania w wielu branżach zjawiska niedoboru pracowników odsetek bezrobotnych nadal był najwyższy wśród osób poniżej 25. r.ż. Wybuch pandemii COVID-19 w marcu 2020 r. wywołał spadek zatrudnienia, zwłaszcza w sektorze usług, w którym pracuje wielu młodych ludzi. Najbliższe lata pokażą, czy jest to tymczasowy trend oraz jakie może przynieść skutki. Dane dotyczące polskiego rynku pracy pokazują, że nastąpiło pewne pogorszenie sytuacji osób poniżej 25. r.ż. W 2021 r. stopa bezrobocia wyniosła 11,9% wobec średniej Unii Europejskiej wynoszącej 16,7%. W 2022 r. nieznacznie spadła do 10,8% w Polsce, podczas gdy w Unii Europejskiej wynosiła 14,5%.

KONTEKST OGÓLNY

MŁODZI NA RYNKU PRACY W LATACH 1990–2015

Kwestia zatrudnienia młodzieży jest jednym z kluczowych obszarów polskiej polityki publicznej. Wysokie bezrobocie wśród osób młodych to cecha rozpoznawcza polskiego rynku pracy od czasu transformacji ustrojowej w 1989 r. W pierwszych 15 latach gospodarki rynkowej trudna sytuacja absolwentów szkół w dużej mierze wynikała z ogólnych uwarunkowań: niskiego popytu na pracę (gospodarka nie była wystarczająco kreatywna, aby stwarzać nowe stanowiska), dużej podaży siły roboczej (wynikającej z wchodzenia na rynek pracy roczników wyżu demograficznego), niedopasowania struktury zawodowej i kwalifikacyjnej ludności do zmieniających się potrzeb pracodawców oraz niedoskonałych rozwiązań instytucjonalnych wspierających bezrobotnych (Witkowski, 2008). Czynniki te determinowały losy zawodowe wszystkich Polaków, w tym absolwentów różnych typów szkół. Jednak pomimo narażenia na te same okoliczności, stopa bezrobocia wśród młodzieży zawsze była wyższa niż wśród starszych pokoleń.

Gospodarka rynkowa przyniosła nowe oczekiwania pracodawców wobec pracowników. Zmiany dały więcej możliwości kształcenia, zwłaszcza na poziomie wyższym. Jednym ze sprzyjających czynników była częściowa prywatyzacja uczelni, która wywołała lawinowy wzrost liczby tego typu placówek. W roku akademickim 2016/2017 w 390 uczelniach studiowało 1,35 mln osób w porównaniu z nieco ponad 400 tys. osób w 112 szkołach wyższych w roku 1990/1991. Współczynnik skolaryzacji brutto w szkolnictwie wyższym wzrósł w tym czasie z 12,9% w roku akademickim 1990/1991 do 53,8% w roku 2010/2011. Po 2011 r. zaczął spadać i w roku akademickim 2016/2017 kształtował się na poziomie 47,4% (GUS, 2017b). Załamanie wzrostu w roku akademickim 2010/2011 wynikało z niżu demograficznego w najmłodszych pokoleniach, który wpłynął na spadek liczby instytucji szkolnictwa wyższego (głównie prywatnych uczelni). Szkolnictwo wyższe było traktowane przez młodzież jako remedium na bezrobocie i szansa na jego uniknięcie, a także inwestycja w przyszłą karierę zawodową (Giermanowska, 2015). Jednocześnie wśród młodych ludzi nastąpił spadek zainteresowania szkoleniami zawodowymi i marginalizacja kształcenia zawodowego.

W pierwszych dekadach transformacji ustrojowej główne działania państwa na rzecz młodzieży skupiały się na polityce przeciwdziałania bezrobociu. W momencie przystępowania Polski do Unii Europejskiej w 2004 r. stopa bezrobocia wśród młodzieży przekraczała 40% i była najwyższa wśród państw członkowskich (Eurostat, bdw.). Trwały brak pracy i satysfakcjonujących perspektyw zawodowych dla coraz lepiej wykształconych młodych ludzi wywołał masową emigrację po otwarciu unijnego rynku pracy. Według szacunków Głównego Urzędu Statystycznego na koniec 2016 r. czasowo poza granicami Polski przebywało ok. 2,51 mln Polaków (o 118 tys./4,7% więcej niż w 2015 r.). W całej Europie mieszkało w tym czasie ok. 2,21 mln Polaków, z czego zdecydowana większość – ok. 2,1 mln – w państwach członkowskich Unii Europejskiej (GUS, 2016a). Najwięcej w Wielkiej Brytanii (788 tys.), Niemczech (687 tys.), Holandii (116 tys.) i Irlandii (112 tys.).

Wyjazdy, wzrost nakładów na aktywną politykę rynku pracy na rzecz młodego pokolenia (np. ze środków publicznych i europejskich) oraz wzrost liczby miejsc pracy w gospodarce stopniowo przyczyniały się do spadku bezrobocia w tej grupie. Zatrudnienie udało się zwiększyć także poprzez rozwój różnych niestabilnych form zatrudnienia. Młodzi ludzie często byli zatrudniani na umowach zawieranych na czas określony lub umowach cywilnoprawnych (nie odprowadzano od nich składek na ubezpieczenie społeczne). Według szacunków Eurostatu (bdw.) w 2014 r. w Polsce ponad połowa pracowników w wieku 15–29 lat pracowała na podstawie umów na czas określony, co stanowiło najwyższy odsetek tego typu zatrudnienia w Unii Europejskiej. Duży udział młodych pracowników w formach zatrudnienia czasowego, często typu „prekarnego” (m.in. brak ubezpieczeń zdrowotnych, ubezpieczeń emerytalno-rentowych, udziału w szkoleniach), miał wiele negatywnych konsekwencji. „Normalizacja” niestabilności w zatrudnieniu nie sprzyjała budowaniu trwałych karier zawodowych przez młodych pracowników, a doświadczenia biograficzne wskazywały na postawy braku akceptacji dla elastyczności oraz silne poczucie niesprawiedliwości społecznej (Mrozowicki, 2016). Dostęp do gorszych miejsc pracy sprzyjał nadreprezentacji ludzi młodych w kategorii

**W ROKU AKADEMICKIM 2016/2017
W 390 UCZELNIACH STUDIOWAŁO
1,35 MLN OSÓB W PORÓWNANIU
Z NIECO PONAD 400 TYS. OSÓB
W 112 SZKOŁACH WYŻSZYCH
W ROKU 1990/1991.**

tw. ubogich pracujących (ang. *working poor*), wykonujących obowiązki poniżej kwalifikacji lub w szarej strefie. Analizy danych dotyczących przebiegu karier ludzi młodych wskazywały, że niepewność zatrudnienia wynikająca z pracy w tzw. niestandardowych, elastycznych formach zatrudnienia stanowiła ważny problem, o potencjalnie szerokim zasięgu, w szczególności dla kobiet, osób gorzej wykształconych, wykonujących prace mniej złożone (Kiersztyn, 2020). Jednocześnie pogłębiał się rozdzźwięk pomiędzy kwalifikacjami i umiejętnościami absolwentów a potrzebami gospodarki i rynku pracy.

Wysoka stopa bezrobocia w młodym pokoleniu, destabilizacja zatrudnienia i masowa emigracja młodych ludzi skłoniły autorów raportów poświęconych młodzieży do nazwania jej „straconą generacją”. Była to ponura perspektywa, której można było zapobiec jedynie poprzez zdecydowane działania inicjowane w ramach polityk publicznych (Szafraniec, 2011).

Od 2012 r. Polska aktywnie angażuje się we wdrażanie unijnego *Pakietu na rzecz zatrudnienia młodzieży* (European Commission, bdw.), ukierunkowanego na zwiększenie zatrudnienia wśród młodych ludzi. W 2013 r. włączyła się w opracowanie procesu wdrażania programu Unii Europejskiej Gwarancje dla Młodzieży. Polsce, jako państwu członkowskiemu z ponad 25-procentowym bezrobociem wśród 15–24-latków, przyznano wsparcie w wysokości 550 mln euro w ramach *Inicjatywy na rzecz zatrudnienia ludzi młodych* (realizowanej w ramach Gwarancji dla Młodzieży).

OKRES OD 2016 R.

Sytuacja na polskim rynku pracy stopniowo poprawiała się aż do I kwartału 2020 r., czyli do wybuchu pandemii. Ogólna stopa bezrobocia zarejestrowana w urzędach pracy spadła poniżej 10%. Towarzyszący jej wzrost zatrudnienia i wynagrodzeń sprawiły, że Polska stała się atrakcyjnym miejscem pracy dla obcokrajowców, a rynek pracodawcy stopniowo przekształcił się w rynek pracownika. W latach 2015–2019 systematycznie rosła liczba wydawanych zezwoleń na pracę dla cudzoziemców. W 2019 r. wydano ich 444,7 tys., czyli o 116 tys. więcej niż w 2018 r. i o 379 tys. więcej niż w 2015 r. (GUS, 2020b). Pracodawcy coraz częściej zgłaszali niedobory siły roboczej, w tym wysokiej klasy specjalistów, a także pracowników wykwalifikowanych i niewykwalifikowanych (np. do prac sezonowych w rolnictwie lub do sprzątanía). Dodatkowo od 2015 r. raporty migracyjne i badania opinii publicznej wykazywały wśród

młodzieży spadek deklaracji dotyczących chęci emigracji zarobkowej, co było związane z poprawą sytuacji (Bankier.pl, 2015).

Mimo tych trendów obraz rynku pracy nadal nie był zadowolający. W porównaniu z innymi kategoriami wieku, osoby poniżej 25. r.ż. charakteryzował bardzo niski współczynnik aktywności zawodowej i niski wskaźnik zatrudnienia. W IV kwartale 2019 r. tylko 34,9% osób w wieku od 15 do 24 lat było aktywnych zawodowo, wskaźnik zatrudnienia wyniósł 32,1%, a stopa bezrobocia 7,9% (GUS, 2020a). Główną przyczyną bierności zawodowej w tej grupie było kształcenie się i uzupełnianie kwalifikacji (na tę przyczynę wskazuje ok. 90% biernych zawodowo 15–24-latków). Utrzymywało się duże zróżnicowanie regionalne i lokalne w dostępie młodych ludzi do stabilnych i dobrych jakościowo miejsc pracy.

Trudniejsza sytuacja młodego pokolenia na rynku pracy często wynikała z braku doświadczenia zawodowego i niedopasowania kwalifikacji do potrzeb pracodawców. W celu zwiększenia możliwości zatrudnienia młodzi ludzie decydowali się na podnoszenie kwalifikacji zawodowych poprzez kontynuowanie nauki, odbywanie staży, praktyk lub zapisywanie się na różne kursy uzupełniające. W badaniu przeprowadzonym przez Centrum Badania Opinii Społecznej (Boguszewski, 2019) uczniowie szkół średnich najczęściej wyrażali przekonanie, że rozwiązaniem problemów ze znalezieniem pracy są kursy dokształcające (29% respondentów, w 2008 r. było to 20%). Jednak zainteresowanie nauką na poziomie wyższym spadło z 15 do 8%. Alternatywą wobec braku pracy nadal był wyjazd za granicę (26%) albo założenie własnej firmy (12%).

W ramach analizy potencjału przedsiębiorczości wśród młodzieży w omawianym badaniu zapytano również o gotowość do podjęcia próby prowadzenia własnej działalności gospodarczej w nieokreślonej przyszłości. Okazało się, że trzy piąte respondentów nie wykluczyło takiej ewentualności. Tylko jeden na dziesięciu respondentów odrzucił możliwość podjęcia ryzyka związanego z własnym biznesem, a niemal co trzeci (30%) nie był w stanie stwierdzić, czy kiedykolwiek założy własną firmę.

W następnych latach, wraz z systematycznym spadkiem stopy bezrobocia, zmieniło się nastawienie młodych ludzi do rynku pracy oraz ocena własnych szans na zatrudnienie. Pomiędzy 2013 a 2018 r. odsetek uczniów, którzy obawiali się, że nie znajdą pracy, spadł o połowę (z 63 do 30%), a jednocześnie odsetek tych, którzy zakładają, że zostaną zatrudnieni lub są

tego pewni, podwoił się z 36 do 70% (Boguszewski, 2019). Wśród młodzieży rosło przekonanie, że znalezienie pracy zależy od indywidualnych zdolności i kwalifikacji, odwagi oraz przedsiębiorczości w trakcie poszukiwania zatrudnienia i słabła wiara, że decydujący wpływ mają koneksje i kontakty.

Sytuacja młodych ludzi pozostaje zróżnicowana, widoczne są procesy segmentacji i niekorzystnego położenia osób o gorszej pozycji na rynku pracy, co potwierdza wiele badań i analiz (Boni, 2021; Mrozowicki i Czarzasty, 2020; Potocki, 2021). Osoby o niskich kwalifikacjach lub mieszkające na obszarach słabo rozwiniętych gospodarczo nadal zgłaszają problemy z uzyskaniem stabilnych umów o pracę lub otrzymują niskie wynagrodzenia, pracując w mało satysfakcjonujących zawodach. Młodzi rodzice doświadczają trudności z utrzymaniem równowagi między życiem zawodowym a prywatnym, co wpływa przede wszystkim na ograniczenie aktywności zawodowej kobiet. Otrzymują one niższe wynagrodzenia niż mężczyźni. Z kolei niepełnosprawni absolwenci dostrzegają bariery w wejściu na rynek pracy nawet po uzyskaniu dyplomu szkoły wyższej. Pomimo zapowiadanych zmian otoczenie instytucjonalne dla zakładania własnych firm nadal jest niekorzystne.

Niepokojącym zjawiskiem jest rosnąca liczba młodych osób z różnymi deficytami, pozostających poza rynkiem pracy. Wśród nich jest młodzież z rodzin ubogich, wielodzietnych, niepełnych, patologicznych lub dysfunkcyjnych, z niewydolnymi opiekunami, a także młodzież opuszczająca domy dziecka, rodziny zastępcze, zakłady karne i poprawcze, młodzi rodzice, samotne matki, osoby o niskim poziomie wykształcenia i kwalifikacji, uczniowie przedwcześnie kończący naukę, osoby niepełnosprawne lub przewlekle chore. Relatywnie wysoki jest także udział osób w wieku 20–34 lata niepracujących, nieuczących się i nieszkolących się (NEET). W 2020 r. wynosił on 16,7% dla ogółu populacji w tej kategorii wieku, przy czym wśród kobiet był on zdecydowanie wyższy – aż 24,2% – niż wśród mężczyzn (9,5%). To potwierdza tezę o niekorzystnym położeniu kobiet na rynku pracy w wyniku braku możliwości łączenia ról zawodowych i rodzinnych (Eurostat, bdw.).

Działania instytucji publicznych w odniesieniu do tych grup są niewystarczające i często nietrafione. Różne organizacje pozarządowe – nierzadko realizujące unikatowe i bardzo udane projekty – oferują wsparcie, ale

na ogół w niewystarczającym zakresie ze względu na ograniczone możliwości finansowe i kadrowe trzeciego sektora w Polsce.

Wybuch pandemii COVID-19 odbił się na popycie na pracę. Na początku, w wyniku uruchomienia rządowych programów wsparcia dla firm i pracowników, statystyki bezrobocia nie wykazywały znaczących zmian. W kolejnych miesiącach dane rynku pracy również nie były alarmujące. Całkowita stopa bezrobocia osób zarejestrowanych w urzędach pracy pod koniec grudnia 2021 r. wyniosła 5,4%, a liczba bezrobotnych spadła do 895,2 tys. Według Konfederacji Lewiatan zachętą do podejmowania legalnej pracy w Polsce stają się rosnące wynagrodzenia, w tym cyklicznie podnoszona płaca minimalna, a także relatywna łatwość uzyskania pracy ze względu na obniżenie wymagań przez pracodawców, czemu sprzyja brak pracowników (Leśniak, 2022).

Jednak sytuacja młodych ludzi, zwłaszcza tych poniżej 25. r.ż. i absolwentów, nie była już tak optymistyczna. Pierwsze, wstępne badanie studentów na temat stosunku do pracy w okresie tzw. nowej normalności spowodowanej pandemią COVID-19 wskazywało na częstsze przywiązywanie wagi do poczucia bezpieczeństwa i stabilności zatrudnienia – umowa o pracę była dominującą i pożądaną formą zatrudnienia (PWC, Well.hr i Absolvent Consulting, 2020). Młodzi ludzie uważniej przyglądali się, jakie wartości deklarowały firmy w okresie wzrostu gospodarczego i jak ich przestrzegają w czasach niepewności. W innym badaniu przeprowadzonym w 2021 r. wśród studentów i absolwentów uczelni można było zaobserwować negatywny wpływ pandemii na postrzeganie własnych szans na rynku pracy. Prawie połowa respondentów (48,7%) oceniła, że ich możliwości pogorszyły się z powodu pandemii, według 32,9% nie uległy one zmianie, a tylko 18,4% zadeklarowało, że pandemia korzystnie wpłynęła na ich sytuację na rynku pracy (PWC i in., 2021). W badaniu powtórzonym trzy lata od wybuchu pandemii po raz pierwszy większość (64,2%) studentów i absolwentów uczelni pozytywnie oceniła swoje szanse na rynku pracy, co przyczyniło się do wzrostu oczekiwań pracowniczych (PWC i in., 2022). Poza wynagrodzeniem w pracy ważne są dla tej grupy: zdobywanie doświadczenia, poczucie sensu wykonywanych zadań i elastyczne godziny pracy.

MŁODZI WYSOKO CENIĄ SWÓJ DOBROSTAN, ZWŁASZCZA PSYCHICZNY I SPOŁECZNY. PONAD POŁOWA Z NICH PRZEDKŁADA RÓWNOWAGĘ MIĘDZY ŻYCIEM PRYWATNYM A ZAWODOWYM NAD WYSOKIE ZAROBKI.

Młodzi wysoko cenią swój dobrostan, zwłaszcza psychiczny i społeczny. Ponad połowa z nich przedkłada równowagę między życiem prywatnym a zawodowym nad wysokie zarobki. Podstawowa korzyść to dla 37,2% badanych elastyczne godziny pracy, a dla 41,5% – możliwość pracowania zdalnie. Za atrakcyjniejsze uznaje się te miejsca pracy, w których pracodawcy oferują krótszy tydzień pracy lub dodatkowe dni płatnego urlopu.

ADMINISTRACJA I ZARZĄDZANIE¹

ZARZĄDZANIE POLITYKĄ MŁODZIEŻOWĄ

Ramy dla zadań państwa w zakresie promocji zatrudnienia, łagodzenia skutków bezrobocia i aktywizacji zawodowej wyznacza *Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 r.* oraz *Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy*. Dokumenty strategiczne określające priorytety dla realizacji *Europejskiej Strategii Zatrudnienia* i krajowych planów działań na rzecz zatrudnienia to m.in:

- *Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do 2020 r. (z perspektywą do 2030 r.)* (2017 r.);
- *Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2030* (2020 r.);
- *Krajowy Plan Odbudowy i Zwiększenia Odporności* (2022 r.).

W aktualnych dokumentach rządowych priorytetowe są kwestie zatrudnienia młodzieży i rozwijania przedsiębiorczości u młodych ludzi.

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.), przyjęta przez Radę Ministrów 14 lutego 2017 r., jest kluczowym dokumentem państwa polskiego w obszarze średnio- i długookresowej polityki gospodarczej. Wśród wewnętrznych czynników, które hamują zrównoważony wzrost gospodarczy i negatywnie wpływają na perspektywę stabilnego rozwoju Polski, znajdują się te bezpośrednio związane z zatrudnieniem i przedsiębiorczością młodych ludzi:

- Niekorzystne procesy demograficzne – np. starzenie się społeczeństwa i migracja z Polski, co negatywnie wpływa na perspektywę zapewnienia odpowiednio wykwalifikowanych i kreatywnych pracowników;

¹ Temat administrowania polityką młodzieżową został szczegółowo opisany w rozdziale *Zarządzanie polityką młodzieżową* (s. 6).

- Zbyt mało dobrze płatnych, stabilnych (i kreatywnych) miejsc pracy – zwłaszcza na obszarach wiejskich – gwarantujących samorealizację zawodową i generujących wysoką wartość dodaną dla gospodarki;
- Stosunkowo nieefektywne wykorzystanie dostępnych i potencjalnych zasobów pracy, niedopasowanie kwalifikacji do potrzeb rynku itp.;
- Rozwój i konkurencyjność przedsiębiorstw oparte na czynnikach kosztowych (w tym niskich kosztach pracy);
- Niska innowacyjność gospodarki wynikająca głównie z niedostatecznych zachęt do podejmowania działalności innowacyjnej, niski popyt na nowe technologie w firmach, niska efektywność współpracy pomiędzy sektorem akademickim, badawczym, administracją a biznesem.

Głównym celem tej strategii jest stworzenie warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym zwiększeniu spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i terytorialnym. Dokument jest ukierunkowany na odpowiedzialny i solidarny rozwój oparty na wzmocnionej przedsiębiorczości, wynalazczości i produktywności w gospodarce. Założenia kładą fundament pod promocję zatrudnienia i przedsiębiorczości młodych ludzi.

Z kolei *Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2030* dąży do polepszenia jakości kapitału ludzkiego oraz wzrostu spójności społecznej w Polsce. Wśród celów szczegółowych wymienia się:

- podniesienie poziomu kompetencji i kwalifikacji (w tym cyfrowych),
- poprawę efektywności systemu opieki zdrowotnej i stanu zdrowia obywateli,
- wzrost i poprawę wykorzystania potencjału kapitału ludzkiego na rynku pracy,
- redukcję ubóstwa i wykluczenia społecznego oraz poprawę dostępu do usług świadczonych w odpowiedzi na wyzwania demograficzne.

Krajowy Plan Odbudowy i Zwiększenia Odporności to dokument, w którym opisano cele związane z odbudową i wzmacnianiem odporności społeczno-gospodarczej Polski po kryzysie wywołanym pandemią COVID-19 oraz

służące im reformy i inwestycje. Inwestycje w przedsiębiorczość, innowacyjność, rozwój zawodowy pracowników i firm stanowią znaczną część zaplanowanych działań. Przykładowe cele zaplanowane w tej strategii to:

- przyspieszenie robotyzacji, cyfryzacji i innowacji,
- wzmocnienie współpracy między sektorem nauki a przemysłem,
- kształcenie kadr dla nowoczesnej gospodarki – poprawa dopasowania umiejętności i kwalifikacji do wymogów rynku pracy w związku z wdrażaniem nowych technologii w gospodarce oraz zieloną i cyfrową transformacją,
- poprawa sytuacji rodziców na rynku pracy poprzez zwiększenie dostępu do opieki nad dziećmi do 3. r.ż.,
- uelastycznienie form zatrudnienia, w tym wprowadzenie pracy zdalnej.

ZAKRES ODPOWIEDZIALNOŚCI ORGANÓW PAŃSTWOWYCH

Polityka rządu w zakresie zatrudnienia i przedsiębiorczości leży w gestii kilku resortów. Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej monitoruje i koordynuje wdrażanie strategii gospodarczej rządu oraz odpowiada za wykorzystanie funduszy europejskich. Ministerstwo Rozwoju i Technologii pracuje nad rozwiązaniami wspierającymi przedsiębiorczość oraz przedsiębiorców. Z kolei Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej odpowiada za przygotowanie i koordynowanie wdrażania *Krajowego Planu Działań na rzecz Zatrudnienia*, rozwijanie publicznych służb zatrudnienia², promowanie polityki przeciwdziałania bezrobociu, łagodzenie jego skutków, aktywizację zawodową osób bezrobotnych, rozwijanie zasobów ludzkich, a także za zapewnianie jednolitego stosowania prawa oraz koordynowanie systemów zabezpieczenia społecznego. Szczegółowe ramy prawne w zakresie polityki rynku pracy w Polsce zostały określone w *Ustawie z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy*.

Ponadto zadania państwa w zakresie promocji zatrudnienia, łagodzenia skutków bezrobocia i aktywizacji zawodowej są realizowane przez Radę Ministrów na podstawie *Krajowego Planu Działań na rzecz Zatrudnienia*, który

² Są to m.in. powiatowe urzędy pracy oraz wojewódzkie centra informacji i planowania kariery. Na terenie kraju funkcjonuje 16 wojewódzkich i 340 powiatowych urzędów pracy. W 2017 r. wraz z filiami i punktami obsługi tego typu placówek było ponad 440 w całym kraju.

jest krajową częścią *Europejskiej Strategii Zatrudnienia*. W planie zostały uwzględnione inicjatywy władz gminnych, powiatowych i wojewódzkich oraz partnerów społecznych.

W 2020 r. został utworzony urząd Pełnomocnika Rządu ds. Polityki Młodzieżowej (*Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 22 września 2020 r. w sprawie ustanowienia Pełnomocnika Rządu do spraw Polityki Młodzieżowej*). Do jego zadań należy koordynowanie dialogu w zakresie polityk młodzieżowych pomiędzy administracją rządową a partnerami społeczno-gospodarczymi, organizacjami pozarządowymi i jednostkami samorządu terytorialnego. Pełnomocnik włącza się również w debatę nad kształtem rządowej strategii dla młodego pokolenia. Jeden z jej obszarów zostanie poświęcony zatrudnieniu i przedsiębiorczości ludzi młodych³.

Krajowa polityka rynku pracy jest uzgadniana z partnerami społecznymi (przedstawicielami związków zawodowych, pracodawców i organizacji pozarządowych) oraz z reprezentantami samorządów lokalnych i instytucji edukacyjnych. Organem doradczym ministra właściwego jest Rada Rynku Pracy. W jej skład wchodzi: przedstawiciele organizacji związków zawodowych, stowarzyszeń pracodawców, organizacji pozarządowych i samorządu terytorialnego. Na szczeblu wojewódzkim organem opiniotwórczo-doradczym marszałków są wojewódzkie rady rynku pracy, a w powiatach starostowie konsultują się z powiatowymi radami rynku pracy.

INSTYTUCJE REALIZUJĄCE POSZCZEGÓLNE KRAJOWE PRZEPISY

Zadania państwa w zakresie polityk promocji zatrudnienia, łagodzenia skutków bezrobocia i aktywizacji zawodowej są realizowane przez publiczne służby zatrudnienia, Ochotnicze Hufce Pracy, agencje zatrudnienia, instytucje szkoleniowe, instytucje dialogu społecznego oraz lokalnych partnerów.

Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy przewiduje dodatkowe formy wsparcia na rzecz zatrudnienia młodych ludzi (oprócz standardowych form dostępnych dla wszystkich bezrobotnych). Publiczne służby zatrudnienia korzystają z ustawowych instrumentów przeznaczonych dla młodych pracowników, np.:

³ Więcej na ten temat w rozdziale *Zarządzanie polityką młodzieżową* (s. 20).

- Osoby bezrobotne poniżej 30. r.ż. mają szczególny status na rynku pracy, co wiąże się m.in. z pierwszeństwem w kierowaniu do udziału w programach specjalnych;
- W ciągu czterech miesięcy od dnia rejestracji powiatowy urząd pracy powinien przedstawić osobom bezrobotnym poniżej 25. r.ż. propozycję zatrudnienia. Oferta może obejmować stanowisko pracy, inną pracę zarobkową, szkolenie, staż, przygotowanie zawodowe, zatrudnienie w ramach prac interwencyjnych lub robót publicznych albo inną formę pomocy określoną w ustawie;
- Do bezrobotnych poniżej 30. r.ż. skierowane są dodatkowe instrumenty, np. bony szkoleniowe, stażowe, zatrudnieniowe czy bony na zasiedlenie.

Działania państwa adresowane przede wszystkim do młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym i bezrobotnych poniżej 25. r.ż. są realizowane za pośrednictwem Ochotniczych Hufców Pracy (OHP). Są to finansowane przez rząd jednostki, będące pod nadzorem ministra właściwego ds. pracy, które specjalizują się w działaniach na rzecz młodzieży.

W zakresie kształcenia i szkolenia młodzieży OHP prowadzą działania umożliwiające:

- zdobycie kwalifikacji zawodowych oraz uzupełnienie wykształcenia podstawowego lub gimnazjalnego osobom, które nie ukończyły tych szkół albo nie kontynuują po nich nauki,
- uzupełnienie ogólnego lub zawodowego wykształcenia zdobytego w szkole ponadpodstawowej.

W zakresie zatrudnienia oraz przeciwdziałania marginalizacji i wykluczeniu społecznemu młodzieży OHP podejmują następujące działania:

- zapewniają pośrednictwo w uzyskaniu pracy i organizują zatrudnianie dla: bezrobotnych do 25. r.ż., uczniów, studentów oraz dla młodzieży w wieku powyżej 15 lat, która nie ukończyła szkoły podstawowej albo nie kontynuuje po niej nauki,
- prowadzą poradnictwo zawodowe dla młodzieży oraz Mobilne Centra Informacji Zawodowej,
- inicjują międzynarodową współpracę i wymianę młodzieży,

- refundują koszty poniesione przez pracodawcę na wynagrodzenia i składki na ubezpieczenia społeczne młodocianych pracowników, zatrudnionych na podstawie umowy o pracę w celu przygotowania zawodowego.

Zadania OHP w obszarze kształcenia i rynku pracy są wykonywane na terenie całego kraju. Usługi w zakresie kształcenia i szkolenia młodzieży świadczą placówki opiekuńczo-wychowawcze: centra kształcenia i wychowania, ośrodki szkolenia i wychowania oraz regionalne hufce pracy. Pośrednictwo pracy, poradnictwo zawodowe, szkolenia zawodowe i inne przedsięwzięcia skierowane do środowisk lokalnych są prowadzone w Młodzieżowych Biurach Pracy, Młodzieżowych Centrach Kariery oraz promowane za pośrednictwem Mobilnych Centrów Informacji Zawodowej. Jednostki te nadzoruje Centrum Edukacji i Pracy Młodzieży OHP.

Programy na rzecz kształcenia i zatrudnienia młodzieży niepełnosprawnej są wspierane przez fundusz celowy utworzony ze składek wpłacanych przez pracodawców niezatrudniających osób niepełnosprawnych – Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (PFRON). Polityka wspierania zatrudnienia osób niepełnosprawnych została uregulowana w *Ustawie z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych*. Środki PFRON na aktywizację zawodową i zatrudnienie młodych osób z niepełnosprawnościami trafiają do podmiotów publicznych, prywatnych, pozarządowych oraz do osób fizycznych.

Z kolei *Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym* reguluje procesy reintegracji na otwartym rynku pracy osób o najmniejszych szansach, które doświadczają trudności w związku z niskimi kwalifikacjami lub ich brakiem, a także mających problemy z pełnym uczestnictwem w życiu społecznym i zawodowym. Dotyczy to przede wszystkim osób bezdomnych, uzależnionych od alkoholu lub narkotyków, chorych psychicznie, długotrwale bezrobotnych, byłych więźniów, uchodźców i osób niepełnosprawnych. Ci beneficjenci mogą uczestniczyć w zajęciach prowadzonych przez centra i kluby integracji społecznej (prowadzone przez lokalny samorząd lub wyznaczone przez niego organizacje) oraz korzystać z różnych form pomocy publicznej na zwiększenie szans na zatrudnienie (np. z funduszy na założenie spółdzielni socjalnej).

Nowym aktem prawnym jest *Ustawa z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej*. Reguluje ona funkcjonowanie podmiotów działających lokalnie w zakresie reintegracji społecznej i zawodowej, tworzenia miejsc pracy dla osób zagrożonych wykluczeniem oraz świadczenia usług społecznych. Wymienione zadania mogą być realizowane przez podmioty prowadzące działalność gospodarczą, działalność pożytku publicznego lub inną o charakterze odpłatnym. Jest to ustawa długo wyczekiwana przez środowiska pozarządowe, które realizują wiele działań na rzecz ludzi młodych zagrożonych wykluczeniem społecznym i marginalizacją na rynku pracy w lokalnym otoczeniu.

WSPÓŁPRACA MIĘDZYSEKTOROWA

Uwzględnianie problematyki zatrudnienia i rynku pracy w dokumentach strategicznych świadczy o komplementarności tych zagadnień z politykami publicznymi realizowanymi w innych obszarach. Oba tematy są wieloaspektowe, wymagają wspólnego działania wielu resortów, podległych im instytucji oraz jednostek samorządu terytorialnego. Jednym z efektów współpracy jest przygotowanie *Krajowego Planu Działań na rzecz Zatrudnienia*, w czym udział mieli także partnerzy społeczni skupieni wokół Rady Rynku Pracy.

Podstawowym instrumentem realizacji *Strategii Europa 2020* przez państwa członkowskie Unii Europejskiej są krajowe programy reform – takie jak *Krajowy Program Reform na rzecz Realizacji Strategii Europa 2020*. Do 2020 r. polski rząd zadeklarował osiągnięcie następujących wskaźników w zakresie celów związanych z zatrudnieniem i rynkiem pracy (Ministerstwo Rozwoju i Technologii, b.d.w.):

- zatrudnienie osób w wieku 20–64 lata na poziomie 71%,
- spadek odsetka osób przedwcześnie kończących naukę do 4,5% oraz wzrost odsetka 30–34-latków z wyższym wykształceniem do 45%,
- spadek liczby osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym o 1,5 mln.

Kierunki polityki wskazane w *Krajowym Programie Reform* operacjonalizuje *Krajowy Plan Działań na rzecz Zatrudnienia*, przyczyniając się do wdrażania *Strategii Europa 2020* w obszarze rynku pracy oraz w innych sektorowych strategiach społeczno-gospodarczego rozwoju kraju. Projekt Planu przygotowuje Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej w ścisłej współpracy z ministrami właściwymi ds. gospodarki, oświaty, szkolnictwa wyższego,

rozwoju wsi oraz rozwoju regionalnego. Na podstawie przepisów przyjmowanych przez samorządy, władze 16 województw odpowiadają za regionalną politykę rozwojową, zaś każdy powiat odpowiada za politykę przeciwdziałania bezrobociu oraz aktywizację lokalnego rynku pracy.

Krajowy Plan Działań na rzecz Zatrudnienia na rok 2019 miał na celu przede wszystkim zwiększenie poziomu zatrudnienia wśród najmłodszych i najstarszych pracowników, osób długotrwale bezrobotnych, kobiet i osób niepełnosprawnych, przy jednoczesnym zapewnieniu wysokiego bezpieczeństwa zatrudnienia. Cele szczegółowe objęły:

- dostosowanie działań urzędów pracy do zmieniającego się rynku pracy,
- zwiększenie adaptacyjności bezrobotnych oraz osób z grupy NEET na rynku pracy,
- zwiększenie aktywności zawodowej osób zatrudnionych w rolnictwie w sektorach pozarolniczych,
- rozwój kształcenia zawodowego i uczenia się przez całe życie,
- wzrost bezpieczeństwa miejsc pracy.

Przyjęte cele ogólne i szczegółowe sprzyjały inicjowaniu wielu działań na rzecz zatrudnienia i przedsiębiorczości młodych ludzi, np.:

- tworzeniu modelu analizy popytu na zawody (w celu przewidywania trendów popytu na pracę, kształcenie i kierunki rozwoju zawodowego),
- prowadzeniu programów aktywizacji społecznej i zawodowej oraz wspieraniu młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym, w tym osób niepełnosprawnych (np. przez OHP, PFRON),
- wdrażaniu na uczelniach programów służących podnoszeniu kompetencji w obszarach odpowiadających potrzebom gospodarki, rynku pracy i społeczeństwa (np. ministerialne programy Dydaktyczna Inicjatywa Doskonałości, Doktorat Wdrożeniowy),
- rozwojowi staży w szkolnictwie wyższym.

Pandemia COVID-19 wymusiła wprowadzenie daleko idących modyfikacji do wcześniej przygotowanych planów. *Krajowy Program Reform na rzecz Realizacji Strategii Europa 2020* przyjęty przez Radę Ministrów 28 kwietnia 2020 r. został uzupełniony o zestaw rozwiązań bezpośrednio ukierunkowanych na walkę

z pandemią oraz przeciwdziałanie jej wpływom na sytuację gospodarczą. Kroki podjęte w sferze zatrudnienia w ramach tzw. tarczy antykryzysowej przewidywały zwiększenie bezpieczeństwa pracowników (np. poprzez rozszerzone dodatki wychowawcze, subsydiowanie zatrudnienia lub wynagrodzeń, świadczenia postojowe dla osób prowadzących działalność gospodarczą i pracujących na umowach cywilnoprawnych) oraz różne formy wsparcia dla przedsiębiorców (np. zwolnienia lub odroczenia płatności składek i podatków, pożyczki i gwarancje bankowe, ulgi w spłacie zaległości czynszowych, uelastycznianie czasu pracy).

Krajowy Plan Działań na rzecz Zatrudnienia na rok 2021 w zakresie zatrudnienia skupiał się na następujących kierunkach:

- przeciwdziałanie negatywnym skutkom COVID-19 na rynku pracy,
- utrzymanie równowagi zachwianej w wyniku zmian demograficznych: starzenia się społeczeństwa i dysproporcji terytorialnych,
- tworzenie stanowisk wysokiej jakości,
- lepsze dostosowanie kompetencji i kwalifikacji pracowników do wymagań przyszłego rynku pracy,
- skuteczne zarządzanie migracją zarobkową.

Szczególłą uwagę zwrócono na działania skierowane do młodzieży z tzw. grup ryzyka. Są to osoby między 15. a 24. r.ż., dla których wskaźnik zatrudnienia w Polsce pozostaje na bardzo niskim poziomie (30,4% w IV kwartale 2020 r., GUS, 2021), oraz grupa NEET (wśród osób 15–24-letnich jest to 8,6%). W dokumencie podkreślono, że wspieranie młodych ludzi we wchodzeniu na rynek pracy jest ważnym zadaniem państwa, zwłaszcza w kontekście starzenia się polskiego społeczeństwa i występujących niedoborów kadrowych w coraz większej liczbie sektorów gospodarki. Gorsza sytuacja na rynku pracy najmłodszej kategorii pracowników często wiąże się z zatrudnianiem na podstawie umów cywilnoprawnych (o dzieło, zlecenia) lub na czas określony. W sytuacji kryzysowej pracodawcom łatwiej jest rozwiązać takie kontrakty niż umowy podpisywane na czas nieokreślony.

Krajowy Plan Działań na rzecz Zatrudnienia na rok 2022 wyznaczył następujące priorytety:

- lepsze dopasowanie umiejętności kadr do wymogów rynku pracy,
- podniesienie jakości zatrudnienia oraz wydajności pracy w Polsce,
- efektywne i sprawiedliwe wykorzystanie kapitału kadrowego Polski,

- modernizacja funkcjonowania publicznych służb zatrudnienia oraz zwiększenie efektywności aktywnych polityk rynku pracy,
- efektywne i ukierunkowane zarządzanie migracjami zarobkowymi.

W Planie podkreślono, że kryzys pandemiczny pogłębił bezrobocie wśród młodzieży, przez co konieczne stało się dalsze wspieranie działań ukierunkowanych na aktywizację zawodową tej grupy. Zapowiedziano m.in. kontynuowanie inicjatyw ułatwiających zatrudnianie osób młodych. Jedną z nich jest program Godna Praca dla Młodych, na który składają się:

- inicjatywy skierowane do osób młodych, np. programy stażowe w sektorze publicznym,
- nowa edycja Gwarancji dla Młodzieży,
- rozwiązania instytucjonalne i prawne w zakresie nowych form wsparcia ujętych w pakiecie ustaw modernizujących rynek pracy (m.in. stworzenie funkcji doradcy ds. zatrudnienia osób młodych, stworzenie punktów obsługi osób młodych, ocena kompetencji cyfrowych osób młodych i możliwości ich uzupełnienia).

PROGNOZY ZAPOTRZEBOWANIA NA ZAWODY I UMIEJĘTNOŚCI

ŹRÓDŁA PROGNOZ

Szacowaniem zapotrzebowania na przyszłe miejsca pracy w przedsiębiorstwach zajmuje się Główny Urząd Statystyczny. Każdego roku wydaje on publikację przygotowaną na podstawie wyników badania popytu na pracę (np. GUS, 2016b). Od 2007 r. badanie jest prowadzone raz na kwartał na próbie reprezentatywnej i obejmuje krajowe podmioty gospodarcze zatrudniające jedną lub więcej osób (wcześniej badanie obejmowało wyłącznie podmioty zatrudniające co najmniej 10 pracowników).

Informacje pozyskiwane w ten sposób od przedsiębiorstw obejmują: liczbę pracowników, wolne miejsca pracy według zawodów, dane na temat nowo utworzonych i zlikwidowanych miejsc pracy w okresie sprawozdawczym według cech charakteryzujących zakłady pracy: rozmieszczenia przestrzennego, sektorów własności, rodzajów działalności i wielkości jednostek.

W Polsce system monitoringu zawodów deficytowych i nadwyżkowych wdrożyło ministerstwo właściwe ds. pracy. Zgodnie z przepisami *Ustawy*

z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy opracowywanie analiz rynku pracy, w tym prowadzenie monitoringu zawodów deficytowych i nadwyżkowych, jest jednym z zadań samorządów województwa i powiatu w zakresie polityki rynku pracy.

Głównym źródłem informacji są dane o zarejestrowanych bezrobotnych i ofertach pracy według zawodów i specjalizacji, pochodzące z systemów informatycznych wykorzystywanych w urzędach pracy. Uzupełniają je dane

INFORMACJE O ZAWODACH DEFICYTOWYCH, ZRÓWNOWAŻONYCH I NADWYŻKOWYCH W POLSCE SĄ UDOSTĘPNIANE NA STRONIE INTERNETOWEJ MINISTERSTWA WŁAŚCIWEGO DS. POLITYKI SPOŁECZNEJ. WYNIKI MONITORINGU PRZEPROWADZONEGO W WOJEWÓDZTWACH I POWIATACH MOŻNA PRZEGLĄDAĆ NA STRONACH REGIONALNYCH I LOKALNYCH URZĘDÓW PRACY.

z monitoringu ofert pracy w internecie, prowadzonego przez wojewódzkie urzędy pracy oraz innego rodzaju źródła.

Od 2015 r. ważnym mechanizmem prognostycznym jest Barometr Zawodów – jednoroczna prognoza sytuacji w zawodach prowadzona przez

Wojewódzki Urząd Pracy w Krakowie⁴. Barometr pokazuje zapotrzebowanie na zawody w każdym powiecie i województwie.

Barometr dzieli zawody na trzy grupy: deficytowe, zrównoważone i nadwyżkowe. W pierwszej znajdują się zawody, w których stosunkowo łatwo uzyskać zatrudnienie w nadchodzącym roku ze względu na wysoki popyt ze strony pracodawców oraz niską podaż siły roboczej mającej odpowiednie kwalifikacje i chętniej do podjęcia zatrudnienia. Do zawodów zrównoważonych zalicza się takie, w przypadku których liczba wolnych miejsc pracy będzie zbliżona do liczby osób zainteresowanych i zdolnych do podjęcia zatrudnienia (podaż i popyt się równoważą). Z kolei zawody nadwyżkowe to te, w których znalezienie pracy może być trudniejsze ze względu na niski popyt po stronie pracodawców oraz wielu kandydatów chętnych do podjęcia zatrudnienia i spełniających wymagania.

Informacje o zawodach deficytowych, zrównoważonych i nadwyżkowych w Polsce są udostępniane na stronie internetowej Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej. Wyniki monitoringu przeprowadzonego w województwach i powiatach można przeglądać na stronach regionalnych i lokalnych urzędów pracy.

⁴ Zob. barometr.zawodow.pl

Dodatkowym źródłem informacji o zapotrzebowaniu pracodawców oraz wymaganiach dotyczących kwalifikacji i umiejętności są badania prowadzone np. przez Instytut Badań Edukacyjnych, Manpower czy Randstad.

Środki Unii Europejskiej umożliwiły sfinansowanie projektu „System prognozowania polskiego rynku pracy” realizowanego w Instytucie Badań Strukturalnych. Jego celem jest wdrożenie nowatorskiej metody prognozowania takich wskaźników, jak popyt na pracę, podaź pracy czy luka popytowo-podażowa oraz opracowanie narzędzia służącego do wyznaczania szczegółowych prognoz dla rynku pracy do 2050 r.

Ponadto od 2019 r. minister właściwy ds. edukacji ogłasza prognozę zapotrzebowania na pracowników w zawodach szkolnictwa branżowego na krajowym rynku pracy i rynkach wojewódzkich. W dokumentach znajdują się wykazy zawodów szkolnictwa branżowego, które w danym czasie mają duże lub umiarkowane znaczenie dla rozwoju państwa. Publikowane jest również prognozowane zapotrzebowanie na pracowników na krajowym lub lokalnym rynku pracy. Na tej podstawie możliwe jest kształtowanie oferty szkolnictwa branżowego zgodnie z potrzebami krajowego lub wojewódzkiego rynku pracy.

Wyniki badań dotyczących kapitału ludzkiego w Polsce (np. Diagnoza Społeczna, „Analiza kwalifikacji i kompetencji kluczowych dla zwiększenia szans absolwentów na rynku pracy”) wskazują na konieczność rozwoju umiejętności, które przyczynią się do realizacji rządowej *Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)*. Są to:

- Umiejętności przekrojowe – umożliwiają one odgrywanie ról lub pełnienie funkcji społecznych i zawodowych w różnych kontekstach, niezależnie od sektora, branży lub zawodu, oraz są wykorzystywane w różnych sytuacjach (np. umiejętności językowe, komunikacyjne lub przedsiębiorczość);
- Umiejętności cyfrowe – są niezbędne do funkcjonowania we współczesnym świecie, niezależnie od wieku i sprawności fizycznej; pozwalają zrozumieć i ocenić wiarygodność treści cyfrowych, wykorzystywać je w życiu codziennym, a w perspektywie rynkowej przyczyniają się do wzrostu popytu na e-usługi świadczone przez podmioty publiczne i biznesowe;
- Umiejętności zawodowe – brak wykwalifikowanego personelu może uniemożliwić lub utrudnić rozwój gospodarczy przedstawiony w strategii.

Przyjęta przez rząd *Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego do 2030 r.* (Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, 2019) zakłada m.in.: podniesienie poziomu kompetencji i kwalifikacji obywateli (w tym cyfrowych) oraz wzrost i poprawę wykorzystania potencjału kapitału ludzkiego na rynku pracy. Jednym z narzędzi uruchomionych z myślą o osiągnięciu tych celów jest portal Zintegrowanego Rejestru Kwalifikacji⁵. Jest to publiczny katalog elektroniczny, w którym są gromadzone najważniejsze informacje o wszystkich kwalifikacjach włączonych do Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji⁶. Rejestr wspiera realizowanie idei uczenia się przez całe życie, ułatwiając dostęp do możliwie jak najwyższej jakości informacji o kwalifikacjach. Do każdej ujętej w nim kwalifikacji zostały przypisane poziomy Polskiej Ramy Kwalifikacji i Europejskiej Ramy Kwalifikacji.

GODZENIE POPYTU I PODAŻY ZAPOTRZEBOWANIA NA UMIEJĘTNOŚCI

Informacje pochodzące z prognoz i analiz zatrudnienia są wykorzystywane w dokumentach rządowych dotyczących m.in. polityk rozwoju kraju, edukacji i zatrudnienia. Na poziomie województw i powiatów informacje te są wykorzystywane do tworzenia regionalnych i lokalnych strategii rozwoju, np. w zakresie planowania kierunków kształcenia w szkołach ponadpodstawowych.

Wnioski wynikające z badań przeprowadzonych wśród pracodawców wskazują, że w Polsce istnieje luka pomiędzy umiejętnościami pracowników a potrzebami gospodarki i rynku pracy (Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej, 2022a). Szkoły nie kształcą na poziomie oczekiwanym przez pracodawców, a treści programowe nie nadążają za ich zapotrzebowaniem. Ponadto oferta przekwalifikowania dorosłych (w tym osób o najniższym poziomie podstawowych umiejętności) nie jest wystarczająco atrakcyjna.

Badanie „Osoby młode na rynku pracy – 2016” przeprowadzone przez Główny Urząd Statystyczny (2017a) dotyczyło sytuacji młodych ludzi na rynku pracy. Wyniki pokazują, że stopień wykorzystania wykształcenia w miejscu pracy zależy od grupy zawodowej. Podczas gdy ponad 70% specjalistów

⁵ Zob. rejestr.kwalifikacje.gov.pl

⁶ Zob. bit.ly/40ddFaI

wskazało, że ich wykształcenie jest bardzo przydatne w pracy zawodowej, pozostałe grupy uzyskały znacznie gorsze wyniki.

Jednym z przedsięwzięć Polskiej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości (PARP) sfinansowanym ze środków europejskich w 2016 r. jest Baza Usług Rozwojowych – internetowa wyszukiwarka usług szkoleniowych. Pomaga ona łączyć firmy szkoleniowe z osobami chcącymi rozwijać kompetencje i kwalifikacje. Na szkolenia oferowane w Bazie pracownicy małych i średnich przedsiębiorstw oraz osoby prywatne zatrudnione w wybranych województwach mogą otrzymać nawet 80% dofinansowania ze środków europejskich.

W 2019 r. rząd przyjął Program Rozwoju Talentów Informatycznych na Lata 2019–2029. W ten sposób Ministerstwo Cyfryzacji włączyło się w rozwój zaawansowanych kompetencji cyfrowych u młodych ludzi oraz w szkolenie specjalistów mających takie poszukiwane na rynku pracy umiejętności. Przez 10 lat wsparciem zostanie objętych 10 tys. uczniów i studentów oraz 1,5 tys. nauczycieli. Na realizację programu przeznaczono 82,8 mln zł z budżetu państwa.

Krajowy Plan Działań na rzecz Zatrudnienia na rok 2019 przewidywał wiele inicjatyw mających na celu poprawę prognoz zawodowych poprzez podnoszenie jakości edukacji, szkoleń, stwarzanie możliwości rozwoju zawodowego. Tym celom sprzyjać miały następujące instrumenty:

- model analizy popytu na zawody – służący przewidywaniu trendów w zatrudnieniu, kierunków kształcenia zawodowego oraz zapotrzebowania na usługi rozwojowe, kwalifikacje i umiejętności na użytek: administracji publicznej, placówek edukacyjno-szkoleniowych, pracodawców, pracowników oraz absolwentów,
- Bilans Kapitału Ludzkiego – program badawczy pogłębiający wiedzę o potrzebach kwalifikacyjno-zawodowych w poszczególnych sektorach gospodarki,
- utrzymanie i rozwój programowych i sektorowych rad ds. kompetencji – zapewniających stały dopływ informacji o potrzebach kwalifikacyjno-zawodowych w poszczególnych sektorach gospodarki.

W *Krajowym Planie Działań na rzecz Zatrudnienia na rok 2022* zapowiedziano aktywności nowego typu, nastawione na rozwijanie nowoczesnego

kształcenia zawodowego, szkolnictwa wyższego oraz uczenia się przez całe życie. Jedną z nich dotyczy utworzenia 120 Branżowych Centrów Umiejętności do 2026 r. Nowe podmioty pełniące funkcję centrów doskonałości zawodowej będą wspierane ze środków Krajowego Planu Odbudowy. Ponadto ich celem będzie wzmacnianie współpracy pomiędzy organizacjami pracodawców a partnerami społecznymi (np. sektorowymi radami ds. kompetencji) w zakresie dostosowania oferty kształcenia zawodowego do potrzeb lokalnego rynku pracy. Działalność Branżowych Centrów Umiejętności przełoży się na wprowadzanie nowych zawodów i dodatkowych umiejętności do szkolnictwa branżowego, modyfikowanie procesu oraz podstaw programowych kształcenia w zawodach szkolnictwa branżowego.

PORADNICTWO I DORADZTWO ZAWODOWE

USŁUGI PORADNICTWA I DORADZTWA ZAWODOWEGO

Usługi doradztwa edukacyjno-zawodowego dla uczniów oraz doradztwa zawodowego dla studentów i osób dorosłych świadczy kilka rodzajów instytucji. W sektorze edukacji wsparcie dla uczniów, studentów i słuchaczy w wyborze dalszej ścieżki edukacyjnej lub zawodowej zapewniają doradcy

SYSTEM DORADZTWA WDRAŻANY NA RÓŻNYCH ETAPACH SYSTEMU EDUKACJI OD 2019 R. MA ZAPEWNIĆ UCZNIOM WSPARCIE W ZAKRESIE PODEJMOWANIA ŚWIADOMYCH WYBORÓW EDUKACYJNYCH I ZAWODOWYCH.

zatrudnieni w: szkołach, poradniach psychologiczno-pedagogicznych, centrach kształcenia praktycznego/doskonalenia zawodowego, placówkach kształcenia zawodowego czy w akademickich biurach karier. W sektorze administracji publicznej wsparcie w wyborze ścieżki

zawodowej lub dalszej edukacji oferują: urzędy pracy, Ochotnicze Hufce Pracy, ośrodki pomocy społecznej. Usługi doradztwa świadczą również organizacje pozarządowe, prywatne centra doradztwa zawodowego, prywatne agencje zatrudnienia albo doradcy zawodowi prowadzący działalność gospodarczą.

Podstawowym aktem prawnym, który nakłada na władze publiczne obowiązek organizowania i wspierania poradnictwa zawodowego, jest *Konstytucja RP*. Poszczególne ministerstwa wydają akty prawne regulujące usługi poradnictwa w podległych im instytucjach.

DORADZTWO ZAWODOWE W SZKOŁACH

Z poradnictwa mogą korzystać wszyscy uczniowie. Od 1 września 2019 r. placówki oświatowe (z wyłączeniem szkół artystycznych) są ustawowo zobowiązane do prowadzenia działań z zakresu doradztwa zawodowego na wszystkich etapach edukacji szkolnej.

W szkołach podstawowych i średnich poradnictwo zawodowe jest realizowane podczas obowiązkowych zajęć z zakresu kształcenia ogólnego lub zajęć związanych z wyborem zawodu prowadzonych w ramach pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Począwszy od klasy siódmej szkoły podstawowej są prowadzone dodatkowe zajęcia poświęcone doradztwu zawodowemu. W szkołach kształcących zawodowo doradztwo jest jednym z zajęć obowiązkowych.

Każda placówka oświatowa jest zobowiązana do przygotowania rocznego programu realizacji zadań z zakresu doradztwa zawodowego. Program powinien uwzględniać wewnętrzny system doradztwa zawodowego. Przepisy określają zadania szkolnych doradców zawodowych oraz treści programowe na różnych etapach edukacji. Koncentrują się one na czterech obszarach:

- poznanie siebie, własnych talentów,
- świat zawodów i rynek pracy,
- rynek edukacji oraz uczenie się przez całe życie,
- planowanie rozwoju i podejmowanie decyzji edukacyjno-zawodowych.

Szkolni doradcy zawodowi otrzymują wsparcie od Ośrodka Rozwoju Edukacji. Jest to publiczna instytucja kształcenia nauczycieli o zasięgu ogólnokrajowym, której działalność nadzoruje minister edukacji. Przez wiele lat źródłem wsparcia merytorycznego był projekt „Efektywne doradztwo edukacyjno-zawodowe dla dzieci, młodzieży i dorosłych” realizowany przez ośrodek w ramach funduszy PO WER. Inicjatywa dążyła do stworzenia ram dla efektywnego funkcjonowania doradztwa edukacyjno-zawodowego w polskim systemie edukacji. Wnioski z projektu pozwoliły na opracowanie i wdrożenie (w 2019 r.) spójnego systemu treści programowych z zakresu doradztwa zawodowego dla poszczególnych etapów edukacji i typów szkół. Założono, że nowy system doradztwa zawodowego w sposób efektywny zapewni uczniom wsparcie szkoły w zakresie podejmowania świadomych wyborów edukacyjnych i zawodowych.

PORADNIE PSYCHOLOGICZNO-PEDAGOGICZNE DLA MŁODZIEŻY SZKOLNEJ

Działania szkół w zakresie poradnictwa edukacyjno-zawodowego uzupełniają usługi publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych, w tym poradni wyspecjalizowanych w doradztwie⁷. Prowadzenie takich placówek należy do zadań oświatowych powiatów. W każdym z nich działa co najmniej jedna tego typu placówka. Poradnie bezpłatnie udzielają wsparcia dzieciom i młodzieży wymagającym pomocy psychologiczno-pedagogicznej lub pomocy w planowaniu ścieżki edukacji i kariery zawodowej. Szczególną opieką zostają objęci uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, zwłaszcza niepełnosprawni lub chorzy. Usługi poradnicze zazwyczaj mają formę konsultacji, warsztatów, wykładów lub wystąpień.

Publiczne poradnie psychologiczno-pedagogiczne zapewniają również wsparcie szkołom, nauczycielom i innym specjalistom w planowaniu lub realizacji poradnictwa edukacyjno-zawodowego: organizują dla nich warsztaty, spotkania z nauczycielami, uczestniczą w konsultacjach lub w radach pedagogicznych. Ponadto centra doradcze świadczą usługi informacyjne i szkoleniowe w zakresie doradztwa edukacyjnego i zawodowego skierowane do uczniów, rodziców i nauczycieli.

DORADZTWO ZAWODOWE W OCHOTNICZYCH HUFCACH PRACY

Docelowymi odbiorcami działań podejmowanych przez OHP są:

- osoby młodociane (15–17 lat) ze środowisk niewydolnych wychowawczo, które nie realizują obowiązku szkolnego ani obowiązku nauki, mają problemy z ukończeniem szkoły i muszą zdobyć kwalifikacje zawodowe,
- osoby w wieku 18–25 lat, w tym poszukujące pracy lub chcące się przekwalifikować, a także bezrobotni, absolwenci szkół i studenci.

Hufce jako instytucje rynku pracy bezpłatnie świadczą usługi na rzecz młodych ludzi w zakresie pośrednictwa pracy, doradztwa zawodowego,

⁷ Według danych Systemu Informacji Oświatowej, 30 września 2015 r. w Polsce funkcjonowało 949 poradni psychologiczno-pedagogicznych (w tym 561 publicznych), 48 poradni specjalistycznych (19 publicznych). W 2018 r. działały już 1052 poradnie psychologiczno-pedagogiczne i specjalistyczne centra doradztwa zawodowego.

a także usługi informacyjne. Prowadzą również warsztaty aktywnego poszukiwania pracy, organizują szkolenia oraz wdrażają programy rynku pracy (np. w ramach unijnego programu Gwarancje dla Młodych).

Doradcy zawodowi pomagają wybrać przyszły zawód, zaplanować karierę i edukację, a także oferują pomoc przy zmianie pracy, samozatrudnieniu lub poszukiwaniu zajęcia. Uwzględniają przy tym lokalne możliwości zatrudnienia, a także indywidualne predyspozycje zawodowe i osobiste młodej osoby. Ich zadaniem jest również zapoznanie klientów z lokalnym rynkiem pracy i sposobami jej poszukiwania.

Usługi doradztwa zawodowego świadczone przez OHP są zazwyczaj skierowane do osób w wieku od 15 do 25 lat, ale są również dostępne dla osób starszych. W ramach OHP doradztwo realizują Mobilne Centra Informacji Zawodowej w formie stacjonarnej i wyjazdowej oraz Młodzieżowe Centra Kariery – w formie stacjonarnej.

DZIAŁALNOŚĆ AKADEMICKICH BIUR KARIER

Aktywizacja zawodowa studentów i absolwentów uczelni leży w gestii akademickich biur karier. Szacuje się, że w 2023 r. na 359 polskich uczelniach działało ich ok. 200. Prowadzą je szkoły wyższe lub organizacje studenckie, a do ich zadań należy:

- zapewnianie informacji o rynku pracy oraz możliwościach podnoszenia kwalifikacji zawodowych,
- gromadzenie, klasyfikowanie i rozpowszechnianie ofert pracy, staży i praktyk,
- prowadzenie baz danych swoich studentów i absolwentów, którzy są zainteresowani znalezieniem pracy,
- pomoc pracodawcom w pozyskiwaniu odpowiednich kandydatów na wolne stanowiska pracy lub staże,
- pomoc w aktywnym poszukiwaniu pracy.

PORADNICTWO ZAWODOWE W PUBLICZNYCH URZĘDACH PRACY

Doradztwo zawodowe jest także usługą rynku pracy świadczoną przez publiczne służby zatrudnienia (powiatowe urzędy pracy oraz wojewódzkie centra informacji i planowania kariery). W praktyce polega ono na tym, że pracownik urzędu udziela pomocy osobie potrzebującej wsparcia w formie

bezpośredniej, telefonicznie lub przez internet. W ramach doradztwa organizuje się również grupowe warsztaty z osobami potrzebującymi pomocy. Udziela się jej w zakresie:

- wyboru lub zmiany zawodu,
- planowania kariery,
- uzupełnienia kwalifikacji zawodowych,
- planowania rozwoju zawodowego,
- prowadzenia badań diagnostycznych i określenia posiadanych kompetencji i zainteresowań.

Doradztwo zawodowe świadczone w powiatowych urzędach pracy lub centrach informacji i planowania kariery odbywa się bezpłatnie i w zgodzie z zasadami:

- dostępności,
- dobrowolności,
- równości bez względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, pochodzenie etniczne, narodowość, orientację seksualną, przekonania polityczne, przynależność religijną lub członkostwo w związkach zawodowych,
- wolności wyboru zawodu i miejsca zatrudnienia,
- poufności i ochrony danych.

W 2023 r. Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej uruchomiło nowy program pilotażowy dotyczący usług doradczych kierowanych do ludzi młodych: Czas na Młodych – punkty doradztwa dla młodzieży. Program jest finansowany z Funduszu Pracy (państwowego funduszu celowego tworzonego ze składek pracodawców). Ma on na celu utworzenie punktów wszechstronnie wspierających zatrudnienie osób młodych (do 30. r.ż.) i przetestowanie tej formy wsparcia. Punkty doradztwa zaoferują osobom młodym dostęp do usług i informacji w co najmniej trzech obszarach: zatrudnienie, pomoc społeczna, wsparcie psychologiczne. Klienci będą mogli liczyć także na wsparcie w zakresie spraw związanych z: edukacją, zdrowiem, zamieszkaniem, doradztwem prawnym i finansowym. W ramach pilotażu powstają punkty w 76 powiatach.

USŁUGI ŚWIADCZONE PRZEZ ORGANIZACJE POZARZĄDOWE

Organizacje pozarządowe specjalizują się w doradztwie edukacyjnym lub zawodowym na rzecz wybranych kategorii beneficjentów, np. osób niepełnosprawnych (Fundacja Fuga Mundi z Lublina), dzieci i dorosłych z autyzmem (Fundacja Synapsis), młodych bezdomnych wymagających różnych form wsparcia (Stowarzyszenie Monar), młodzieży opuszczającej domy dziecka lub rodziny zastępcze (Fundacja Robinson Crusoe).

Podmioty trzeciego sektora świadczą usługi uzupełniające ofertę publiczną, a ich działalność może być finansowana z funduszy publicznych, prywatnych i europejskich.

FINANSOWANIE I ZAPEWNIANIE JAKOŚCI

W instytucjach publicznych usługi doradztwa edukacyjno-zawodowego dla uczniów lub zawodowego dla studentów i dorosłych są w całości pokrywane ze środków budżetowych. W instytucjach niepublicznych tego typu poradnictwo może być płatne.

Mimo funkcjonowania publicznego systemu poradnictwa zawodowego dla uczniów, studentów i dorosłych, brakuje wiarygodnego systemu oceny i ewaluacji jakości pracy placówek oferujących tego typu usługi. Najbardziej tracą na tym młodzi niepełnosprawni, którzy doświadczają trudności z dostępem do profesjonalnego doradztwa zawodowego.

Trwają prace nad dobrymi praktykami funkcjonowania wewnątrzszkolnych systemów doradztwa edukacyjno-zawodowego w poszczególnych typach placówek (w szkole podstawowej, branżowej szkole I i II stopnia, technikum, liceum ogólnokształcącym oraz szkole policealnej)⁸.

W 2020 r. Ministerstwo Edukacji i Nauki opublikowało *Zintegrowaną Strategię Umiejętności 2030*. Jej celem jest wypracowanie ram strategicznych spójnej, skoordynowanej polityki kształtowania oraz rozwoju umiejętności, zapewniającej równy dostęp do informacji na temat podaży i popytu na umiejętności, poradnictwa zawodowego oraz ofert szkoleniowych związanych z kształtowaniem i rozwojem umiejętności.

⁸ Pierwsze kroki zostały podjęte w ramach wspomnianego projektu Ośrodka Rozwoju Edukacji „Efektywne doradztwo edukacyjno-zawodowe dla dzieci, młodzieży i dorosłych”.

PRAKTYKI I STAŻE ZAWODOWE

PRAKTYCZNE FORMY PRZYGOTOWANIA ZAWODOWEGO

Staże, praktyki zawodowe czy praktyczna nauka zawodu to regulowane odrębnymi przepisami formy zajęć odbywanych u pracodawców przez uczniów szkół branżowych i zawodowych, studentów oraz absolwentów. Praktyczna nauka zawodu może się również odbywać w warsztatach lub pracowniach szkolnych, placówkach kształcenia ustawicznego albo praktycznego, a także w indywidualnych gospodarstwach rolnych.

Oficjalne wytyczne dotyczące nauki zawodu u pracodawcy

Praktyczna nauka zawodu jest integralną częścią procesu kształcenia uczniów szkół branżowych I i II stopnia, techników i szkół policealnych. Jej celem jest przygotowanie do pracy w danym zawodzie. Praktyczna nauka zawodu może mieć formę:

- zajęć praktycznych – zazwyczaj organizowanych w warsztatach szkolnych lub w zakładzie pracodawcy i realizowanych przez 1-2 dni w tygodniu,
- praktyk zawodowych – organizowanych w zakładzie pracodawcy i zazwyczaj realizowanych nieprzerwanie, np. dwa tygodnie, miesiąc.

Praktyczna nauka zawodu odbywa się na podstawie umowy zawartej przez pracodawcę z dyrektorem szkoły. Pracodawca może otrzymać zwrot kosztów szkolenia z dwóch źródeł: od starostwa powiatowego oraz od szkoły zawodowej, której uczniów przyjmuje.

Przygotowanie zawodowe młodocianych to wieloaspektowa forma przygotowania do zawodu, w której pracodawca odpowiada za cały proces kształcenia uczniów w wieku 15-18 lat. Takie szkolenie odbywa się w dwóch formach:

- Nauka zawodu, której celem jest przygotowanie młodocianego do pracy w charakterze wykwalifikowanego pracownika lub czeladnika. Obejmuje ona praktyczną naukę zawodu u pracodawcy oraz dokształcanie teoretyczne, zazwyczaj prowadzone w szkole branżowej I stopnia. Szkolenie zawodowe trwa od 24 do 36 miesięcy.
- Przyuczenie do wykonywania określonej pracy celem przygotowania młodocianego do wykonywania podstawowych zadań zawodowych. Przyuczenie trwa od 3 do 6 miesięcy i dotyczy wyłącznie osób

niepełnoletnich, które mają już świadectwo zawodowe lub odpowiedni dyplom.

Pracodawca może otrzymać zwrot kosztów wynagrodzenia i ubezpieczenia społecznego praktykanta, jeżeli:

- zatrudnia młodocianego na podstawie umowy o pracę,
- ma uprawnienia pedagogiczne określone w rozporządzeniu ws. przygotowania zawodowego młodocianych,
- deklaruje zatrudnienie młodocianego po ukończeniu nauki zawodu przez okres co najmniej 6 miesięcy.

Studenckie praktyki zawodowe w zależności od kierunku kształcenia i uczelni mogą zostać wpisane do programu studiów jako zajęcia obowiązkowe lub fakultatywne. Do 2014 r. *Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym* nie nakładała na uczelnie obowiązku uwzględniania praktyk zawodowych w programach kształcenia. Wyjątkami od tej zasady były programy studiów nauczycielskich, weterynarii, architektury, medycyny, stomatologii, farmacji, pielęgniarstwa i połoźnictwa.

Od 1 października 2014 r. programy o profilu praktycznym muszą obejmować co najmniej trzymiesięczne praktyki zawodowe. Wydziały mogą organizować kształcenie studentów w sposób naprzemienny: zajęcia stacjonarne w uczelni i praktyki u pracodawcy. W wielu programach studiów licencjackich i magisterskich obowiązkowe praktyki zawodowe trwają krótko. Odbywają się one na podstawie umowy zawieranej między pracodawcą a uczelnią. Pracodawca określa program kształcenia, a przy tym zobowiązuje się do organizacji praktyk na konkretnym stanowisku lub miejscu pracy oraz do zapewnienia opiekunów i dostępu do odpowiednich narzędzi.

Nieobowiązkowe praktyki zawodowe podlegają indywidualnym ustaleniom między pracodawcą a studentem.

Naukę zawodu mogą również podjąć absolwenci szkół. Staże absolwenckie mają pomóc zdobyć doświadczenie i praktyczne umiejętności niezbędne do wykonywania pracy. Odbywają się na podstawie umowy zawieranej między stażystą a podmiotem przyjmującym na czas nie dłuższy niż trzy miesiące. Staż absolwencki może, ale nie musi być wynagradzany przez pracodawcę. Mogą go odbywać osoby, które ukończyły co najmniej ósmą klasę szkoły podstawowej lub mają mniej niż 30 lat.

Osoby zarejestrowane w urzędach pracy – także absolwenci – mogą odbywać staże dla bezrobotnych u pracodawcy. Koszty z nimi związane są pokrywane z Funduszu Pracy. Tego typu staże mogą trwać do 6 miesięcy, a w przypadku osób bezrobotnych poniżej 30. r.ż. – do 12 miesięcy. Osoba bezrobotna jest zatrudniana na podstawie umowy o staż (bez nawiązywania stosunku pracy), w trakcie którego przysługuje jej stypendium w wysokości 120% kwoty zasiłku dla bezrobotnych.

Dodatkową formą aktywizacji osób bezrobotnych do 30. r.ż. jest bon stażowy, który można zrealizować po odbyciu 6-miesięcznego stażu w miejscu wskazanym przez bezrobotnego.

Oferty staży studenckich zgłoszonych przez pracodawców do urzędów pracy można znaleźć na stronie internetowej lub w aplikacji Centralnej Bazy Ofert Pracy⁹, jak również na stronach internetowych firm prywatnych i instytucji publicznych. Student może także samodzielnie znaleźć pracodawcę, u którego odbędzie praktyki.

Z funduszy europejskich są także organizowane różnego rodzaju inicjatywy stażowe dla ludzi młodych. W latach 2016–2017 uruchomiono program płatnych staży dla młodych osób z grupy NEET. Był on prowadzony przez OHP w ramach dwóch projektów realizowanych pod hasłem „Obudź swój potencjał”, sfinansowanych ze środków inicjatywy Gwarancje dla Młodzieży. Uczestnicy odbywali staże u lokalnych pracodawców w zawodach, w których zdobyli kwalifikacje podczas kursów. W latach 2022–2023 fundusze Unii Europejskiej umożliwiły realizację projektu „Aktywni górną!”, którego głównym rezultatem miało być udzielenie wsparcia dla 1,5 tys. osób w wieku 15–20 lat w celu nabycia kwalifikacji lub kompetencji ważnych na rynku pracy. Założono, że projekt przyczyni się do płynnego przejścia uczestników z systemu edukacji na rynek pracy oraz do przeciwdziałania powiększaniu się grupy NEET w Polsce poprzez zapewnienie osobom młodym możliwości kontynuowania nauki.

Finansowanie przygotowania zawodowego

Szkoły branżowe lub zawodowe dla młodzieży, szkoły zawodowe dla dorosłych, centra kształcenia ustawicznego oraz placówki kształcenia praktycznego są finansowane ze środków publicznych. Kluczowym źródłem

⁹ Zob. oferty.praca.gov.pl

przychodów jest subwencja oświatowa otrzymywana z budżetu państwa. Jest ona dzielona między gminy, powiaty i województwa na podstawie algorytmu. Każdego roku narzędzie to jest modyfikowane stosownie do liczebności poszczególnych grup uczniów i szkół (w tym uczniów szkół branżowych i słuchaczy szkół zawodowych).

Przedsiębiorstwa organizujące praktyki zawodowe otrzymują dofinansowanie od szkoły, w której uczy się praktykant. Polskie prawo wspiera także pracodawców, którzy zawarli z małoletnim umowę o przygotowanie zawodowe lub przyuczenie do zawodu i zapewnią małoletnim możliwość zdobycia praktyki. Wartość dofinansowania zależy od długości szkolenia, a refundacja jest pokrywana z Funduszu Pracy.

Studenckie praktyki zawodowe mogą być dofinansowywane przez uczelnie ze środków pochodzących z dotacji Ministerstwa Nauki albo z funduszy europejskich.

Staże dla bezrobotnych i bony stażowe są finansowane z Funduszu Pracy. Różne formy aktywizacji zawodowej osób niepełnosprawnych, takie jak staże organizowane przez urzędy pracy lub inne organizacje, dofinansowuje PFRON.

PROMOCJA STAŻY I PRAKTYK ZAWODOWYCH

Działania podejmowane przez uczelnie

Szkoły wyższe udostępniają bazy danych praktyk i staży na swoich stronach internetowych, często wraz z raportami z zakończonych naborów na tego typu aktywności. Oferty są ogłaszane przez akademickie biura karier, które często organizują targi, dni kariery, uczestniczą w nich oraz opracowują broszury na temat praktyk i staży dla studentów.

Ważnym źródłem informacji są facebookowe grupy (np. związane z Erasmusem+), fora lub strony internetowe organizacji pomagających znaleźć praktyki zawodowe, takich jak AIESEC lub Global Citizen. W 2014 r. swoją internetową bazę praktyk studenckich uruchomił Parlament Studentów RP¹⁰.

Inicjatywy Fundacji Rozwoju Systemu Edukacji

W latach 2014–2020 Narodowa Agencja Programu Erasmus+ i Europejskiego Korpusu Solidarności dofinansowywała ze środków PO WER autorski projekt

¹⁰ Zob. lepszepraktyki.pl

staży „Ponadnarodowa mobilność uczniów i absolwentów oraz kadry kształcenia zawodowego”. Z oferty praktyk zagranicznych mogli korzystać studenci studiów licencyjnych, magisterskich i doktoranckich.

Fundacja jest także koordynatorem polskich eliminacji do WorldSkills i EuroSkills – międzynarodowych zawodów umiejętności branżowych, potocznie nazywanych olimpiadą zawodów branżowych. W 2023 r. Polska po raz pierwszy była organizatorem europejskiej edycji tego konkursu. We wrześniu w Gdańsku ponad 600 wykwalifikowanych młodych profesjonalistów (poniżej 25 lat) z 32 krajów wzięło udział w konkursach i pokazach umiejętności podzielonych na 43 kategorie zawodowe.

Działania podejmowane przez urzędy pracy i OHP

Informacje o stażach oferowanych przez publiczne instytucje rynku pracy są dostępne na ich stronach internetowych lub u doradców zawodowych i pośredników pracy zatrudnionych w tych instytucjach. Obok standardowych usług podmioty te realizują dodatkowe działania o zasięgu lokalnym podejmowane np. w ramach Gwarancji dla Młodzieży. Z warunkami udziału w tych projektach można zapoznać się w instytucjach, które je realizują.

Narzędziem stworzonym z myślą o osobach zainteresowanych zdobyciem doświadczenia w instytucjach administracji publicznej jest Portal Publicznych Służb Zatrudnienia¹¹. Zawiera on aktualne oferty pracy, praktyk, staży z urzędów pracy, staży dla dorosłych oraz praktyk zawodowych dla studentów.

Uznawanie efektów kształcenia i zapewnianie jakości

Zasady oraz przebieg praktycznych form przygotowania zawodowego są przedmiotem dyskusji, a planowane zmiany służą dalszej poprawie ich jakości.

Szczególnie mocno był krytykowany system kształcenia i szkolenia zawodowego (zasadniczego, średniego i policealnego). O jego nieefektywności świadczyła wysoka stopa bezrobocia wśród absolwentów szkół zawodowych (ok. 40% w latach 2012–2014), a także negatywna opinia o ich umiejętnościach wśród pracodawców. Według Najwyższej Izby Kontroli główną przyczyną tej sytuacji było niedopasowanie oferty szkół zawodowych do potrzeb rynku pracy, co wynikało z niepełnego rozpoznania tych potrzeb oraz niezadowalających warunków kształcenia i szkolenia zawodowego

¹¹ Zob. psz.praca.gov.pl/oferty-pracy

(NIK, 2015). Innym czynnikiem w omawianym okresie było finansowanie kształcenia zawodowego z budżetu państwa bez uwzględnienia rzeczywistych kosztów kształcenia w poszczególnych zawodach. W rezultacie samorządy lokalne rezygnowały z kosztownych programów edukacyjnych. Te decyzje wzmocniły model kształcenia zawodowego, w którym to lokalne zasoby infrastrukturalne i kadrowe, a nie potrzeby uczniów i rynku pracy, przeważały podczas uruchamiania nowego programu kształcenia.

Reforma systemu edukacji rozpoczęta w roku szkolnym 2017/2018 ma na celu zwiększenie udziału pracodawców w planowaniu i organizowaniu staży i praktyk w szkołach branżowych (wcześniej: zawodowych). Ponadto zakłada ona wzrost znaczenia praktyk zawodowych w procesie kształcenia uczniów oraz zacieśnienie współpracy między edukacją a biznesem.

Uczelnie opracowują własne systemy zapewnienia jakości kształcenia, w których uwzględnia się studenckie praktyki zawodowe (PKA, 2015). Instytucje szkolnictwa wyższego monitorują jakość kształcenia i praktyk, cyklicznie przeprowadzają badania ewaluacyjne oraz organizują wydarzenia promujące dobre praktyki w szkolnictwie wyższym. Ważną rolę w tym procesie odgrywa Polska Komisja Akredytacyjna – niezależna instytucja działająca na rzecz zapewniania i poprawy jakości kształcenia wyższego.

Od 2015 r. informacje o karierach absolwentów uczelni są gromadzone w ramach krajowego systemu monitorowania Ekonomicznych Losów Absolwentów¹². Wdrożone przez ówczesne Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego rozwiązanie jest innowacyjne w skali europejskiej. Głównym źródłem są dane administracyjne pochodzące od wiarygodnych dostawców: Zakładu Ubezpieczeń Społecznych oraz systemu informacji o szkolnictwie wyższym POL-on. Trwają zaawansowane prace nad wdrożeniem systemu monitorowania losów absolwentów szkół ponadpodstawowych.

INTEGRACJA LUDZI MŁODYCH NA RYNKU PRACY

AKTYWNA POLITYKA RYNKU PRACY ORAZ DZIAŁANIA ZAPOBIEGAJĄCE WYKLUCZENIU SPOŁECZNEMU

Wspieranie aktywizacji zawodowej młodych ludzi, doświadczających bezrobocia lub pozostających poza rynkiem pracy, należy do najważniejszych celów europejskiej i polskiej polityki społecznej. Szeroki zakres usług podej-

¹² Zob. eta.nauka.gov.pl/pl

mowanych w ramach aktywnej polityki rynku pracy oraz innych inicjatyw w obszarze edukacji, zatrudnienia czy wsparcia socjalnego wzmacnia pozycję młodzieży i zapobiega wykluczeniu społecznemu.

Narzędzia i usługi wspierające zatrudnianie osób młodych

Zatrudnianie młodzieży jest wspierane przez wiele usług i instrumentów wymienionych w *Ustawie z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy*. Dostęp do nich zapewniają podmioty publiczne, np. urzędy pracy (wojewódzkie i powiatowe) oraz Ochotnicze Hufce Pracy. Usługi wsparcia świadczą też inne podmioty sektora publicznego i pozarządowego.

Osoby zarejestrowane jako bezrobotne w urzędach pracy mogą skorzystać z następujących usług lub instrumentów wsparcia:

- poszukiwanie pracy, rekrutacja, pośrednictwo pracy, poradnictwo zawodowe;
- prace interwencyjne, społecznie użyteczne, roboty publiczne;
- zwrot kosztów przejazdu, zakwaterowania, opieki nad dzieckiem do 7 lat lub osobą zależną;
- podnoszenie kwalifikacji poprzez staże, szkolenia, trójstronne umowy szkoleniowe, stypendia na kontynuowanie nauki, dofinansowanie studiów podyplomowych, kosztów egzaminów i licencji;
- wnioskowanie o pożyczkę na sfinansowanie kosztów szkolenia, rozpoczęcie działalności gospodarczej lub na założenie działalności gospodarczej na zasadach przewidzianych dla spółdzielni socjalnych;
- bony: zatrudnieniowy, mieszkaniowy, stażowy, szkoleniowy (te formy tylko dla bezrobotnych do 30. r.ż.);
- refundacja składek na ubezpieczenie społeczne dla bezrobotnych poniżej 30. r.ż., którzy podejmują pierwszą pracę (przez 12 miesięcy, później pracodawca musi zatrudnić osobę na kolejne pół roku).

Młodzi ludzie należą do głównych adresatów aktywizacji prowadzonej przez urzędy pracy. W latach 2015–2017 osoby poniżej 30. r.ż. stanowiły ponad 50% aktywizowanych bezrobotnych, a w kolejnych latach ich udział spadł do ok. 46,5%. W 2021 r. z aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu skorzystało prawie 126 tys. bezrobotnych poniżej 30. r.ż., w tym 72,3 tys. osób do 25. r.ż. Było to odpowiednio 45,3% i 26% bezrobotnych, którzy

skorzystali z aktywnych form wsparcia. Młodzi bezrobotni stanowili prawie 69% uczestników przygotowania zawodowego dorosłych, ponad 58% uczestników staży, ponad 47% uczestników szkoleń oraz ok. 40% uczestników prac subsydiowanych. Z wdrożonych w 2014 r. nowych instrumentów rynku pracy (bonów szkoleniowych, stażowych, zatrudnieniowych i na zasiedlenie) do końca 2021 r. skorzystało prawie 135 tys. młodych bezrobotnych (Praca dla Młodych, 2022).

Młodzież zagrożona wykluczeniem społecznym oraz bezrobotni do 25. r.ż. mogą liczyć na wsparcie Ochotniczych Hufców Pracy. Do jednostek opiekuńczo-wychowawczych OHP są przyjmowane osoby w wieku 15–18 lat poszukujące opieki oraz możliwości kształcenia i zdobycia kwalifikacji w zawodach, na które jest zapotrzebowanie na rynku pracy. Rekrutowana jest również młodzież zagrożona wypadnięciem z systemu edukacji. Każdego roku ponad 30 tys. młodych ludzi zyskuje tego rodzaju pomoc.

W LATACH 2014–2019 GWARANCJE DLA MŁODZIEŻY OBJĘŁY PONAD 4,3 MLN MŁODYCH KLIENTÓW POWIATOWYCH URZĘDÓW PRACY. DZIĘKI ZATRUDNIENIU, SZKOLENIOM, PRZYGOTOWANIU ZAWODOWEMU I STAŻOM 2,7 MLN OSÓB ZAKOŃCZYŁO UDZIAŁ W PROGRAMIE W CIĄGU 4 MIESIĘCY.

Ponadto jednostki OHP prowadzą pośrednictwo pracy (krajowe i zagraniczne), doradztwo zawodowe, szkolenia zawodowe. Realizują wiele programów na rzecz ludzi młodych z programów krajowych i unijnych. Od momentu wejścia Polski do Unii Europejskiej OHP realizowały projekty przeznaczone dla młodzieży zagrożonej marginalizacją społeczną i umożliwiające zdobycie kwalifikacji zawodowych. W latach 2004–2019 OHP łącznie udzieliły wsparcia ponad 116 tys. młodych osób, realizując projekty o łącznej wartości 608 mln zł.

Ochotnicze Hufce Pracy uruchomiły narzędzie wspierające osoby młode. Elektroniczne Centrum Aktywizacji Młodzieży¹³ to platforma usługowa dla osób poszukujących pracy, osób z trudnościami w nauce lub mających problemy z funkcjonowaniem w otoczeniu. Za pośrednictwem systemu teleinformatycznego mogą one znaleźć najbliższą jednostkę OHP, w której otrzymają wsparcie w zakresie edukacji lub zatrudnienia. Platforma jest

¹³ Zob. dokariery.pl/strona-glowna

rezultatem projektu sfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego¹⁴.

Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych dofinansowuje instrumenty skierowane do osób niepełnosprawnych i świadczone przez urzędy pracy. Wsparcie mogą otrzymać osoby niepełnosprawne zarejestrowane jako bezrobotne oraz osoby, które nie mają statusu bezrobotnego, ale poszukują pracy. W 2017 r. PFRON uruchomił trzy programy pilotażowe mające na celu zwiększenie zatrudnienia osób z niepełnosprawnościami (w tym osób młodych) na otwartym rynku pracy:

- Program Absolwent, skierowany do absolwentów i studentów ostatniego roku studiów;
- Program Stabilnego Zatrudnienia w Administracji i Usługach Publicznych;
- Program Praca – Integracja, skierowany do przedsiębiorstw i organizacji pozarządowych.

Założono, że każda z tych inicjatyw przyczyni się do zatrudnienia co najmniej tysiąca osób. W 2022 r. PFRON uruchomił nowy program: „Samodzielność – Aktywność – Mobilność!” Mieszkanie dla Absolwenta. Polega on na dofinansowywaniu wynajmu mieszkania lub domu w okresie poszukiwania pracy i rozpoczynania zatrudnienia (przez 36 miesięcy). Mogą z niego korzystać pełnoletni absolwenci z niepełnosprawnościami, którzy w ciągu ostatnich trzech lat ukończyli naukę.

Gwarancje dla młodzieży

Poprawie sytuacji młodych ludzi na rynku pracy sprzyja wdrożenie unijnego programu Gwarancje dla Młodzieży. W 2014 r. wskazano cztery podgrupy docelowe, do potrzeb których została dostosowana formuła programu (Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej oraz Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, 2015):

- osoby w wieku 15–17 lat przedwcześnie kończące naukę, zaniedbujące obowiązek szkolny (poniżej 16. r.ż.) lub obowiązek nauki (16–17 lat),

¹⁴ OHP prowadzi także pod numerem 19 524 ogólnopolską infolinię zajmującą się udzielaniem informacji telefonicznych w zakresie pomocy oferowanej przez urzędy pracy oraz OHP – Centrum Informacyjno-Konsultacyjne Służb Zatrudnienia „Zielona Linia” (zielonalinia.gov.pl).

- osoby w wieku 18–29 lat, które nie pracują, nie kształcą się ani nie szkolą (NEET) – w tym osoby wymagające specjalnego wsparcia, np. odseparowane od rynku pracy lub pochodzące ze środowisk defaworyzowanych czy z obszarów wiejskich,
- zarejestrowani bezrobotni w wieku 18–29 lat – także studenci studiów zaocznych i wieczorowych,
- bezrobotna młodzież oraz 18–29-letni absolwenci szkół i uczelni poszukujący pracy w okresie do 48 miesięcy od dnia ukończenia szkoły lub uzyskania kwalifikacji zawodowych.

W latach 2014–2019 programem Gwarancje dla Młodzieży zostało objętych ponad 4,3 mln młodych klientów powiatowych urzędów pracy. Dzięki zatrudnieniu, szkoleniom, przygotowaniu zawodowemu i stażom 2,7 mln osób zakończyło udział w programie w ciągu czterech miesięcy od dnia rejestracji (Praca dla Młodych, 2022).

Po zakończeniu pierwszej edycji Gwarancji dla Młodzieży ówczesne Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej planowało kontynuowanie programu. W zaleceniu Rady Unii Europejskiej z października 2020 r. w tej sprawie położono większy nacisk na konieczność nabywania kompetencji cyfrowych przez uczestników działań aktywizacyjnych w ramach tego programu (*Zalecenie Rady z dnia 30 października 2020 r. w sprawie pomostu do zatrudnienia*). Aktualny projekt Gwarancji dla Młodzieży zakłada, że każdy kandydat zainteresowany udziałem na początku przejdzie walidację kompetencji cyfrowych, a w przypadku stwierdzenia braków będzie miał możliwość ich uzupełnienia dzięki udziałowi w dopasowanym szkoleniu (Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej, 2022). Źródłem finansowania programu w latach 2021–2027 jest Europejski Fundusz Społeczny Plus (EFS+). Adresatami nowej edycji Gwarancji dla Młodzieży są osoby należące do czterech kategorii:

- osoby w wieku 15–17 lat przedwcześnie kończące naukę lub zaniedbujące obowiązek szkolny lub obowiązek nauki,
- osoby w wieku 18–29 lat, które:
 - są zarejestrowane jako bezrobotne,
 - nie pracują, nie kształcą się ani nie szkolą (NEET),
 - są bezrobotnymi lub poszukującymi pracy absolwentami szkół i uczelni,
- osoby, które opuściły pieczę zastępczą,
- kobiety poniżej 30. r.ż. wychowujące dzieci.

Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej pełni funkcję Koordynatora Krajowego Gwarancji dla Młodzieży, a minister właściwy ds. rozwoju regionalnego zapewnia wsparcie w aspekcie finansowym i organizacyjnym. Kluczowymi podmiotami realizującymi działania wspierające osoby młode we wchodzeniu na rynek pracy są:

- Powiatowe i wojewódzkie urzędy pracy – jako podstawowe instytucje zajmujące się wspieraniem osób bezrobotnych w powrocie na rynek pracy. Są to jednostki samorządowe, podległe marszałkowi województwa (urzędy wojewódzkie) lub staroście powiatu (powiatowe);
- Ochotnicze Hufce Pracy – to państwowa jednostka budżetowa mająca na celu stwarzanie młodzieży warunków do prawidłowego rozwoju społecznego i zawodowego – ze szczególnym uwzględnieniem działań skierowanych do młodzieży ze środowisk defaworyzowanych, wymagającej pomocy ze strony instytucji państwowych;
- Bank Gospodarstwa Krajowego – państwowa instytucja finansowa wyspecjalizowana w obsłudze sektora finansów publicznych. Misją BGK jest sprawna i efektywna kosztowo realizacja działalności zleconej przez państwo, a dopełnia ją rozwój działalności własnej w wybranych segmentach rynku.

W latach 2021–2027 Gwarancje dla Młodzieży są realizowane w ramach 16 programów regionalnych, opracowanych dla każdego województwa z uwzględnieniem zdiagnozowanych potrzeb regionalnych.

Ekonomia społeczna i solidarna

Młodzi ludzie znajdujący się w trudnej sytuacji życiowej i zagrożeni wykluczeniem społecznym mogą uzyskać wsparcie od podmiotów ekonomii społecznej. Obecnie w Polsce funkcjonuje ich ok. 100 tysięcy. Są to przedsiębiorstwa społeczne (np. spółdzielnie socjalne), jednostki reintegracyjne, czyli takie, których głównym celem jest ponowna integracja społeczna i zawodowa osób zagrożonych wykluczeniem społecznym (m.in. zakłady aktywności zawodowej, warsztaty terapii zajęciowej czy centra integracji społecznej). Ekonomią społeczną mogą zajmować się także stowarzyszenia, fundacje oraz podmioty sfery gospodarczej utworzone w związku z realizacją celu

społecznego, np. spółki non-profit czy spółdzielnie zatrudniające osoby niewidome lub z niepełnosprawnością ruchową.

DZIAŁANIA SPRZYJAJĄCE UTRZYMANIU ZATRUDNIENIA I JAKOŚCI PRACY LUDZI MŁODYCH

W Polsce podjęto działania mające na celu zwiększenie bezpieczeństwa pracowników i poprawy ich warunków pracy. Skupiają się one na zapobieganiu nadużywania umów cywilnoprawnych, oferowania pracy tymczasowej lub niskich wynagrodzeń przez pracodawców. Zmiany te w znacznym stopniu dotyczą młodych ludzi, ponieważ to ich najbardziej dotyczą wymienione praktyki. Inne działania zwiększające bezpieczeństwo młodych pracowników na rynku pracy to zerowy PIT dla młodych (od 2019 r.) oraz programy wspierające zachowanie równowagi między życiem zawodowym a prywatnym.

Minimalna stawka za godzinę pracy

W celu ochrony najniżej wynagradzanych pracowników na mocy *Ustawy z dnia 22 lipca 2016 r. o zmianie ustawy o minimalnym wynagrodzeniu za pracę oraz niektórych innych ustaw* do porządku prawnego wprowadzono gwarantowaną płacę minimalną dla określonych form umów cywilnoprawnych (wcześniejsze przepisy dotyczyły wyłącznie umów o pracę). Od 1 stycznia 2017 r. obowiązuje minimalna stawka godzinowa za każdą godzinę zleconej pracy lub usług świadczonych także w ramach samozatrudnienia. W kolejnych latach stawka była dostosowywana do rosnącego poziomu płacy minimalnej¹⁵. Od 1 lipca 2023 r. to minimum wyniosło ok. 810 euro brutto. Polska znajdowała się pod tym względem na 14. pozycji wśród 22 krajów Unii Europejskiej (Hajec, 2023).

Zmiany w zatrudnianiu pracowników tymczasowych

W 2017 r. znowelizowano ustawę o pracownikach tymczasowych uchwaloną w 2003 r., zmiany weszły w życie 1 stycznia 2018 r. Skróceniu uległ czas zawierania umów o pracę tymczasową. Agencja pracy tymczasowej

¹⁵ Przykładowo w 2020 r. płaca minimalna wynosiła 2600 zł brutto, a minimalna stawka godzinowa 17 zł brutto. Od stycznia 2022 r. płaca minimalna wzrosła do 3010 zł, a stawka godzinowa do 19,70 zł. Od stycznia 2023 r. najniższa płaca wzrosła do 3490 zł, a minimalna stawka godzinowa do 22,80 zł, a w związku z wysoką inflacją w połowie roku obie wartości zostały podniesione do odpowiednio: 3600 zł i 23,50 zł.

będzie mogła oddelegować pracownika do jednego pracodawcy na okres nieprzekraczający łącznie 18 miesięcy w dowolnym okresie 36 kolejnych miesięcy. Jednocześnie pracodawca będzie mógł korzystać z pracy tego pracownika przez okres nieprzekraczający łącznie 18 miesięcy w dowolnym okresie 36 kolejnych miesięcy. Ustawa przewidziała również wzmocnienie instrumentów sądowych po stronie pracowników tymczasowych. Mogą oni, podobnie jak inni pracownicy, wnieść sprawę do wybranego przez siebie sądu pracy.

Ochrona pracy młodocianych

W 2023 r. weszły w życie nowe przepisy dotyczące prac wzbronionych młodocianym (*Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 19 czerwca 2023 r. w sprawie wykazu prac wzbronionych młodocianym i warunków ich zatrudniania przy niektórych z tych prac*). Nowe rozporządzenie ma na celu dostosowanie przepisów do obowiązujących standardów wykonywania pracy przez młodocianych, a także do podstaw programowych kształcenia w zawodach szkolnictwa branżowego. Pozwoli na bezpieczną praktyczną naukę zawodu oraz na przygotowanie zawodowe młodocianych w pozaszkolnym systemie kształcenia.

Zerowy PIT – ulga podatkowa dla młodych do 26. r.ż.

Od 1 sierpnia 2019 r. obowiązuje zwolnienie z opodatkowania wynagrodzeń osób do 26. r.ż. Ulga obejmuje przychody ze stosunku służbowego (spółdzielczego), stosunku pracy, pracy nakładczej oraz umów zlecenia – uzyskane przez podatnika do wysokości 85 528 zł w roku podatkowym (stan na 2023 r.).

Harmonia w życiu prywatnym i zawodowym

Projekty dotyczące osiągnięcia równowagi między życiem zawodowym a prywatnym są realizowane w ramach konkursów ogłaszanych przez Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, a współfinansowanych ze środków Komisji Europejskiej. Na przykład w 2017 r. oddano do użytku platformę internetową, na której drobiazgowo zostały omówione metody godzenia obu sfer życia. Krok po kroku pokazano pracodawcom, jak wprowadzić optymalne rozwiązania w miejscu pracy w tym zakresie¹⁶.

¹⁶ Platforma została opracowana w ramach projektu „Rodzina i praca – to się oplaca!”, zob. www.rodzinaipraca.gov.pl

W tym samym roku przeprowadzono nabór projektów do konkursu PO WER „Wdrożenie narzędzi wspierających przeciwdziałanie dyskryminacji w miejscu pracy i w dostępie do zatrudnienia w małych przedsiębiorstwach”, realizowanego w ramach Działania 2.1 Równość szans kobiet i mężczyzn we wszystkich dziedzinach, w tym w dostępie do zatrudnienia, rozwoju kariery, godzenia życia zawodowego i prywatnego.

Ponadto ministerstwo właściwe ds. polityki społecznej inicjuje oraz odpowiada za wiele działań mających na celu zapewnianie wsparcia finansowego i opieki instytucjonalnej dla małego dziecka. Różne formy wsparcia dla rodzin z dziećmi służą zapobieganiu ubóstwu, a także pomocy rodzicom w łączeniu życia zawodowego z opieką:

- Program Maluch Plus – wspierający rozwój podmiotów opieki nad dziećmi w wieku do lat 3 jest realizowany od 2011 r. Przewiduje on dofinansowanie z budżetu państwa (w drodze otwartej procedury przetargowej) tworzenia nowych i utrzymania istniejących miejsc w publicznych lub niepublicznych podmiotach zajmujących się opieką nad dziećmi (np. żłobek, klub dziecięcy).
- Rodzina 500+ – to rządowy program polityki społecznej realizowany w Polsce od 1 kwietnia 2016 r., który ma na celu zapewnienie pomocy rodzinom w wychowywaniu dzieci poprzez comiesięczne świadczenie wychowawcze w wysokości 500 zł na każde dziecko do 18. r.ż., niezależnie od dochodu (od 2024 r. świadczenie wypłacane jest w wysokości 800 zł).
- Rodzinny Kapitał Opiekuńczy – nowe świadczenie dla rodziców, przyznawane od 1 stycznia 2022 r. Rodzice mogą otrzymać 12 tys. zł na drugie i każde kolejne dziecko w wieku od 12 do 36 miesięcy.

W pierwszym kwartale 2022 r. ówczesne Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej przekazało do konsultacji społecznych projekt zmian w Kodeksie pracy związany z implementacją unijnej dyrektywy ws. osiągania równowagi między życiem zawodowym a prywatnym przez rodziców i opiekunów, nazywanej dyrektywą *work-life balance*. Ma ona zachęcać kobiety i mężczyzn do równego dzielenia się obowiązkami opiekuńczymi. Rodzice będą mogli liczyć na ułatwienia w godzeniu życia zawodowego i rodzinnego. Zmiany zapewniają m.in. dłuższy urlop rodzicielski, nowy urlop opiekuńczy i elastyczne warunki pracy. Prawo do urlopu rodzicielskiego stanie się

indywidualnym prawem każdego rodzica. Nie będzie on już uzależniony od tego, czy matka dziecka skorzysta z urlopu macierzyńskiego. Każdy rodzic otrzyma zagwarantowane 9 tygodni urlopu, którego nie będzie można przenieść na drugiego rodzica. Urlop rodzicielski ulegnie wydłużeniu. Po zmianach wyniesie on 41 tygodni w przypadku urodzenia jednego dziecka i 43 tygodnie w przypadku ciąży mnogiej. Plany przewidują również świadczenie zasiłku przez cały ten okres.

Ponadto do porządku prawnego wejdzie nowy urlop opiekuńczy. Będzie to w roku kalendarzowym pięć dni bezpłatnego urlopu przyznawanego na wniosek pracownika, który musi zapewnić osobistą opiekę dziecku albo innemu członkowi rodziny (starszym rodzicom lub małżonkowi) wymagającemu opieki lub wsparcia z powodów zdrowotnych.

Nowelizacja ustawy przewiduje także zwolnienie z obowiązku świadczenia pracy z powodu działania siły wyższej. Będzie ono przysługiwało w nagłych sprawach rodzinnych wywołanych chorobą lub wypadkiem, jeżeli konieczna okaże się natychmiastowa obecność pracownika.

Zmiany kodeksowe umożliwią bardziej elastyczną organizację pracy m.in. rodziców dzieci poniżej 8. r.ż. Na przykład pracodawca będzie musiał pisemnie poinformować pracownika o przyczynie nieudzielenia zgody na pracę zdalną lub zgody na indywidualny czas pracy. Po zmianie przepisów pracodawcy nie będą mogli zlecać – bez zgody pracownika – pracy w porze nocnej, podróży służbowej czy pracy w godzinach nadliczbowych pracownikom opiekującym się dzieckiem do lat ośmiu.

Polska powinna była wdrożyć dyrektywę *work-life balance* do 2 sierpnia 2022 r. Planowane zmiany wdrożono z opóźnieniem: 26 kwietnia 2023 r. weszła w życie *Ustawa z dnia 9 marca 2023 r. o zmianie ustawy –*

PROJEKTY ZWIĄZANE Z GODZENIEM ŻYCIA ZAWODOWEGO I PRYWATNEGO REALIZOWANE W DRODZE KONKURSÓW SĄ FINANSOWANE Z BUDŻETU PAŃSTWA, FUNDUSZY KRAJOWYCH I EUROPEJSKICH.

Kodeks pracy oraz niektórych innych ustaw. Implementowano w niej dwie dyrektywy unijne: ws. przejrzystych i przewidywalnych warunków pracy w Unii Europejskiej (nr 2019/1152), a także ws. równowagi między życiem

zawodowym a prywatnym rodziców i opiekunów oraz uchylającą dyrektywę Rady 2010/18/UE (nr 2019/1158). Oczekuje się, że zmiany przepisów wpłyną na poprawę jakości pracy i życia pracowników poprzez zapewnienie równowagi pomiędzy pracą zawodową a życiem prywatnym

oraz zniwelowanie różnic pomiędzy pracownikami mającymi dzieci a bezdzietnymi oraz między kobietami a mężczyznami.

FINANSOWANIE DZIAŁAŃ I ZAPEWNIANIE JAKOŚCI

Polityka promocji zatrudnienia osób młodych, realizowana przez publiczne służby zatrudnienia, jest finansowana m.in. z Funduszu Pracy oraz ze środków europejskich, a w przypadku osób niepełnosprawnych także z Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych. Publiczne służby zatrudnienia mogą zlecać część usług organizacjom prywatnym i pozarządowym.

Budżet Gwarancji dla Młodzieży jest tworzony ze środków krajowych przy udziale funduszy Unii Europejskiej dystrybuowanych w ramach EFS i EFS+. Przykładowo w latach 2017–2018 program dysponował ok. 2,7 mld zł rocznie, z czego ok. 1,1 mld zł pochodziło z dotacji unijnych (dane szacunkowe).

Dodatkowe wsparcie dla osób z niepełnosprawnościami (oprócz środków gromadzonych przez PFRON) zapewnia Fundusz Solidarnościowy utworzony w 2018 r. Służy on m.in. udzielaniu wsparcia społecznego, zawodowego, zdrowotnego oraz finansowego osobom niepełnosprawnym, inicjatywom na rzecz reintegracji społecznej i zawodowej podejmowanym przez podmioty ekonomii społecznej czy działaniom w zakresie zapewnienia dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami.

Projekty związane z godzeniem życia zawodowego i prywatnego realizowane w drodze konkursów są finansowane z budżetu państwa, funduszy krajowych i europejskich.

Warto podkreślić, że poprawa warunków pracy i zatrudnienia młodych ludzi jest także wynikiem wprowadzonych zmian legislacyjnych oraz polityk kadrowych w miejscach pracy. Pracodawcy coraz dotkliwiej odczuwają brak pracowników, co skłania ich do wprowadzania rozwiązań zachęcających do utrzymania personelu.

Statystyki dotyczące korzystania przez młodzież z instrumentów aktywizujących oraz efektywności kosztowej i zatrudnieniowej różnych form integrowania na rynku pracy są gromadzone i udostępniane przez GUS oraz Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.

Wyniki badań wskazują, że młodzi ludzie nie są zadowoleni z jakości oferowanych usług – najczęściej ci, którzy mają trudności z wejściem na rynek pracy i utrzymaniem się na nim, np. osoby z niepełnosprawnościami. Grupa

NEET to kolejna kategoria, dla której programy aktywizacji nie są wystarczająco skuteczne.

Projekty wspierające zatrudnianie osób młodych, pokrywane w poprzednich perspektywach z funduszy europejskich, często nie miały długofalowych celów, a środki nie były efektywnie wykorzystywane. Według *Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)* bariery w wykorzystaniu funduszy unijnych w Polsce wynikają z:

- niewystarczającego efektu rozwojowego projektów wybranych do dofinansowania,
- niskiej skuteczności stosowanych form wsparcia,
- słabych efektów wsparcia w obszarze innowacji,
- niewystarczającego potencjału instytucji wdrażających i beneficjentów do planowania oraz wdrażania strategicznych projektów rozwojowych mających wpływ na zatrudnienie i wzrost społeczno-gospodarczy,
- nieskutecznych mechanizmów koordynacji różnych źródeł finansowania europejskiego.

Głównym zadaniem w perspektywie finansowej 2021–2027 jest wykorzystanie środków unijnych do osiągnięcia trwałych efektów rozwojowych.

MOBILNOŚĆ LUDZI MŁODYCH I MIGRACJE

MOBILNOŚĆ TRANSGRANICZNA W KONTEKŚCIE ZATRUDNIENIA, PRZEDSIĘBIORCZOŚCI ORAZ ZWIĘKSZANIA MOŻLIWOŚCI ZAWODOWYCH

Zagraniczne wyjazdy edukacyjne i zawodowe młodzi ludzie odbywają przede wszystkim w ramach programów Unii Europejskiej, takich jak Erasmus+. Równolegle działają wielostronne lub krajowe programy (współ)finansowane przez polskie władze, inne państwa lub organizacje zagraniczne. Usługi promujące mobilność zawodową oferują m.in. szkoły i uczelnie, publiczne służby zatrudnienia i OHP, w tym poprzez sieć Europejskich Służb Zatrudnienia EURES. Badacze młodzieży w Polsce coraz częściej obserwują wpływ wzorców migracyjnych i nowej „kultury mobilności” na edukacyjne i zawodowe wybory młodych ludzi, ich oczekiwania związane z warunkami pracy, podmiotowością czy emancypacją kobiet na rynku pracy (Boni, 2021).

Erasmus+ w Polsce

W odniesieniu do osób młodych lub pracujących z młodzieżą struktura programu Erasmus+ w latach 2021–2027 obejmuje następujące komponenty:

- Akcja 1. Mobilność osób;
- Akcja 2. Współpraca na rzecz innowacji i wymiany dobrych praktyk;
- Program Jean Monnet;
- Sport.

W ramach Akcji 1. wspierana jest międzynarodowa mobilność osób uczących się i pracowników. Informacje na temat oferty wyjazdów służących poszerzaniu wiedzy, umiejętności czy możliwości kariery są udostępniane na stronie programu w podziale na działania centralne (koordynowane w Komisji Europejskiej) oraz sektory: Edukacja szkolna, Kształcenie i szkolenie zawodowe, Szkolnictwo wyższe, Edukacja dorosłych, Młodzież i Sport (koordynowane przez narodowe agencje w poszczególnych krajach programu)¹⁷.

W poprzedniej edycji Erasmusa+ (lata 2014–2020) duże znaczenie w ocenie wniosków projektowych miały następujące cele programu (2019 r.):

- Docieranie do zmarginalizowanych młodych ludzi, promowanie różnorodności, dialogu międzykulturowego i międzyreligijnego, wolności, tolerancji i poszanowania praw człowieka, zwiększanie umiejętności korzystania z mediów, krytycznego myślenia oraz inicjatywy młodych ludzi;
- Wyposażanie osób pracujących z młodzieżą w kompetencje i metody niezbędne do ich rozwoju zawodowego, w tym wykorzystywania narzędzi cyfrowych w pracy wykonywanej przez młodych ludzi.

Program wspiera również międzynarodową współpracę uczelni. Umożliwia studentom odbywanie praktyk zawodowych lub zaliczanie części programu studiów za granicą, zaś pracownikom daje dostęp do oferty szkoleniowej, a uczelniom z różnych krajów stwarza przestrzeń do nawiązywania międzynarodowej współpracy. Przykładowo w 2020 r. instytucje szkolnictwa wyższego realizowały następujące działania:

¹⁷ Zob. erasmusplus.org/pl/o-programie

- Akcja 1. Mobilność edukacyjna studentów i pracowników uczelni, wspólne studia magisterskie, kredyty dla studentów podejmujących studia magisterskie w innym kraju;
- Akcja 2. Projekty współpracy między uczelniami z różnych krajów na rzecz innowacji i wymiany dobrych praktyk.

Nowa perspektywa finansowa Erasmus+ rozpoczęła się w połowie 2021 r. i wspiera m.in. projekty obejmujące mobilność edukacyjną, współpracę transgraniczną, włączenie społeczne, wspieranie transformacji ekologicznej i cyfrowej czy zrównoważony rozwój systemów kształcenia i szkolenia. Warto podkreślić, że wymienione programy służą szerokiemu rozwojowi kompetencji ludzi młodych, w tym w obszarze zatrudnienia i przedsiębiorczości w nowej gospodarce (Poszytek, 2022).

Programy stypendialne dla studentów

Studenci mogą brać udział w programach praktyk zawodowych realizowanych za granicą w ramach oferty innych podmiotów. Na przykład niemiecki Bundestag w porozumieniu z berlińskimi uniwersytetami przyznaje Międzynarodowe Stypendium Parlamentarne, które umożliwia odbycie kilkunastotygodniowego stażu w biurze jednego z deputowanych do Bundestagu. Z kolei Polsko-Amerykańska Fundacja Wolności oferuje stypendia na realizację staży i praktyk w renomowanych firmach amerykańskich.

Zagraniczni studenci na polskich uczelniach

Z roku na rok na polskich uczelniach dynamicznie rośnie liczba studentów zagranicznych. Wynika to zarówno z kwestii demograficznych (pokolenia Polaków wchodzących w wiek rozpoczęcia studiów są coraz mniej liczne),

W ROKU AKADEMICKIM 2021/2022 W POLSCE STUDIOWAŁO 89 420 STUDENTÓW POCHODZĄCYCH ZE 180 KRAJÓW. OBECNIE UDZIAŁ ZAGRANICZNYCH STUDENTÓW TO 7,34% OGÓŁU OSÓB KSZTAŁCĄCYCH SIĘ NA POLSKICH UCZELNIACH.

potrzeb rozwojowych uczelni, jak i rosnącej atrakcyjności Polski jako kraju Unii Europejskiej oraz dostosowywania się polskiego systemu edukacji do potrzeb obcokrajowców.

Według danych GUS w roku akademickim 2017/2018 w ramach programów studiów I i II stopnia studiowało w Polsce 72,7 tys. obcokrajowców, a dodatkowe 12,8 tys. w ramach programu Erasmus+. Jest to wzrost o ponad

10% w porównaniu z rokiem poprzednim (wówczas w Polsce kształciło się 65,8 tys. studentów z zagranicy). W roku akademickim 2015/2016 wskaźnik umiędzynarodowienia (przyjmowania obcokrajowców na polskie uczelnie) wzrósł do 5,63%, ale nie był wystarczająco wysoki, aby przebić średnią OECD, która wynosiła ponad 8% (MSWiA, 2019).

Zgodnie z raportem *Studenci zagraniczni w Polsce – 2021* w roku akademickim 2021/2022 w Polsce studiowało 89 420 studentów pochodzących ze 180 krajów, czyli o 4731 osób więcej niż rok wcześniej (wzrost o 5,6%; Fundacja Edukacyjna Perspektywy, 2021). Największą grupę tworzą studenci z Ukrainy (38 473). Obecnie udział zagranicznych studentów to 7,34% ogółu osób kształcących się na polskich uczelniach.

Kluczową rolę w przyciąganiu studentów, doktorantów i naukowców z zagranicy odgrywa Narodowa Agencja Wymiany Akademickiej. Jej misją jest wzmacnianie potencjału polskiej nauki i szkolnictwa wyższego poprzez ułatwianie wymiany i współpracy międzynarodowej.

Usługi świadczone przez publiczne służby zatrudnienia

Od momentu przystąpienia do Unii Europejskiej w 2004 r. polskie publiczne służby zatrudnienia należą do sieci EURES¹⁸. Funkcję Krajowego Biura Koordynacyjnego pełni Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej. Sieć pomaga osobom poszukującym pracy znaleźć zatrudnienie, a pracodawcom rekrutować pracowników w całej Europie.

Ponadto ministerstwo prowadzi Wortal Publicznych Służb Zatrudnienia. Publikuje on aktualne oferty pracy w krajach Unii Europejskiej i Europejskiego Obszaru Gospodarczego, a także odnośniki do stron internetowych członków EURES oraz do rządowego portalu publikującego informacje przydatne dla Polaków planujących powrót z emigracji (powroty.gov.pl).

Sieć doradców i asystentów EURES ma zasięg ogólnokrajowy. W Polsce jej działania realizują:

- wojewódzkie i powiatowe urzędy pracy,
- wojewódzkie komendy OHP oraz młodzieżowe ośrodki szkolenia i wychowania OHP,
- podmioty akredytowane przez Ministra Rodziny i Polityki Społecznej.

¹⁸ Zob. eures.ec.europa.eu

Ponadto polski oddział sieci EURES cyklicznie organizuje dni informacyjne, targi pracy i doradztwa oraz prowadzi platformy wymiany informacji na temat warunków pracy i życia w krajach Unii Europejskiej i Europejskiego Stowarzyszenia Wolnego Handlu.

Wymiany organizowane przez Ochotnicze Hufce Pracy

Hufce prowadzą programy wymiany młodzieży i organizują wyjazdy wakacyjne dla młodych ludzi, np. do pracy w innych krajach. Korzystają także z oferty programów: Erasmus+, Polsko-Niemiecka Współpraca Młodzieży, Polsko-Litewski Fundusz Wymiany Młodzieży oraz Fundusz Wyszehradzki dofinansowujących tego typu inicjatywy.

Od 2015 r. w siedzibach OHP usługi świadczą nie tylko urzędy pracy, lecz także doradcy i asystenci sieci EURES. Są oni zatrudniani w 16 wojewódzkich komendach oraz w 49 centrach szkolenia i wychowania młodzieży. Z ogólnodostępnych, bezpłatnych porad mogą korzystać osoby poszukujące pracy, zainteresowane wyjazdem do innego kraju w celu podjęcia zatrudnienia albo pracodawcy, którzy chcą zatrudnić pracowników z zagranicy.

MIGRACJE ZAGRANICZNE

Z analizy trendów wynika, że Polska z kraju typowo emigracyjnego przekształca się w kraj emigracyjno-igracyjny. Skala emigracji młodych, dobrze wykształconych mieszkańców oraz osób o wysokich kwalifikacjach zawodowych uszczupliła potencjał demograficzny Polski. Jednocześnie w ostatnich latach obserwuje się wzrost liczby imigrantów przebywających czasowo w Polsce (GUS 2023).

Ekonomiczna migracja Polaków

Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej w maju 2004 r. zapoczątkowało falę wyjazdów z kraju, zwłaszcza wśród młodych ludzi. Było to spowodowane niekorzystną dla tej grupy sytuacją na rynku pracy (stopa bezrobocia wśród osób do 25. r.ż. wynosiła ok. 40%) oraz nadwyżką siły roboczej związanej z wchodzeniem na rynek pracy roczników wyżu demograficznego.

Głównym powodem wyjazdu była chęć podjęcia pracy. Według szacunków GUS (2018b) pod koniec 2018 r. za granicą przebywało czasowo ok. 2,45 mln obywateli Polski, czyli o 85 tys. (3%) mniej niż w 2017 r. Około 2,15 mln osób żyło w Europie (o 86 tys. mniej niż w 2017 r.), w tym ok. 2,03

mln w państwach członkowskich Unii Europejskiej – najwięcej w Niemczech (706 tys.), Wielkiej Brytanii (695 tys.), Holandii (123 tys.) i Irlandii (113 tys.). W 2018 r. wśród emigrantów najliczniej reprezentowana była grupa 30–39-latków, podczas gdy 10 lat wcześniej były to osoby w wieku 20–29 lat.

Od kilku lat liczba wyjazdów stopniowo maleje m.in. dzięki poprawie sytuacji na rynku pracy oraz rządowym programom zachęcającym do powrotu z emigracji (np. program Polskie Powroty). Według GUS (2023) w 2022 r. saldo migracji zagranicznych na pobyt stały wyniosło 1,9 tys., przy czym liczba imigracji osiągnęła poziom 15,6 tys., natomiast emigracji 13,6 tys.¹⁹ Dodatni bilans migracji definitywnych odnotowano siódmy rok z rzędu – wcześniej, przez kilka dziesięcioleci, utrzymywało się saldo ujemne.

Zatrudnianie obcokrajowców w Polsce

Pobyt imigrantów regulują przede wszystkim: *Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy*, *Ustawa z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach* oraz rozporządzenia wykonawcze. Ponadto Polska akceptuje swobodny przepływ pracowników w państwach członkowskich Unii Europejskiej, Europejskiego Obszaru Gospodarczego i Szwajcarii. Zezwolenia na pracę w Polsce nie są wymagane m.in. od obywateli tych obszarów oraz członków ich rodzin ani od obcokrajowców objętych ochroną w Polsce (np. status uchodźcy, pobyt tolerowany), osób posiadających Kartę Polaka, nauczycieli języków obcych w placówkach systemu oświaty, absolwentów polskich szkół ponadgimnazjalnych, ponadpodstawowych i stacjonarnych studiów wyższych oraz studentów i doktorantów w trakcie studiów w Polsce.

Obcokrajowcy i obywatele państw trzecich mogą pracować pod warunkiem uzyskania zezwolenia na pracę oraz legalizacji pobytu w Polsce. O zezwolenie występuje pracodawca do właściwego wojewody za pośrednictwem wojewódzkiego urzędu pracy, a w przypadku prac sezonowych – do właściwego starosty poprzez powiatowy urząd pracy. Cudzoziemiec legalnie przebywający w Polsce wnioskuje o pozwolenie na pobyt czasowy i pracę do właściwego wojewody.

¹⁹ Dodatni bilans migracji definitywnych jest obliczany na podstawie informacji o zameldowaniach na pobyt stały po przyjeździe z zagranicy oraz wymeldowaniach z pobytu stałego w związku z wyjazdem na stałe za granicę. Imigranci przybywający na pobyt stały to w znacznej części powracający Polacy (w 2022 r.: 62%).

W wyniku nasilonej emigracji zarobkowej po wejściu Polski do Unii Europejskiej, wzrostu gospodarczego i spadku bezrobocia problem niedoboru siły roboczej jest coraz częściej podnoszony przez pracodawców, zwłaszcza w rolnictwie i budownictwie. Doprowadziło to m.in. do rozpoczęcia dyskusji na temat szerszego otwarcia polskiego rynku pracy dla cudzoziemców i konieczności wprowadzenia zmian w dotychczasowej polityce migracyjnej²⁰.

Analizując liczbę obcokrajowców ubezpieczonych w Zakładzie Ubezpieczeń Społecznych, można dostrzec widoczny wzrost osób legalnie zatrudnionych. Od końca września 2018 r. do końca grudnia 2019 r. przybyło ich ok. 82 tys. (z 569 do 651 tys.), pod koniec 2020 r. liczba ta wzrosła do 725 tys., a na koniec 2021 r. sięgnęła 875 tys. osób. Kolejny napływ legalnie pracujących cudzoziemców nastąpił po wybuchu wojny na Ukrainie: w grudniu 2022 r. liczba ubezpieczonych wyniosła 1,063 mln (Świder, 2023).

Migracja uchodźców z Ukrainy

Wybuch wojny na Ukrainie 24 lutego 2022 r. spowodował masowy napływ migrantów do Polski. Sejm bardzo szybko przyjął specjalną ustawę gwarantującą wsparcie obywatelom Ukrainy (*Ustawa z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa*) i złagodził przepisy dotyczące ich zatrudnienia. Uchodźcy uzyskali gwarancję legalnego pobytu, pomoc finansową i pozafinansową w celu zaspokojenia podstawowych potrzeb, dostęp do rynku pracy (w tym do zawodów medycznych), opieki zdrowotnej, szkół oraz opieki przedszkolnej dla dzieci. W 2022 r. przebywało w Polsce od 1,2 do 1,5 mln ukraińskich uchodźców. Ich udział w sile roboczej i wpływ na produktywność pracy stał się istotny dla polskiej gospodarki. Zmieniła się jednak struktura społeczna migrantów. Obecnie przeważają kobiety z dziećmi oraz klasa średnia. Przed wojną w Polsce pracowało 1,4 mln migrantów ekonomicznych z Ukrainy. Przyczynili się oni do wytworzenia 13% całkowitego, historycznego wzrostu PKB Polski w latach 2013–2018 (Monitor Deloitte, 2022). Ich obecność łagodziła niedobory pracowników w wielu branżach.

²⁰ Procedura uproszczona, potocznie nazywana oświadczeniową, nie wymaga uzyskania pozwolenia na pracę przez obywateli Armenii, Białorusi, Gruzji, Mołdawii i Ukrainy, jeśli będą oni pracować przez 24 miesiące.

Podstawowym wyzwaniem od lutego 2022 r. jest skuteczne włączanie ukraińskich uchodźców do polskiego społeczeństwa i polskiej gospodarki. Władze centralne i samorządowe zainicjowały wiele działań mających na celu rozwiązanie najistotniejszych problemów związanych z zatrudnieniem i mieszkalnictwem – przy dużym zaangażowaniu obywateli, podmiotów sektora publicznego i prywatnego. Na przykład resort odpowiedzialny za pracę zapewnił m.in. dostęp do pośrednictwa pracy, poradnictwa zawodowego, kursów języka polskiego.

PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ LUDZI MŁODYCH

ROZWÓJ KOMPETENCJI PRZEDSIĘBIORCZYCH

Krajowe ramy polityki na rzecz przedsiębiorczości

W Polsce nie obowiązuje odrębna strategia nauczania przedsiębiorczości, jednak kwestia ta jest poruszana w kilku ogólnych dokumentach państwowych. Najważniejszym z nich przez lata była *Perspektywa Uczenia Się przez Całe Życie* (2013), określająca krajowe ramy dla uczenia się ustawicznego oraz szkolenia zawodowego. Strategia ta, wdrażana między 2013 a 2020 r., objęła wszystkie poziomy edukacji. W kolejnych latach zastąpiła ją *Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2030*.

Z kolei rządowa *Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)* skupia się na rozwoju kompetencji w zakresie przedsiębiorczości oraz na wspieraniu tworzenia innowacyjnych firm w Polsce. Jej celem jest wzmocnienie wynalazczości i produktywności oraz zapewnienie odpowiedzialnego i solidarnego rozwoju gospodarczego.

Podmioty zaangażowane w rozwój przedsiębiorczości w Polsce to m.in. rząd, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów oraz ministerstwa właściwe do spraw: funduszy i polityki regionalnej, rozwoju i technologii, edukacji i nauki, spraw zagranicznych, cyfryzacji oraz pracy i polityki społecznej, a także Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości (PARP), banki, pracodawcy i ich organizacje.

Wśród wymienionych kluczową rolę w kontekście wspierania przedsiębiorczości na poziomie realizacji polityki odgrywają Ministerstwo Rozwoju i Technologii, Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej oraz PARP, uczestnicząc w tworzeniu i wdrażaniu odpowiednich strategii.

Od wielu lat w promocję edukacji ekonomicznej i finansowej wśród młodych ludzi angażuje się również Narodowy Bank Polski, prowadząc portal poświęcony temu zagadnieniu²¹. Z kolei Bank Gospodarstwa Krajowego wdraża program Pierwszy Biznes – Wsparcie w Starcie promujący rozwój przedsiębiorczości.

Przedsiębiorczość w szkołach

W raporcie *Nauczanie przedsiębiorczości w szkołach w Europie* (Eurydice, 2016) zostały opisane programy realizowane w szkołach podstawowych, średnich i zawodowych (w tym I i II stopnia). Punktem odniesienia jest rok szkolny 2014/2015. Obok opisu porównawczego w publikacji można znaleźć informacje na temat nauczania przedsiębiorczości w każdym z 33 krajów należących do sieci Eurydice. Z kolei temat przedsiębiorczości młodych ludzi w Polsce został szczegółowo opisany w raporcie *Youth entrepreneurship support in Poland* (OECD, 2015).

Reforma polskiego systemu edukacji wdrażana od roku szkolnego 2017/2018 wprowadziła do programów szkolnych naukę przedsiębiorczości. Początkowo przedmiot był wykładany równocześnie w kilku typach szkół – na podstawie wygasających i wprowadzanych programów nauczania. Autorzy raportu *Szkoła dla innowatora. Kształtowanie kompetencji proinnowacyjnych* (2018) opublikowanego przez ówczesne Ministerstwo Przedsiębiorczości i Technologii krytycznie ocenili metody kształtowania kompetencji proinnowacyjnych w polskich szkołach oraz system doskonalenia nauczycieli w zakresie nauczania przedsiębiorczości. W efekcie w 2019 r. ministerstwo uruchomiło program Szkoła dla Innowatora, którego celem jest rozwijanie praktycznych umiejętności pracy z uczniami, kształtowanie kompetencji proinnowacyjnych oraz opracowywanie rekomendacji w tym zakresie. Program był realizowany w roku szkolnym 2020/2021 w 20 szkołach w całej Polsce i posłużył do wprowadzenia zmian w edukacji obowiązkowej w zakresie nauczania przedsiębiorczości.

Rząd stale podejmuje działania na rzecz podnoszenia kompetencji cyfrowych uczniów oraz wykorzystania nowych technologii w procesie edukacji, w tym kształtowania innowacyjności, kreatywności i przedsiębiorczości wśród młodzieży. W tym celu m.in. zwiększono liczbę godzin nauczania

²¹ Zob. www.nbportal.pl/edukacja-w-nbp

informatyki, wdrażane są programy nauczania rozwijające umiejętności wnioskowania, analizowania, myślenia strategicznego, krytycznego czy umiejętność zastosowania wiedzy w praktyce.

Od 2021 r. wszystkie szkoły w Polsce mają dostęp do szerokopasmowego internetu. Rządowy program Aktywna Tablica (2017–2019) pozwolił w ciągu trzech lat wyposażyć szkoły w urządzenia multimedialne, które zastąpiły tradycyjne tablice w klasach.

Od roku szkolnego 2023/2024 jest planowane wprowadzenie do programów w szkołach ponadpodstawowych nowego przedmiotu biznes i zarządzanie, który rozwinie elementy praktyczne oraz tematykę dotychczasowego przedmiotu podstawy przedsiębiorczości. Od 2027 r. będzie można zdać z niego egzamin maturalny.

Przedsiębiorczość jest częścią Krajowych Ram Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego. Oznacza to, że większość studentów studiów trzeciego stopnia musi, przynajmniej w minimalnym stopniu, zetknąć się z przedsiębiorczością podczas nauki. Potencjał studentów w tej dziedzinie pozostaje jednak niewykorzystany (OECD, 2015).

Nowa ustawa o szkolnictwie wyższym z 2018 r. podejmuje temat promowania przedsiębiorczości poprzez rozwój partnerstw na rzecz transferu wiedzy i wzmocnienia współpracy pomiędzy szkołami wyższymi a przedsiębiorstwami i pracodawcami.

Cenną inicjatywą uczelni i instytutów badawczych jest transfer wiedzy ze świata nauki do biznesu. Przykładem może być konkurs prac dyplomowych „Młodzi innowacyjni”, organizowany od 2009 r. przez Przemysłowy Instytut Automatyki i Pomiarów. W latach 2009–2017 wzięło w nim udział 525 projektów. Równolegle inni fundatorzy organizują konkursy na najlepsze prace inżynierskie, magisterskie lub doktorskie z dziedziny automatyki, robotyki czy miernictwa.

Pozaformalne i nieformalne formy kształtowania przedsiębiorczości

Szkolenia z zakresu przedsiębiorczości – zazwyczaj finansowane ze środków unijnych – organizuje wiele podmiotów niezwiązanych z edukacją formalną (zob. OECD, 2015). Najbardziej wieloaspektowy program wspierania przedsiębiorczości młodzieży prowadzi Fundacja Młodzieżowej

Przedsiębiorczości²². Jest to pozarządowa organizacja pożytku publicznego, która przygotowuje dzieci i młodzież do funkcjonowania w warunkach gospodarki rynkowej, a przy tym umożliwia zdobywanie wiedzy i praktycznych umiejętności niezbędnych do realizacji planów zawodowych. Programy Fundacji przygotowują młodych ludzi do wejścia na rynek pracy, uczą przedsiębiorczości, poruszania się w świecie finansów, rozwijają umiejętności krytycznego myślenia i kształtują aktywną postawę wobec życia. Oferta jest skierowana do uczniów szkół podstawowych i średnich. Ponadto uczestnicy cyklicznie organizowanych konkursów reprezentują Polskę podczas edycji międzynarodowych.

W 2017 r. ówczesne Ministerstwo Rozwoju uruchomiło pilotaż nowej formy wsparcia przeznaczonej dla osób pragnących poprawić swoje umiejętności. Na ten cel przeznaczono ponad 50 mln zł ze środków PO WER. Osoby dorosłe z całego kraju (w tym młodzi dorośli), chcące podjąć naukę na kursach lub studiach podyplomowych, mogły ubiegać się o pomoc zwrotną udzielaną w formie nieoprocentowanej pożyczki z możliwością częściowego umorzenia. Dofinansowanie można było przeznaczyć wyłącznie na studia podyplomowe, kursy, szkolenia i inne formy kształcenia oferowane przez podmioty krajowe lub międzynarodowe (z wyłączeniem studiów I, II i III stopnia), trwające nie dłużej niż 24 miesiące. Pożyczek udzielały podmioty wybrane w drodze konkursu²³.

W tym samym roku ruszył program szkoleniowo-mentoringowy TopMinds skierowany do absolwentów i doktorantów polskich uczelni, którzy planują karierę w nauce, biznesie lub administracji publicznej. Jest to wspólna inicjatywa Stowarzyszenia Top 500 Innovators oraz Polsko-Amerykańskiej Komisji Fulbrighta. Program ma na celu:

- ²² Fundacja jest członkiem sieci Junior Achievement Worldwide, najstarszej i najszybciej rozwijającej się organizacji edukacyjnej dla młodzieży na świecie, działającej obecnie w 120 krajach.
- ²³ Fundusz Ogólnopolski Program Edukacji Akademickiej koordynowała Fundacja Rozwoju Przedsiębiorczości w Suwałkach. Z kolei Fundusz Pożyczki na Kształcenie realizowała Fundacja Agencja Rozwoju Regionalnego w Starachowicach w partnerstwie z Fundacją Fundusz Współpracy z Warszawy.

- przygotowanie uczestników do podejmowania wyzwań i znalezienia własnej drogi do osiągnięcia celów zawodowych,
- rozwijanie kompetencji interpersonalnych, budowanie proaktywnych postaw,
- wzmocnienie poczucia własnej wartości w sferze zawodowej i osobistej,
- nawiązywanie relacji i rozwijanie sieci kontaktów.

TopMinds oferuje dostęp do indywidualnego mentoringu, szkoleń z zakresu rozwoju kompetencji interpersonalnych czy udziału w spotkaniach i wykładach z przedstawicielami różnych zawodów. W kształtowaniu wiedzy ekonomicznej i postaw przedsiębiorczych młodzieży dużą rolę odgrywa także medialna edukacja ekonomiczna, często wspierana merytorycznie i finansowo przez wiodące instytucje biznesowe (Walczak-Duraj, 2017).

Wspieranie kadry szkolnej w nauczaniu przedsiębiorczości

Nauczanie przedsiębiorczości nie zostało ujęte w programach kształcenia nauczycieli, ale jest jednym z tematów doskonalenia zawodowego i przez to znacząco wpływa na możliwości awansu (Eurydice, 2016). Doskonalenie zawodowe odbywa się w ramach różnego rodzaju kursów. Na przykład wiele uczelni daje możliwość podjęcia studiów podyplomowych w zakresie przedsiębiorczości. Taki kierunek prowadzi m.in. Szkoła Główna Handlowa w Warszawie. Są to studia dla nauczycieli szkół średnich, którzy chcą zdobyć kwalifikacje w zakresie nauczania przedsiębiorczości. Kurs jest w znacznej części finansowany przez Narodowy Bank Polski.

Doskonalenie zawodowe prowadzą także wojewódzkie i powiatowe ośrodki doskonalenia nauczycieli oraz instytucje centralne, takie jak Ośrodek Rozwoju Edukacji, który nauczycielom szkół średnich oferuje doskonalenie zawodowe w zakresie nauczania przedsiębiorczości.

Nauczyciele szkół podstawowych, średnich i zawodowych mogą także skorzystać z oferty Fundacji Młodzieżowej Przedsiębiorczości. Obok kursów doskonalenia zawodowego zapewnia ona dostęp do warsztatów lub bezpłatnych konferencji poszerzających wiedzę na temat zagadnień związanych z nauczaniem przedsiębiorczości.

ZAKŁADANIE START-UPÓW PRZEZ MŁODYCH PRZEDSIĘBIORCÓW

Funkcjonowanie start-upów w Polsce

Pod względem liczby firm (1,7 mln) oraz ich zagęszczenia (45 firm na 1 tys. mieszkańców) Polska zajmuje szóste miejsce od końca wśród krajów Unii Europejskiej. Wynik ten jest gorszy także od unijnej średniej (48 firm na 1 tys. mieszkańców; Nieć, 2019). Oznacza to, że potencjał do tworzenia firm nie jest w pełni wykorzystywany. W ramach badania polskich start-upów i młodych firm, przeprowadzonego w latach 2017–2018 w Polsce, zidentyfikowano pięć kluczowych czynników powstrzymujących osoby dorosłe przed założeniem firmy (Nieć, 2019):

- brak wiary we własne umiejętności (43% respondentów),
- brak umiejętności organizacyjnych i zarządczych niezbędnych do prowadzenia działalności gospodarczej (40%),
- brak kapitału na rozpoczęcie działalności (40%),
- brak branżowej i specjalistycznej wiedzy (37%),
- brak pomysłu na biznes (33%).

Trudności w założeniu i utrzymaniu firmy sprawiają, że dominującą grupą wśród właścicieli start-upów w Polsce są osoby w dojrzałym wieku. Przeciętnie to 38-letni mężczyzna z wyższym wykształceniem, mający czteroosobową rodzinę. Jest to osoba, która ma pomysł na biznes i chce wykorzystać doświadczenie zdobyte w poprzednich miejscach zatrudnienia. Głównym motywem rozpoczęcia działalności gospodarczej jest uzyskanie niezależności i zwiększenie dochodów osobistych. Do rozwoju start-upu wykorzystuje się głównie środki własne, a niekiedy także inne źródła finansowania. Warto jednak zauważyć, że wśród właścicieli start-upów opartych na technologiach wprowadzonych w ciągu ostatnich pięciu lat co czwarta osoba ma od 18 do 34 lat (75% to osoby 35–64-letnie), podczas gdy wśród start-upów opartych na starych technologiach udział osób młodych jest niższy (18% to osoby w wieku 18–34 lat, 82% w wieku 35–64 lat; Nieć, 2019).

Dostęp do wiedzy

Informacje o tym, jak założyć działalność gospodarczą i pozyskać finansowanie, podają różne źródła internetowe, np. strony Ministerstwa Rozwoju i Technologii,

Ministerstwa Funduszy i Polityki Regionalnej, Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Polskiej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości, Banku Gospodarstwa Krajowego, urzędów pracy, akademickich biur kariery, inkubatorów przedsiębiorczości, regionalnych i lokalnych ośrodków wspierania przedsiębiorczości, fundacji i stowarzyszeń na rzecz przedsiębiorczości. Wiele z tych podmiotów indywidualnie udziela informacji i wsparcia.

Ponadto na stronie internetowej Ministerstwa Rozwoju i Technologii można znaleźć informacje na temat funduszy pożyczkowych i poręczeniowych, dotacji, stref ekonomicznych oraz społecznej odpowiedzialności biznesu. Równie dobrym źródłem informacji na temat programu pożyczek dla osób młodych udzielanych w ramach programu Pierwszy Biznes – Wsparcie w Starcie jest strona internetowa Banku Gospodarstwa Krajowego²⁴.

Informacje dotyczące form pomocy przy zakładaniu działalności gospodarczej są publikowane na stronach wojewódzkich i powiatowych urzędów pracy albo udzielane przez Zieloną Linie, czyli elektroniczne i telefoniczne centrum obsługi klientów urzędów pracy. Podobne dane, wraz z formularzem kontaktowym, publikują akademickie inkubatory przedsiębiorczości²⁵.

Dostęp do kapitału

Kapitał na założenie działalności gospodarczej można uzyskać z kilku źródeł, np. korzystając z programów pożyczkowych takich jak Pierwszy Biznes – Wsparcie w Starcie²⁶. Jest to program Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej realizowany pod egidą Banku Gospodarstwa Krajowego. Środki na realizację programu pochodzą z Funduszu Pracy. Pierwszy Biznes – Wsparcie w Starcie ma rozwijać przedsiębiorczość i tworzyć nowe miejsca pracy. Niskooprocentowaną pożyczkę na własną działalność mogą otrzymać:

- studenci ostatniego roku studiów,
- absolwenci uczelni w okresie czterech lat od daty ukończenia studiów lub uzyskania kwalifikacji zawodowych,
- zarejestrowani bezrobotni.

²⁴ Zob. bit.ly/3Se4YLi

²⁵ Zob. bit.ly/3MkDEY1

²⁶ Od 22 listopada 2021 r. zmianie uległa nazwa: Program Pierwszy Biznes – Wsparcie w Starcie II został zastąpiony przez: Program Rządowy Pierwszy Biznes – Wsparcie w Starcie.

Maksymalna wartość pożyczki wynosi 129 tys. zł (w 2023 r.), a okres spłaty trwa siedem lat. Dodatkowo pożyczkobiorcy mogą korzystać z bezpłatnych usług doradczych i szkoleniowych.

Inne formy wsparcia zapewniają akademickie inkubatory przedsiębiorczości. Od 2004 r. funkcjonują one przy uczelniach jako miejsca ułatwiające rozpoczęcie działalności gospodarczej i uzyskanie wsparcia bez ponoszenia większego ryzyka. Oferta jest skierowana głównie do studentów, ale mogą z niej skorzystać także inne osoby.

Inkubatory dają możliwość założenia firmy na próbę, bez konieczności rejestrowania działalności gospodarczej. Model preinkubacji, w którym początkujący przedsiębiorca jest zwalniany z konieczności opłacania składek na ZUS, polega na wykorzystaniu osobowości prawnej uczelnianych inkubatorów w celu obniżenia kosztów rozwoju działalności gospodarczej. Można otrzymać tam wsparcie księgowo i prawne, oferuje się też korzystanie z przestrzeni biurowej inkubatorów, konsultacji z ekspertami, szkoleń, wsparcia mentorów czy inne usługi rozwojowe.

Akademickie inkubatory przedsiębiorczości to wiodące organizacje wspierające rozwój start-upów w całej Europie, wyznaczające trendy w Polsce i na świecie (Siemieniuk, 2019). W 2005 r. ogólnopolska sieć akademickich inkubatorów przedsiębiorczości liczyła 12 podmiotów, podczas gdy w 2015 r. było ich 56. W 2006 r. w inkubatorach działało 300 start-upów, a w 2015 r. – już 2,3 tys. Ogółem w latach 2004–2015 dzięki akademickim inkubatorom przedsiębiorczości powstało ponad 12 tys. polskich firm (Pikuła-Małachowska, 2016).

**W LATACH 2004–2015 DZIĘKI
AKADEMICKIM INKUBATOROM
PRZEDSIĘBIORCZOŚCI
POWSTAŁO PONAD 12 TYS.
POLSKICH FIRM.**

Wsparcie udzielane przez urzędy pracy

Urzędy pracy udzielają wsparcia finansowego na założenie działalności gospodarczej osobom bezrobotnym. Wartość dofinansowania jest określana w umowie, ale nie może przekraczać sześciokrotności przeciętnego wynagrodzenia (np. w styczniu 2023 r. – 38 880 zł). Pomoc jest bezzwrotna, o ile zostaną spełnione warunki określone w kontrakcie.

Niektóre urzędy pracy prowadzą programy zapewniające osobom w wieku od 18 do 30 lat dofinansowanie działalności gospodarczej. Przykładem może

być projekt „Aktywizacja osób młodych pozostających bez pracy w m.st. Warszawa” współfinansowany w ramach PO WER.

Ponadto osoby spełniające kryteria określone w *Ustawie z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym* (np. wychodzące z bezdomności, uzależnione od alkoholu i narkotyków, chore psychicznie, długotrwale bezrobotne, niepełnosprawne) mogą otrzymać środki na założenie spółdzielni socjalnej.

PROMOCJA KULTURY PRZEDSIĘBIORCZOŚCI

Działania inicjowane na szczeblu centralnym

Ważną rolę w promowaniu kultury przedsiębiorczości w ramach polityki publicznej państwa odgrywają Ministerstwo Rozwoju i Technologii oraz podległa mu Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości. Na stronie internetowej tego ministerstwa oraz Ministerstwa Funduszy i Polityki Regionalnej są publikowane podstawowe informacje na temat polityki rozwoju i bezpieczeństwa gospodarczego kraju, wsparcia udzielanego przedsiębiorcom oraz o wykorzystaniu funduszy europejskich (np. dofinansowanie, projekty i ich wyniki w latach 2004–2006, 2007–2013 i 2014–2020). Ponadto ministerstwo właściwe ds. gospodarki każdego roku publikuje raport *Przedsiębiorczość w Polsce*.

Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości jako jeden z głównych promotorów przedsiębiorczości w Polsce angażuje się w realizację krajowych i międzynarodowych projektów finansowanych z funduszy strukturalnych, budżetu państwa oraz wieloletnich programów Komisji Europejskiej. Głównym celem Agencji jest wspieranie działalności małych i średnich przedsiębiorstw. Na przykład w latach 2014–2020 PARP odpowiadała za realizację działań w ramach trzech programów operacyjnych: Inteligentny Rozwój, Wiedza Edukacja Rozwój oraz Polska Wschodnia.

Agencja zapewnia dostęp do szkoleń na temat przedsiębiorczości i pożyczek na założenie działalności. Współpracuje także z uczelniami, wspierając start-upy zakładane przez absolwentów lub akademickie firmy typu spin-out. Zapewnia pomoc instytucjom i organizacjom wspierającym biznes, w tym parkom naukowo-technologicznym, inkubatorom i centrom transferu technologii. W 2013 r. PARP wydała podręcznik *Jak zostać i pozostać przedsiębiorcą*. Innym przykładem jej działalności jest corocznie ogłaszany konkurs Polski Produkt Przyszłości służący promowaniu innowacyjnych technologii.

Ministerstwo Nauki wspiera postawy przedsiębiorcze wśród studentów i absolwentów, zapewniając im dostęp do programów szkoleń i staży, takich jak Top 500 Innovators – największego rządowego programu wspierania innowacji w nauce. Dzięki zajęciom prowadzonym przez wybitnych praktyków, wizytom studyjnym w zagranicznych ośrodkach albo stażom odbywanym w najbardziej innowacyjnych firmach uczestnicy uczą się skutecznie komercjalizować wyniki badań naukowych.

Nowa ustawa *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* z 2018 r. promuje uruchamianie inicjatyw na rzecz przedsiębiorczości w środowisku akademickim. Przykładem może być Zintegrowany Program Rozwoju działający na Uniwersytecie Warszawskim. To wieloaspektowe przedsięwzięcie ukierunkowane na poprawę jakości i efektywności kształcenia na studiach licencjackich, magisterskich i doktoranckich, a także wspierające dostosowanie oferty uczelni do potrzeb gospodarki, rynku pracy i społeczeństwa. Program realizowano między 1 kwietnia 2018 r. a 31 marca 2022 r., starając się osiągnąć zaplanowane cele:

- Wzmocnienie mechanizmu dostosowywania programów studiów magisterskich do potrzeb społeczno-gospodarczych oraz uruchomienie nowych lub przeprojektowanych programów studiów magisterskich, prowadzonych w językach polskim i angielskim oraz wzbogaconych o nowe elementy dydaktyczne.
- Poprawa jakości kształcenia języków, zwiększenie liczby kierunków studiów prowadzonych po angielsku oraz uruchomienie dodatkowych form kształcenia, np. interdyscyplinarnych lub specjalistycznych letnich szkół języków obcych.
- Podnoszenie kompetencji odpowiadających potrzebom gospodarki, rynku pracy i społeczeństwa, w szczególności kompetencji analitycznych, informatycznych, komunikacyjnych, interpersonalnych, przedsiębiorczych, językowych i zawodowych.
- Zwiększenie międzynarodowej mobilności doktorantów, wzmocnienie ich umiejętności praktycznych i kompetencji naukowych, a także kontaktów akademickich w celu rozwijania międzynarodowych i interdyscyplinarnych projektów badawczych.
- Wsparcie zmian organizacyjnych i rozwój narzędzi informatycznych do zarządzania uczelnia, w szczególności w obszarze edukacji.
- Podnoszenie kompetencji pracowników uczelni i wspieranie realizacji strategii rozwoju zasobów ludzkich.

Działania promujące kulturę przedsiębiorczości wśród uczniów podejmuje Fundacja Młodzieżowej Przedsiębiorczości, która cyklicznie organizuje Dzień Przedsiębiorczości z udziałem uczniów, szkół, firm i instytucji. Wydarzenie zachęca młodych ludzi do podejmowania właściwych decyzji w planowaniu dalszej edukacji i ścieżki kariery. Dzięki uczestnictwu uczniowie mogą uzyskać informacje na temat kształcenia, umiejętności czy predyspozycji niezbędnych do wykonywania danego zawodu. Mogą również nauczyć się, jak organizować własny biznes i nim zarządzać. W 16. edycji Dnia Przedsiębiorczości zorganizowanej w 2020 r. uczestniczyło ponad 36 tys. uczniów z 712 szkół oraz 12 768 firm i instytucji.

Warto podkreślić, że młodzi Polacy wykazują wysoką akceptację dla postaw przedsiębiorczych oraz gotowość do zakładania firm. Wyniki ogólnopolskiego badania przeprowadzonego wśród uczniów szkół ponadgimnazjalnych pokazują, że chcą oni „brać sprawy w swoje ręce”: być niezależni zawodowo, prowadzić własne firmy, planować karierę, zwiększać zarobki i rozwijać się na rynku pracy (Feder, 2017). Gotowość uczniów szkół średnich do zakładania własnych firm została potwierdzona w badaniu Centrum Badania Opinii Społecznej (2019).

Sieci i partnerstwa

W Polsce działa kilka sieci młodych przedsiębiorców, skupiających absolwentów uczelni, np. Youth Business Poland, Polska Izba Młodych Przedsiębiorców czy Forum Młodych Lewiatan. Lokalnie funkcjonuje wiele organizacji, takich jak Stowarzyszenie Młodych Przedsiębiorców – Wrocław.

Z reguły sieci wsparcia nie współpracują ze sobą bezpośrednio, choć są podejmowane wysiłki w celu poprawy relacji między nimi. Krajowa Izba Gospodarcza inicjuje wiele projektów wspierających przedsiębiorczość ludzi młodych, m.in. realizowała projekt „Innowacyjna młodzież”, który ma na celu zacieśnienie współpracy pomiędzy organizacjami młodzieżowymi, uczelniami, inkubatorami przedsiębiorczości a parkami naukowo-technologicznymi. W ramach tego przedsięwzięcia były organizowane konferencje, spotkania z liderami biznesu oraz wydarzenie specjalne – Forum Młodych Przedsiębiorców „Młodzi Innowacyjni”. Jest to jedna z najpopularniejszych konferencji start-upowych w Polsce, która na miejscu gromadzi ok. 300 młodych przedsiębiorców, a za pośrednictwem internetu – 15 tys. uczestników (w 2018 r.). Organizuje ją inicjatywa Młodzi Innowatorzy działająca przy Krajowej Izbie Gospodarczej. Jej uczestnicy

prowadzą szkolenia, konferencje, spotkania z liderami biznesu, a także uczestniczą w dialogu z rządem na tematy dotyczące przedsiębiorczości młodych osób.

Od 2004 r. przy Polskiej Konfederacji Pracodawców Prywatnych Lewiatan działa Forum Młodych Lewiatan. To ogólnopolska organizacja non-profit zrzeszająca ludzi młodych, którzy realizują ideę budowania społeczeństwa obywatelskiego poprzez promowanie przedsiębiorczości i społecznego zaangażowania młodzieży. Forum realizuje swoją misję:

- prowadząc działalność badawczą oraz sporządzając analizy, raporty i opinie diagnozujące sytuację ludzi młodych lub zawierające rekomendacje służące rozwojowi w obszarach: społecznym, politycznym i gospodarczym,
- organizując spotkania, szkolenia, seminaria oraz inne formy poszerzania wiedzy,
- współpracując z organizacjami realizującymi pokrewne cele albo pośrednicząc w kontaktach pomiędzy firmami, środowiskiem akademickim a organizacjami działającymi w trzecim sektorze.

Cenną inicjatywą służącą podnoszeniu kompetencji przedsiębiorczych młodych ludzi, budowaniu sieci i partnerstw są nabory ogłaszane przez PARP w ramach konkursu *Erasmus dla młodych przedsiębiorców*. Celem jest sfinansowanie przyszłym i początkującym przedsiębiorcom możliwości uczenia się od doświadczonych ludzi biznesu, prowadzących firmy w innych państwach.

BIĘŻĄCE DEBATY I REFORMY

Spadek stopy bezrobocia, wzrost zatrudnienia oraz ograniczenie liczby umów zawieranych na czas określony przyczyniły się do poprawy sytuacji młodzieży i młodych dorosłych na polskim rynku pracy. Jednak nie wszystkie bariery utrudniające aktywność zawodową w tej grupie zostały usunięte. Wielu młodych ludzi wciąż boryka się z trudnościami, które uniemożliwiają im samodzielne wejście w dorosłość. Dotyczy to zwłaszcza osób, które nie pracują, nie kształcą się ani nie szkolą (NEET). Według danych Eurostat (bdw.) w 2021 stanowili oni 10,8% wszystkich obywateli Unii Europejskiej w wieku 15–24 lat i 17,4% osób w wieku 25–29 lat (w Polsce odpowiednio: 11,2% i 16,9%). Osoby przedwcześnie kończące naukę w przedziale 18–24 lata

stanowiły w Unii 9,8%, a w Polsce 5,9%. Wskaźnik zatrudnienia 20–29-latków sięgnął 62,8% w UE, podczas gdy w Polsce wyniósł 66,7%²⁷. Unijna stopa bezrobocia osób w wieku 20–29 lat wynosiła 12%, a w Polsce 6,9%.

Aktualne debaty dotyczące zatrudnienia i przedsiębiorczości polskiej młodzieży i młodych dorosłych dotyczą następujących zagadnień:

- Wsparcie procesu przechodzenia młodzieży ze szkoły na rynek pracy: cele w tym zakresie mają zostać osiągnięte m.in. poprzez reformę edukacji (obowiązującą od roku szkolnego 2017/2018) oraz modernizację programów studiów (w wyniku reformy szkolnictwa wyższego wprowadzanej od roku 2018/2019). Jedną z osi tych zmian jest włączenie pracodawców w proces kształcenia i odbywania staży lub praktyk na wszystkich etapach edukacji oraz powiązanie procesu kształcenia z potrzebami rynku pracy. Znaczący nacisk kładzie się także na poprawę funkcjonowania poradnictwa psychologiczno-pedagogicznego i edukacyjnego w szkołach oraz doradztwa zawodowego dla młodzieży i młodych dorosłych.
- Kompetencje przyszłości i uczenie się przez całe życie: doskonalenie systemu prognozowania zapotrzebowania na zawody, umiejętności i kompetencje wymagane na rynku pracy, m.in. w odniesieniu do wymagań Przemysłu 4.0, Europejskiego Zielonego Ładu, rosnącego zapotrzebowania na kwalifikacje niezbędne w sektorze usług zdrowotnych, opiekuńczych i edukacyjnych. W tym obszarze planuje się również uruchomienie usług podnoszących kwalifikacje zawodowe młodych ludzi i wspierających kształcenie ustawiczne dorosłych.
- Wspieranie rozwoju młodej przedsiębiorczości i start-upów: nacisk na rozwój postaw innowacyjnych w związku z polityką ukierunkowaną na cele inwestycyjne oraz podnoszenie konkurencyjności gospodarki. Będą one osiągnane poprzez zwiększanie nakładów na naukę i rozwój nowych technologii, wspieranie specjalnych stref ekonomicznych, inkubatorów przedsiębiorczości oraz poprawę funkcjonowania otoczenia biznesu,

²⁷ Jednak w wielu krajach był wyższy, np.: w Holandii (82,5%), Austrii (74,7%), Niemczech (73,6%) i Estonii (72,2%).

w tym wprowadzanie ulg podatkowych (tj. ulga na start dla młodych przedsiębiorców czy zerowy PIT dla osób poniżej 26. r.ż.).

- Rozwiązania ułatwiające godzenie życia zawodowego z prywatnym: mają temu służyć inicjatywy ukierunkowane na rozwój infrastruktury i form opieki nad dziećmi oraz rozwój programów mieszkaniowych dla młodych i rodzin z dziećmi (np. programy Pierwsze Mieszkanie, Maluch Plus, Bezpieczny Kredyt 2%). Przepisy wprowadzone w Kodeksie pracy w 2023 r. umożliwiają rodzicom wykonywanie pracy zdalnie. Z kolei zmiany w urloпах związanych z opieką mają także na celu zniwelowanie różnic pomiędzy pracownikami mającymi dzieci a bezdzietnymi, a także między kobietami a mężczyznami. Działania te łączą się także z poprawą sytuacji kobiet na rynku pracy, które zarabiają znacznie mniej niż mężczyźni, przeważają w niskopłatnych profesjach, rzadziej awansują i zajmują funkcje kierownicze (GUS, 2018a).
- Wspieranie grup znajdujących się w niekorzystnej sytuacji na rynku pracy: są to działania podejmowane m.in. przez urzędy pracy, OHP, w ramach unijnego programu Gwarancje dla Młodzieży, programów PFRON, innych funduszy publicznych i europejskich. Działania są kierowane przede wszystkim do młodzieży wypadającej z systemu edukacji obowiązkowej, kategorii NEET, osób z niepełnosprawnościami. Istotne jest wsparcie rozwoju ekonomii społecznej poprzez wdrożenie systemu akredytacji tego typu podmiotów oraz stworzenie dodatkowych instrumentów finansowych na ich rozwój.
- Ograniczanie form zatrudnienia tymczasowego oraz polepszanie ochrony pracowników: w 2019 r. wprowadzono zerowy PIT dla młodych pracowników, a płaca minimalna i stawka godzinowa są cyklicznie podnoszone. Trwają konsultacje w sprawie nowego prawa pracy, w ramach których wiele czasu poświęca się na uregulowanie form pracy opartych na nowoczesnych technologiach (np. praca platformowa). Tego typu rozwiązania zyskują w Polsce na popularności, a jak wskazują doświadczenia innych krajów, może to prowadzić do wzrostu odsetka osób pracujących na podstawie nietypowych i niekorzystnych dla pracownika form zatrudnienia.

Polityki publiczne w obszarze zatrudnienia i przedsiębiorczości zostały opisane w wielu strategicznych dokumentach rządowych, np. w *Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)* czy cyklicznych *Krajowych Planach Działania na rzecz Zatrudnienia*. Służą one inicjowaniu rozwiązań przygotowujących młodych ludzi do wejścia na rynek pracy, tworzeniu dla nich atrakcyjnych i rozwojowych miejsc pracy, wspieraniu przedsiębiorczości oraz zachęcaniu do prowadzenia własnej działalności gospodarczej. Priorytetem jest również tworzenie warunków do godzenia życia zawodowego z prywatnym poprzez rozwój infrastruktury mieszkaniowej i społecznej (opieki nad dziećmi), wspieranie rozwoju demograficznego czy przeciwdziałanie ubóstwu rodzin z dziećmi (np. program Rodzina 500+). Inne ważne cele to zatrzymanie emigracji młodych ludzi z Polski oraz zachęcanie migrantów zarobkowych do powrotu do kraju.

W wielu firmach pandemia COVID-19 przyspieszyła tempo zmian, wymuszając automatyzację i wprowadzenie zdalnych form pracy. W dyskusjach na temat procesu kształcenia i przygotowania młodych ludzi do wejścia na rynek pracy coraz częściej podejmuje się temat umiejętności cyfrowych niezbędnych do funkcjonowania w zmieniającym się środowisku pracy. Z drugiej strony przyspieszenie automatyzacji i robotyzacja miejsc pracy mogą zmniejszyć popyt na pracę, przyczyniając się do wzrostu bezrobocia. Nie bez znaczenia są również dyskusje nad skutecznością reform zapobiegających niedoborom pracowników czy wdrażaniem polityk demograficznych odpowiadających na wyzwania związane ze starzeniem się polskiego społeczeństwa. W tym kontekście szczególnego znaczenia nabiera odpowiednie przygotowanie młodych ludzi do wejścia na rynek pracy i wyposażanie ich w kompetencje wartościowe dla Przemysłu 4.0.

Wyniki Narodowego Spisu Ludności i Mieszkań z 2021 r. uwypukliły znaczenie polityki demograficznej dla polskiego rynku pracy. Obserwowane zjawiska to: depopulacja, czyli zagrożenia związane z wyludnianiem się zdecydowanej większości obszarów Polski i przyspieszone starzenie się ludności, koncentracja ludności na terenach metropolitalnych, stopniowe przekształcanie się kraju emigracyjnego w kraj imigracyjny. Czynnikiem przeciwdziałającym wymienionym zagrożeniom demograficznym jest odpowiednie administrowanie rynkiem pracy (Szukalski 2023). W tym kontekście znaczenia nabiera spójna i długofalowa polityka młodzieżowa, włączenie problematyki

młodzieży i młodych dorosłych do głównego nurtu polityki i lepsza jej koordynacja w obszarze edukacji, zatrudnienia, przedsiębiorczości, przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu i dyskryminacji, na poziomie krajowym, regionalnym oraz lokalnym. Istotne są ponadto wymienione wcześniej rozwiązania kierowane do młodych ludzi, a także młodych uchodźców, mające na celu zapewnienie ochrony socjalnej, równowagi między życiem zawodowym i prywatnym, dostępu do usług zdrowotnych, mieszkalnictwa, form opieki nad dziećmi.

BIBLIOGRAFIA

- Bankier.pl (2015, 7 października). *Poprawa na polskim rynku pracy kończy erę emigracji*. bit.ly/3FBSV2Z
- Boguszewski, R. (2019). Aspiracje, dążenia i plany życiowe młodzieży. W: M. Grabowska i M. Gwiazda (red.), *Młodzież 2018* (s. 71–98). Centrum Badań Opinii Społecznej i Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii. bit.ly/494m6cx
- Boni, M. (2021). *Młodzi 2020 – w poszukiwaniu tożsamości. Raport*. Fundacja Batorego. bitly.ws/33gc6
- European Commission (bdw.) *Youth employment support*. bit.ly/477MkJq
- Eurostat (bdw.). *Youth* [Baza danych]. bitly.ws/33gbr
- Eurydice (2016). *Nauczanie przedsiębiorczości w szkołach w Europie*. bit.ly/40gLfF4
- Feder, B. (2017). *Badanie przedsiębiorczości wśród młodzieży. Wyniki ogólnopolskie*. Akademia Liderów Fundacja dr. Bogusława Federa. bit.ly/3QzYFAk
- Fundacja Edukacyjna Perspektywy (2021). *Studenci zagraniczni w Polsce – 2021*. bit.ly/3tMFqL8
- Giermanowska, E. (2015). Bezrobocie młodzieży. Dawna i nowa kwestia społeczna w Polsce. W: E. Giermanowska, M. Raćław i M. Rymśa (red.), *Kwestia społeczna u progu XXI wieku. Księga jubileuszowa dla Profesora Józefiny Hryniewicz* (s. 197–218). Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Główny Urząd Statystyczny (2016a). *Informacja o rozmiarach i kierunkach emigracji z Polski w latach 2004–2015*. bit.ly/3tP88ei
- Główny Urząd Statystyczny (2016b). *Popyt na pracę w 2015 roku*. bit.ly/3Se3Tml
- Główny Urząd Statystyczny (2017a). *Osoby młode na rynku pracy w 2016 r.* bit.ly/45MIkws
- Główny Urząd Statystyczny (2017b). *Szkoły wyższe i ich finanse w 2016 r.* bit.ly/3MeU97W
- Główny Urząd Statystyczny (2018a). *Kobiety i mężczyźni na rynku pracy 2018*. bitly.ws/33gdj
- Główny Urząd Statystyczny (2018b). *Informacja o rozmiarach i kierunkach czasowej emigracji z Polski w latach 2004–2018*. bitly.ws/33gdn
- Główny Urząd Statystyczny (2020a). *Aktywność ekonomiczna ludności Polski, IV kwartał 2019 r.* bit.ly/492xg1g

- Główny Urząd Statystyczny (2020b). *Zezwolenia na pracę cudzoziemców w Polsce w 2019 r.* bit.ly/3FwDw3Q
- Główny Urząd Statystyczny (2021). *Informacja o rynku pracy w IV kwartale 2020 r.* bit.ly/3Mk5Zhg
- Główny Urząd Statystyczny (2023). *Sytuacja demograficzna Polski do 2022 r.* bitly.ws/33gdf
- Hajec, M. (2023, 3 lipca). Płaca minimalna w Polsce na tle innych krajów Unii Europejskiej. *Wynagrodzenia.pl*. bitly.ws/33gcK
- Kiersztyn, A. (2020). Niepewność zatrudnienia młodych dorosłych: analiza sekwencji karier zawodowych. *Studia BAS*, 62(2), 73–90.
- Leśniak, G. (2022, 26 stycznia). Lewiatan: Bezrobocie zimą stoi w miejscu. Nie widać sezonowości zatrudnienia. *Prawo.pl*. bit.ly/3Sic1CU
- Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej oraz Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju (2015). *Zaktualizowany plan realizacji Gwarancji dla młodzieży w Polsce*. bit.ly/45MGnAy
- Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej (2022). *Plan realizacji Gwarancji dla młodzieży w Polsce. Aktualizacja 2022*. bitly.ws/33gcE
- Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej (2019). *Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2030*. bit.ly/3FzLBVx
- Ministerstwo Rozwoju i Technologii (bdw.). *Krajowy Program Reform. Europa 2020. Aktualizacja 2019/2020*. bit.ly/3sa8hsm
- Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji (2019). *Polityka migracyjna Polski*. bit.ly/3QdTmWb
- Monitor Deloitte (2022). *Uchodźcy z Ukrainy w Polsce. Wyzwania i potencjał integracji*. bitly.ws/33gdy
- Mrozowicki, A. (2016). Normalisation of precariousness? Biographical experiences of young workers in the flexible forms of employment in Poland. *Przegląd Socjologii Jakościowej*, XII(2), 94–112.
- Mrozowicki, A. i Czarzasty, J. (red). (2020). *Oswajanie niepewności. Studia społeczno-ekonomiczne nad młodymi pracownikami sprekaryzowanymi*. Scholar.
- Najwyższa Izba Kontroli (2015). *System szkolnictwa zawodowego. Informacja o wynikach kontroli*. bit.ly/3s9g3CM
- Nieć, M. (2019). *Raport startupy w Polsce 2019*. Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości. bit.ly/3Qchsk6
- Organisation for Economic Cooperation and Development (2015). *Youth entrepreneurship support in Poland*. bit.ly/499DWuu
- Perspektywa Uczenia Się przez Całe Życie* (2013). bit.ly/40f3cLY
- Pikuła-Małachowska, J. (2016). Akademickie inkubatory przedsiębiorczości – szansa dla młodych przedsiębiorców. *Marketing i Zarządzanie*, 45(4), 83–90.
- Polska Komisja Akredytacyjna (2015). Wybrane „dobre praktyki” zarządzania jakością kształcenia w polskich szkołach wyższych. bit.ly/4740z1G
- Poszytek, P. (2022). *Kompetencje 4.0 jako czynniki ułatwiające realizację i zarządzanie projektami w programie Erasmus+ oraz sprzyjające ich trwałości w czasach pandemii COVID-19*. Wydawnictwo FRSE. bitly.ws/33Kvt
- Potocki, P. (2021). *Sytuacja osób młodych na rynku pracy w Polsce na tle krajów Unii Europejskiej* (seria: Opinie i Ekspertyzy, 374). Kancelaria Senatu. bitly.ws/33gbZ
- Praca dla Młodych (2022). *Statystyki – 2021 r.* bitly.ws/33gcw

- PWC, Well.hr i Absolvent Consulting (2020). *Młodzi Polacy na rynku pracy w „nowej normalności”*. bit.ly/46Jl2bh
- PWC, Well.hr i Absolvent Consulting (2021). *Młodzi Polacy na rynku pracy 2021*. bitly.ws/33gce
- PWC, Well.hr i Absolvent Consulting (2022). *Młodzi Polacy na rynku pracy*. bitly.ws/33gcj
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 19 czerwca 2023 r. w sprawie wykazu prac wzbronionych młodocianym i warunków ich zatrudniania przy niektórych z tych prac, Dz.U. z 2023 r., poz. 1240. bitly.ws/33gcY
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 22 września 2020 r. w sprawie ustanowienia Pełnomocnika Rządu do spraw Polityki Młodzieżowej, Dz.U. z 2020 r., poz. 1631. bit.ly/3tPb8HI
- Siemieniuk, Ł. (2019). *Akademickie inkubatory przedsiębiorczości jako kreator aktywności gospodarczej środowiska akademickiego w Polsce*. Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.
- Szafraniec, K. (2011). *Młodzi 2011*. Kancelaria Prezesa Rady Ministrów. bit.ly/3QzNij0
- Szkoła dla innowatora. Kształtowanie kompetencji proinnowacyjnych* (2018). bit.ly/40df29m
- Szukalski, P. (2023). Przyszłość demograficzna Polski. Czy powinniśmy się bać o nasze bezpieczeństwo demograficzne? *Magazyn Polskiej Akademii Nauk*, 73(1), 40–43. www.doi.org/10.24425/academiaPAN.2023.146441
- Świder, J. (2023, 1 listopada). ZUS: Rośnie liczba cudzoziemców pracujących w Polsce. *Interia.pl* bitly.ws/33gdt
- Ustawa z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa, Dz.U. z 2022 r., poz. 583. bit.ly/450hhRL
- Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym, Dz.U. z 2003 r. Nr 122, poz. 1143, z późn. zm. bit.ly/40ezk25
- Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, Dz.U. z 2023 r., poz. 735. bitly.ws/33gct
- Ustawa z dnia 22 lipca 2016 r. o zmianie ustawy o minimalnym wynagrodzeniu za pracę oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2016 r., poz. 1265, z późn. zm. bit.ly/3Q5N1Mk
- Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym, Dz.U. z 2005 r. Nr 164, poz. 1365. bit.ly/3Zt8vqB
- Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, Dz.U. z 2021 r., poz. 573, z późn. zm. bit.ly/3Qxm1qj
- Ustawa z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej, Dz.U. z 2022 r., poz. 1812. bit.ly/3Fy6mW3
- Ustawa z dnia 9 marca 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks pracy oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2023 r., poz. 641. bitly.ws/33gd8
- Walczak-Duraj, D. (2017). Kształtowanie wiedzy ekonomicznej i postaw przedsiębiorczych młodzieży – podstawowe problemy. W: U. Swadźba, R. Cekiera i M. Żak (red.), *Praca – konsumpcja – przedsiębiorczość. Świadomość ekonomiczna młodego pokolenia* (s. 21–36). Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego. bitly.ws/33KzX

Witkowski, J. (2008). Najważniejsze wyniki badania – podsumowanie i wnioski.

W: *Badanie aktywności zawodowej absolwentów w kontekście realizacji programu „Pierwsza praca”. Raport* (s. 383–409). Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej. bit.ly/3FForgh

Zalecenie Rady z dnia 30 października 2020 r. w sprawie pomostu do zatrudnienia – wzmocnienia gwarancji dla młodzieży oraz zastępujące zalecenie Rady z dnia 22 kwietnia 2013 r. w sprawie ustanowienia gwarancji dla młodzieży, 2020/C 372/01. bit.ly/45Qqwka

PRACA Z MŁODZIEŻĄ

EWA KRZAKLEWSKA

Socjolożka, adiunktka w Instytucie Socjologii Uniwersytetu Jagiellońskiego. Jej zainteresowania badawcze obejmują tematy związane z młodzieżą i młodymi dorosłymi, mobilnością edukacyjną i migracjami, a także równością płci w nauce. Współpracuje z instytucjami europejskimi, angażując się w tworzenie i dyskusowanie europejskiej polityki młodzieżowej (Advisory Group for the Pool of the European Youth Researchers w ramach Youth partnership between Council of Europe and European Commission). Na poziomie lokalnym współtworzyła program Młody Kraków. Była członkinią grup eksperckich z zakresu polityk młodzieżowych, tj. Ad hoc High-level Task Force on Youth Work, Council of Europe (2018–2019), Youth Work Quality Systems Expert Group, European Commission (2014–2015). W 2023 r. otrzymała stypendium Ministra Edukacji i Nauki dla wybitnych młodych naukowców. Od 2022 r. przewodniczy Sekcji Socjologii Młodzieży i Edukacji Polskiego Towarzystwa Socjologicznego.

W Polsce praca z młodzieżą (ang. *youth work*) ma bardzo zróżnicowany charakter i jest różnie definiowana. Z jednej strony wiąże się z działaniami realizowanymi w ramach edukacji pozaformalnej, których celem jest rozwój społeczny i które są skierowane do młodych ludzi. Z drugiej, praca z młodzieżą obejmuje także wspieranie osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Działania w ramach tych dwóch wizji podejmują instytucje państwowe, organizacje pozarządowe, sieci organizacji młodzieżowych, szkoły, a także doraźne inicjatywy młodzieżowe.

Od 1990 r. w Polsce można było obserwować rosnącą aktywność organizacji obywatelskich, w tym młodzieżowych, oraz postępującą profesjonalizację tego sektora. Jednocześnie zaangażowanie państwa w kształtowanie polityk młodzieżowych w zakresie pracy z młodzieżą nie było duże, mimo ważnych inicjatyw na poziomie europejskim. Ostatnia strategia na rzecz młodzieży w Polsce formalnie obowiązywała do 2012 r., choć praktycznie jej realizacji zaprzestano znacznie wcześniej, a projekt strategii *Aktywna Młodzież* z 2014 r. nigdy nie wszedł w życie. W 2021 r. zostały podjęte prace nad tworzeniem nowej strategii młodzieżowej pod przewodnictwem Pełnomocnika Rządu ds. Młodzieży, jednak nie skończyły się one powodzeniem.

Inicjatywy podejmowane w ostatnich latach świadczą o wzroście zainteresowania wspieraniem pracy z młodzieżą w Polsce. Ważnym narzędziem jest nowo utworzony Fundusz Młodzieżowy na lata 2022–2033, którego celem jest wspieranie organizacji i rad młodzieżowych. Niemniej podmioty realizujące różne formy pracy z młodzieżą nadal korzystają z wielu źródeł finansowania, wśród których znaczącą rolę odgrywają fundusze europejskie. Warto podkreślić zaangażowanie samorządów lokalnych, które tworzą wojewódzkie czy miejskie programy wspierające pracę z młodzieżą.

HISTORIA PRACY Z MŁODZIEŻĄ

W Polsce praca z młodzieżą zazwyczaj jest utożsamiana z działaniami o charakterze edukacyjnym i wychowawczym. Jej historię prześledził Marcin Sińczuch (2009), zauważając, że w różnych okresach w przeszłości akcentowano inne elementy pracy z młodzieżą. Badacz wskazuje na okres, gdy była ona traktowana instrumentalnie, aby wpływać na system wartości młodych i kształtować ich postawy. Po II wojnie światowej reżim komunistyczny miał bardzo jasny program pracy z młodzieżą, który postrzegano jako skuteczny sposób propagowania socjalistycznego wychowania. Praca z młodzieżą zaczęła kojarzyć się z centralnymi programami realizowanymi w ramach rozbudowanej sieci pałaców młodzieży, domów kultury, czy też z powołaniem Związku Młodzieży Polskiej. Infrastruktura powstała w tamtym okresie częściowo jest wykorzystywana do dziś (Sińczuch, 2009).

Co ciekawe, w latach 60. i 70. XX w., gdy stabilizował się reżim komunistyczny, jedną z przestrzeni służących praktykowaniu pracy z młodzieżą stała się szkoła. Zajęcia prowadzone przez nauczycieli były ukierunkowane na wsparcie społeczne i doskonalenie zawodowe. W latach 70. również Kościół i organizacje z nim związane aktywnie wspierał grupy młodzieżowe (Sińczuch, 2009). Te formy pomocy nadal istnieją, a zarówno szkoła, jak i Kościół aktywnie realizują działania o charakterze pozaformalnym (np. organizacje religijne zarządzają placówkami wsparcia dziennego).

Po roku 1989 i upadku systemu komunistycznego otworzyło się szerokie pole do działań organizacji pozarządowych i oddolnych inicjatyw młodzieżowych. Jak zauważył Sińczuch (2009), ten trend rozpoczął się w latach 80. wraz z ruchem Solidarność, który zaktywizował całe społeczeństwo. Już wówczas powstawały organizacje młodzieżowe niezależne od władzy komunistycznej i aktywizowały się różne subkultury młodzieżowe. Razem z nimi

PRZYKŁADEM INICJATYWY ODDOLNEJ JEST DZIAŁALNOŚĆ FUNDACJI WIELKIEJ ORKIESTRY ŚWIĄTECZNEJ POMOCY, KTÓRA OD LAT 90. ANGAŻUJE TYSIĄCE MŁODYCH LUDZI W ZBIÓRKĘ PIENIĘDZY NA WSPARCIE PLACÓWEK MEDYCZNYCH.

pojawiły się alternatywne sposoby pracy z młodzieżą, np. spektakle, koncerty, praca środowiskowa czy podwórkowa (ang. *streetworking*). Zdaniem autora to właśnie wtedy „młodzi ludzie wywalczyli sobie

prawo do mówienia o ważnych sprawach, sensie życia, zaangażowaniu i swoich światopoglądach” (Sińczuch, 2009, s. 113, tłum. własne). Najlepszym przykładem takiej inicjatywy oddolnej jest działalność Fundacji Wielkiej

Orkiestry Świątecznej Pomocy, która od lat 90. angażuje tysiące młodych ludzi w zbiórkę pieniędzy na wsparcie placówek medycznych.

Punktem zwrotnym w rozwoju pracy z młodzieżą było przystąpienie Polski do Unii Europejskiej w 2004 r. oraz uzyskanie dostępu do unijnych funduszy na wspieranie projektów i wymian młodzieży. Polityki europejskie na rzecz młodzieży przyczyniły się do zwrotu organizacji pozarządowych w kierunku pedagogiki zorientowanej na młodych ludzi. Zaczęli być oni traktowani jako partnerzy i włączano ich do działań jako współtwórców projektów czy aktywności, a nie jak do tej pory – jako odbiorców usług (Rodziewicz, 2016). Jednocześnie nowe możliwości dały polskim pracownikom młodzieżowym i członkom organizacji szansę na nawiązanie współpracy międzynarodowej, a w konsekwencji na wzrost mobilności edukacyjno-zawodowej i na lepszy transfer wiedzy z zagranicy.

Obecnie w Polsce pracę z młodzieżą realizują różnorodne podmioty: organizacje pozarządowe, placówki wsparcia dziennego, domy kultury, domy młodzieży, ruchy harcerskie itd. Analizy i diagnozy pokazują wielość form działań skierowanych do młodych i ich różnorodny charakter (Fatyga, 2019).

Najnowsze inicjatywy z zakresu polityk publicznych świadczą o wzroście zainteresowania wspieraniem pracy z młodzieżą, o czym świadczy stworzenie Funduszu Młodzieżowego na lata 2022–2033 czy stanowiska Pełnomocnika Rządu ds. Polityki Młodzieżowej (choć tylko na dwa lata). Równocześnie już od dłuższego czasu pojawiają się inicjatywy na poziomie lokalnym, np. tworzenie programów młodzieżowych w województwach i miastach.

DEFINICJE PRACY Z MŁODZIEŻĄ

Rada Europy definiuje pracę z młodzieżą (ang. *youth work*) – jako różnorodne aktywności o charakterze społecznym, kulturalnym, edukacyjnym i politycznym, realizowane przez młodych ludzi, z nimi i dla nich, w ramach edukacji pozaformalnej i nieformalnej (Council of Europe, bdw.). Zasadą jest współdziałanie z tymi, którzy dobrowolnie biorą udział w działaniach w swoich społecznościach, a celem – wspieranie aktywnego uczestnictwa młodych ludzi, włączanie ich w społeczności i procesy decyzyjne. Dodatkowo praca z młodzieżą ma przyczyniać się do rozwoju osobistego i społecznego. Podkreśla się też znaczenie zdobywanych kompetencji przez osoby uczestniczące w aktywnościach (European Commission, 2015). Jako typowe formy

pracy z młodzieżą wymienia się: projekty młodzieżowe, pracę podwórkową, nieformalne grupy młodzieżowe, obozy, kolonie, informację młodzieżową, organizacje, centra i ruchy młodzieżowe.

W Polsce nie obowiązuje jedna definicja pracy z młodzieżą, która byłaby stosowana w oficjalnych dokumentach krajowych (Krzaklewska, 2017). Angielski termin *youth work* jest tłumaczony jako „praca z młodzieżą” i najczęściej pojawia się w przekładach unijnych dokumentów poświęconych politykom młodzieżowym. Niemniej w różnych kontekstach może być różnie rozumiany i budzić wątpliwości, ponieważ nie jest to pojęcie używane na co dzień.

Co więcej, termin „młodzież” w języku polskim jest stosowany raczej wobec nastolatków, osób do 18. r.ż., podczas gdy aktywności pracy z młodzieżą są także skierowane do nieco starszych osób. Dodatkowo do placówek wsparcia dziennego uczęszczają dzieci w wieku szkolnym, również te młodsze (6–19 lat). Angielski termin *youth* dotyczy także młodych osób pełnoletnich. Przykładowo z wymian młodzieżowych (ang. *youth exchange*) w ramach programu Erasmus+ mogą korzystać osoby od 13. do 30. r.ż.¹

W zakres pracy z młodzieżą wchodzi działania edukacyjne, wychowawcze, resocjalizacyjne, związane z czasem wolnym, sportem, aktywnością obywatelską, ale także wsparcie specjalistów (np. pedagogów czy psychologów). W ramach tych różnorodnych form pracy z młodzieżą można wyróżnić dwa główne nurty. Po pierwsze, w Polsce istnieje dość silne powiązanie pracy z młodzieżą z pracą socjalną z młodzieżą narażoną na wykluczenie społeczne czy znajdującą się w trudnej sytuacji rodzinnej. Po drugie, instytucje ukierunkowane na młodych ludzi mają kompensować dysfunkcje rodziny lub społeczności oraz zapewniać dostęp do opieki i różnych form wsparcia – edukacyjnego, pedagogicznego, psychologicznego.

W drugim nurcie pracy z młodzieżą mieszczą się działania nakierowane na rozwój społeczny młodych ludzi dobrowolnie uczestniczących w aktywnościach edukacji pozaformalnej i nieformalnej (czyli realizowanych poza szkołą). Organizacją takich działań zajmuje się rozwinięty sektor organizacji i instytucji młodzieżowych.

Bardzo podobnie postrzeganie pracy z młodzieżą zostało przedstawione w raporcie dla Komisji Europejskiej (Duda, 2014). Na podstawie wywiadów

¹ Więcej na temat podmiotów i mechanizmów współpracy międzyresortowej w rozdziale *Zatrudnienie i przedsiębiorczość* (s. 79).

i analizy danych zastanych odtworzono, jak interesariusze w Polsce definiują pracę z młodzieżą. Definicja ta obejmowała właśnie dwa człony:

- Działania edukacyjne i wychowawcze, zarówno formalne, jak i pozaformalne, oparte na dobrowolnym uczestnictwie młodzieży, obejmujące takie obszary, jak: edukacja, wychowanie, opieka społeczna, profilaktyka, kultura, resocjalizacja, sport itp.;
- Działania kompensacyjne, prowadzone regularnie, mające na celu wyrównywanie deficytów społecznych młodych ludzi i rozwiązywanie określonych problemów, z którymi się borykają (np. patologie, uzależnienia, bezrobocie).

(tłum. własne na podstawie: Duda, 2014, s. 4).

Podobnie jak w zaproponowanym wcześniej podziale pierwsza część tej definicji obejmuje działania organizacji pozarządowych działających na rzecz młodzieży lub przez nią zarządzanych, a także ruchów młodzieżowych (np. harcerstwa), klubów sportowych, ośrodków kultury, szkół lub organizacji religijnych i kościelnych. Część druga natomiast odnosi się do podmiotów prowadzących placówki wsparcia dziennego, również o charakterze socjoterapeutycznym lub streetworkingowym.

Placówki wsparcia dziennego są finansowane ze środków publicznych, najczęściej zarządzają nimi instytucje świadczące usługi społeczne, organizacje pozarządowe lub kościelne. W komunikacji unika się używania terminu „placówka wsparcia dziennego”, ponieważ silnie kojarzy się on z pomocą społeczną. Wykorzystuje się bardziej atrakcyjne nazwy: świetlica, klub młodzieżowy, centrum rozwoju i aktywizacji młodzieży, spot, akademia młodzieżowa itp. Niemniej, jeśli nawet tego typu placówki są otwarte na wszystkich młodych ludzi, to ich działalność jest głównie skierowana do młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym lub doświadczającej trudności w integracji społecznej.

ADMINISTROWANIE I ZARZĄDZANIE PRACĄ Z MŁODZIEŻĄ

W Polsce nie ma centralnego organu zarządzającego pracą z młodzieżą czy też szerzej – polityką młodzieżową. W praktyce na poziomie państwa te obowiązki zostały rozdzielone pomiędzy organy odpowiedzialne za dany

obszar działań. Na przykład Ministerstwo Sportu i Turystyki zajmuje się działaniami związanymi ze sportem i rekreacją (np. Programem Klub), podczas gdy Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej nadzoruje placówki wsparcia dziennego. Co więcej, obowiązki operacyjne mogą zostać przeniesione na władze lokalne. Przykładowo, placówki wsparcia dziennego są prowadzone na podstawie *Ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej* głównie przez samorząd lokalny lub organizacje będące jego podwykonawcami.

Mimo umiarkowanego angażowania się w debatę na temat pracy z młodzieżą instytucji działających na poziomie ogólnokrajowym, w regionach obecne są inicjatywy ukierunkowane na rozwój polityki młodzieżowej, a także instrumenty pracy z młodzieżą, zwłaszcza te dotyczące organizacji młodzieżowych lub wspierania inicjatyw młodzieżowych. Przykładem mogą być lokalne polityki, tj. program *Młody Kraków* czy strategia na poziomie województwa, np. *Świętokrzyskie dla Młodych*.

W ostatnich latach we wspieranie organizacji działających na rzecz osób młodych aktywnie włączył się utworzony w 2017 r. Narodowy Instytut Wolności (NIW). Jako rządowa agencja wykonawcza współpracuje on z podmiotami społeczeństwa obywatelskiego, w tym z organizacjami pozarządowymi, młodzieżowymi, ruchem harcerskim, jednostkami ochotniczej straży pożarnej, think-tankami itp. Instytut nadzoruje m.in. Program Rozwoju Organizacji Obywatelskich, długoterminowy program wolontariatu Korpus Solidarności oraz Fundusz Inicjatyw Obywatelskich wspierające aktywność organizacji pozarządowych w celu budowania postaw obywatelskich i angażowania obywateli w życie publiczne.

Wiele uwagi NIW poświęca ruchowi harcerskiemu. Rządowy Program Wsparcia Rozwoju Organizacji Harcerskich i Skautowych na lata 2018–2030, prowadzony w Instytucie, wzmacnia rolę tego typu organizacji jako partnera państwa w działaniach ukierunkowanych na rozwój i wychowanie młodych ludzi, „stwarzającego warunki do wszechstronnego i harmonijnego rozwoju fizycznego, intelektualnego, emocjonalnego, społecznego, wolitywnego i duchowego dzieci i młodzieży” (*Rządowy Program Wsparcia Rozwoju Organizacji Harcerskich i Skautowych na lata 2018–2030*, bdw., s. 7).

Nową inicjatywą Instytutu jest Fundusz Młodzieżowy na lata 2022–2033, którego celem jest zwiększenie zaangażowania młodych ludzi oraz młodzieżowych organizacji pozarządowych w życie publiczne. Wsparcia udziela

się, po pierwsze, działaniami aktywizującym rady młodzieżowe lub różnego typu samorządy (uczniowskie, studenckie, doktoranckie). Po drugie, celem jest zwiększenie obecności organizacji młodzieżowych w życiu publicznym poprzez działania w różnych obszarach, np. edukacji obywatelskiej, solidarności międzypokoleniowej czy dialogu obywatelskiego i w procesach konsultacji. Dodatkowo wspiera się wzmacnianie kompetencji i struktur organizacji.

Mimo że debata na temat pracy z młodzieżą toczy się w Polsce na małą skalę, niektóre podmioty są w tym obszarze bardzo aktywne. Jednym z nich jest Polska Rada Organizacji Młodzieżowych (PROM), która dąży do stworzenia prawa młodzieżowego, strategii młodzieżowej oraz centralnego organu zarządzającego polityką młodzieżową.

WSPÓŁPRACA MIĘDZYSEKTOROWA²

Z uwagi na fakt, że działania skierowane do młodzieży dotyczą różnych obszarów polityki społecznej, opracowanie mechanizmów współpracy międzysektorowej jest jednym z najważniejszych wyzwań pracy z młodzieżą w Polsce (Duda, 2014). W minionych latach tworzono międzysektorowe komitety lub powoływano grupy zadaniowe w odniesieniu do realizacji polityki młodzieżowej. Jednym z przykładów był zespół ds. polityki na rzecz młodzieży, który działał przy Radzie Działalności Pożytku Publicznego będącej organem opiniotawczo-doradczym ministra właściwego ds. polityki społecznej.

W 2019 r. powstała Rada Dialogu z Młodym Pokoleniem – organ doradczy utworzony na podstawie *Ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie*. W składzie znaleźli się zarówno przedstawiciele organizacji młodzieżowych, jak i reprezentanci Prezydenta RP, Rzecznika Praw Dziecka, Prezesa Rady Ministrów, resortów sportu, edukacji, nauki, Rady Działalności Pożytku Publicznego, a także przedstawiciele samorządów lokalnych, młodzieżowych rad gmin oraz Parlamentu Studentów RP.

Urzędem, który działał na rzecz zacieśnienia współpracy, był Pełnomocnik Rządu ds. Polityki Młodzieżowej (lata 2020–2023). Do jego zadań należało organizowanie działań oraz współpraca z różnymi sektorami administracji, samorządami lokalnymi i organizacjami młodzieżowymi w zakresie

² Więcej na temat podmiotów i mechanizmów współpracy międzyresortowej w rozdziale *Zarządzanie polityką młodzieżową* (s. 19).

zaangażowania młodych ludzi w życie publiczne oraz rozwoju polityki młodzieżowej. Pełnomocnik zajmował się również monitorowaniem na poziomie krajowym i lokalnym działań skierowanych do młodych ludzi, inicjowaniem konsultacji służących stworzeniu strategii młodzieżowej oraz koordynowaniem tego procesu, a także współpracą z Radą Dialogu z Młodym Pokoleniem, razem z którą opiniował sprawy dotyczące młodzieży i opracowywał rekomendacje. Te działania zostały przerwane i w roku 2023 nie został powołany nowy pełnomocnik.

PODSTAWY PRAWNE PRACY Z MŁODZIEŻĄ

Do tej pory nie została opracowana krajowa strategia młodzieżowa, w której praca z młodzieżą została ujęta jako odrębny temat. Nie ma także prawa, które całościowo regulowałoby ten obszar działań państwa. Prawdopodobnie nie byłoby to nawet możliwe ze względu na duże zróżnicowanie w obrębie pracy z młodzieżą. W poszczególnych obszarach obowiązują odrębne przepisy i nadal są zagadnienia, które nie zostały jeszcze unormowane. Władze krajowe w zasadzie nie prowadzą ani nie finansują badań dotyczących tematyki pracy z młodzieżą – nie licząc ekspertyzy na temat ram prawnych, finansowania pracy z młodzieżą, zawodu pracownika młodzieżowego i realizacji pracy z młodzieżą na poziomie lokalnym (Fatyga, 2019).

Istniejącą krajową regulacją jest opis zawodu pracownika młodzieżowego (o tym więcej na następnych stronach). Jego działalność jest związana z organizowaniem czasu wolnego, edukowaniem, profilaktyką lub socjoterapią

W 2021 R. WŚRÓD PLACÓWEK WSPARCIA DZIENNEGO NAJWIĘCEJ BYŁO PLACÓWEK OPIEKUŃCZYCH (60%), SPECJALISTYCZNYCH, KTÓRE DODATKOWO PROWADZĄ SOCJOTERAPIĘ, ZAJĘCIA I PROGRAMY KOREKCYJNE (21%), ORAZ PLACÓWEK ZAJMUJĄCYCH SIĘ PRACĄ O CHARAKTERZE ANIMACYJNYM I SOCJOTERAPEUTYCZNYM (19%).

skierowaną głównie do młodzieży marginalizowanej lub zagrożonej wykluczeniem społecznym. Podobne aktywności są celami funkcjonowania placówek wsparcia dziennego, opisanych w *Ustawie z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej*. Rodziny z dziećmi w wieku szkolnym – zwłaszcza te, które doświadczają trudności w opie-

ce – mogą potrzebować wsparcia w organizowaniu czasu wolnego dzieciom, w radzeniu sobie z ich problemami w szkole lub rozwijaniu kompetencji społecznych. Placówki wsparcia dziennego powinny być dostępne nie tylko

dla dzieci kierowanych przez służby socjalne lub na podstawie decyzji sądu (zazwyczaj w wieku od 6 do 19 lat), lecz także dla dzieci i młodzieży przeprowadzanych przez ich opiekunów lub rodziców. Tego typu miejsca gwarantują opiekę i wychowanie, pomagają w obowiązkach szkolnych, organizują czas wolny, zabawę oraz rozwój umiejętności sportowych i hobby. W 2021 r. wśród placówek wsparcia dziennego największy udział miały placówki typu opiekuńczego (60%), placówki specjalistyczne, które dodatkowo prowadzą socjoterapię, zajęcia i programy korekcyjne (21%), oraz placówki zajmujące się pracą podwórkową o charakterze animacyjnym i socjoterapeutycznym (19%; Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej, bdw.).

ŹRÓDŁA FINANSOWANIA³

Oszacowanie całkowitych kosztów finansowania pracy z młodzieżą utrudnia rozproszenie tego sektora. Ogólnie rzecz ujmując, poza finansowaniem ze środków europejskich lub prywatnych fundusze na pracę z młodzieżą mogą pochodzić z budżetu państwa lub budżetów samorządów. Możliwości ubiegania się o środki na programy i działania w zakresie pracy z młodzieżą jest wiele. W tym miejscu podano przykłady i orientacyjne wartości.

W 2021 r. 31,5 tys. dzieci uczestniczyło w działaniach prowadzonych przez placówki wsparcia dziennego nadzorowane przez samorzady gminne (2061 placówek). Koszt aktywności w placówkach samorządowych wyniósł 235,5 mln zł. Dodatkowo działają placówki ponadgminne (57 placówek), których koszt aktywności to 9,5 mln złotych.

Wszystkie organizacje pożytku publicznego w Polsce (a także kluby sportowe, organizacje religijne i inne), które realizują działania na rzecz młodzieży lub są kierowane przez osoby młode, mogą ubiegać się o dofinansowanie udzielane przez NIW. Przykładowo z Funduszu Inicjatyw Obywatelskich NOWEFIO na lata 2021–2030 na wsparcie organizacji obywatelskich (nie tylko młodzieżowych) co roku przeznaczają się 80 mln zł. W 2022 r. dofinansowanie otrzymało 389 wniosków.

W 2023 r. w ramach nowo utworzonego Funduszu Młodzieżowego (z budżetem na lata 2022–2033 wynoszącym 230 mln zł) na wsparcie organizacji młodzieżowych i młodzieżowych rad przeznaczono 20 mln zł.

³ Więcej o finansowaniu inicjatyw młodzieżowych w rozdziale *Zarządzanie polityką młodzieżową* (s. 15 i 28).

Roczna wartość Rządowego Programu Wsparcia Rozwoju Organizacji Harcerskich i Skautowych koordynowanego w NIW wynosi 15 mln zł.

Wsparcie udzielane w ramach Programu Klub rośnie z roku na rok. W 2019 r. osiągnęło ono 41 mln zł, a w 2022 r. – 66,5 mln zł. Z tej możliwości każdego roku korzysta kilka tysięcy małych i średnich klubów sportowych.

Bardzo popularnym i pożądanym źródłem finansowania pracy z młodzieżą są fundusze unijne. Na przykład program Erasmus+ umożliwia pokrycie kosztów wymian młodzieży, osób z nią pracujących, a także koszty międzynarodowej współpracy organizacji działających na rzecz tej grupy. Ze środków europejskich korzystają zarówno organizacje pozarządowe, jak i inne instytucje pracujące z młodzieżą. Środki europejskie są wykorzystywane również na szczeblu samorządowym.

JAKOŚĆ I INNOWACJE W PRACY Z MŁODZIEŻĄ

Władze centralne nie opracowały krajowego systemu monitorowania jakości pracy z młodzieżą. W niektórych jej obszarach są jednak podejmowane aktywności mające na celu podniesienie jakości działań skierowanych do młodych czy też tworzenie standardów w odniesieniu do danych form pracy z młodzieżą. Na przykład procedury rozliczania grantu uzyskanego przez beneficjenta uwzględniają ocenę realizacji projektu, a w ramach finansowania placówek wsparcia dziennego przez samorządy lokalne organ nadzorujący (wójt, burmistrz gminy lub władze lokalne) ma prawo kontrolowania pracy tych ośrodków.

Placówki wsparcia dziennego muszą przestrzegać *Ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej* – również w odniesieniu do bezpieczeństwa przestrzeni, w której przebywają młodzi ludzie. Zgodnie z treścią ustawy wszystkie tego typu placówki muszą przyjąć statut i regulamin organizacyjny, prowadzić dokumentację pracy i zajęć, gromadzić dane na temat liczby uczestników, a także cyklicznie przedstawiać sprawozdanie z działalności. Wyspecjalizowane placówki muszą w szczególności dokumentować indywidualną pracę z każdym młodym człowiekiem w zakresie programu socjoterapeutycznego, korekcyjnego lub innego o charakterze terapeutycznym. Raporty finansowe i sprawozdania z realizacji projektu umożliwiają ubieganie się o kolejne dofinansowanie.

Niektóre samorządy lokalne podejmują własne inicjatywy mające na celu opracowanie systemu zapewniania jakości lub narzędzi służących do

monitorowania określonego obszaru pracy z młodzieżą. Dobrym przykładem jest projekt ewaluacyjny dotyczący placówek wsparcia dziennego oraz street-workingu przeprowadzony przez Miasto Stołeczne Warszawa w 2013 r. W rezultacie stworzono i przyjęto standard funkcjonowania tych dwóch form pracy z młodzieżą⁴. Nieco wcześniej, bo w 2012 r., Stowarzyszenie Ruch Pomocy Psychologicznej „Integracja” przy wsparciu Gminy Zaleszany oraz Rzeszowskiej Agencji Rozwoju Regionalnego – w ramach wspólnie realizowanego projektu „SUWAK” – wydało podręczniki dla organizacji pozarządowych i jednostek samorządu terytorialnego opisujące innowacyjne standardy pracy z młodzieżą w świetlicach⁵. W roku 2023 miasto Lublin zostało Europejską Stolicą Młodzieży – co było impulsem do różnych działań i szerszych dyskusji na temat aktywności społecznej młodych ludzi i polityki młodzieżowej. W ramach tego wydarzenia powstały standardy przestrzeni młodzieżowych wypracowane przez młodych ludzi⁶.

Zdaniem ekspertów jeden z ważniejszych kierunków rozwoju pracy z młodzieżą w Polsce powinien być związany ze wzrostem udziału młodych ludzi w proponowaniu działań lub w niektórych obszarach pracy z młodzieżą, np. za pośrednictwem podmiotu doradczego (Duda, 2014). Obecnie takie funkcje pełni Rada Dialogu z Młodym Pokoleniem. Jest to organ opiniotwórczo-doradczy Przewodniczącego Komitetu ds. Pożytku Publicznego, w którego składzie zasiadają także młodzi ludzie. Członkowie Rady są wybierani przez ministra, co budzi wątpliwości odnośnie do reprezentatywnego charakteru tego ciała.

PRACA Z MŁODZIEŻĄ W CYFROWYM ŚWIECIE

Pandemia COVID-19 miała ogromny wpływ na pracę z młodzieżą, przede wszystkim w zakresie wykorzystywania nowych technologii. Mimo to na najwyższym szczeblu do dziś nie opracowano przepisów ani nie wygospodarowano środków na uregulowanie zagadnień związanych z pracą z młodzieżą w formie zdalnej. Już przed pandemią wykorzystanie internetu budziło różne obawy wśród pracowników młodzieżowych (Krzaklewska i Ples, 2017). W trakcie pandemii pojawiły się nowe rozwiązania, które zapewne wejdą na stałe do repertuaru organizacji młodzieżowych.

⁴ Zob. bitly.ws/34mMa

⁵ Zob. bitly.ws/35R93

⁶ Zob. bitly.ws/33LU5

PRACOWNICY MŁODZIEŻOWI

STATUS PRACOWNIKÓW MŁODZIEŻOWYCH W USTAWODAWSTWIE KRAJOWYM

Nazwa „pracownik młodzieżowy” nie jest powszechnie używana w Polsce. W programie Erasmus+ angielski termin *youth worker* jest tłumaczony bardzo szeroko – jako osoba pracująca z młodzieżą. Zadania pracownika młodzieżowego zostały jednak ujęte w Klasyfikacji Zawodów i Specjalności na Potrzeby Rynku Pracy (Kod: 235916) opracowanej w 2014 r. W dokumencie zawód ten nosi nazwę „Animator czasu wolnego młodzieży (pracownik młodzieżowy)”, a jego zadania zostały opisane w następujący sposób:

Pracownik młodzieżowy wspiera, inicjuje i organizuje zajęcia w czasie wolnym dla młodzieży zagrożonej uzależnieniami, przestępczością, agresją, prostytutką, pozbawionej opieki przez rodziców; prowadzi warsztaty i zajęcia w świetlicach środowiskowych, w klubach, w placówkach edukacji pozaszkolnej i nieformalnej oraz na ulicach; współpracuje ze szkołą i społecznościami lokalnymi; organizuje pomoc i wsparcie przez służby socjalne i placówki opieki zdrowotnej.

Zadania zawodowe obejmują:

- rozpoznawanie problemów i potrzeb środowisk skupiających młodzież potrzebującą wsparcia i organizacji czasu wolnego (supermarkety, parki, plaże, okolice dworców, pustostany, klatki schodowe, bramy, podwórka itp.),
- nawiązywanie kontaktów i więzi interpersonalnych z młodzieżą z grup ryzyka, docieranie z rzetelną informacją na temat zagrożeń, z którymi może się spotkać, oraz miejsc, w których może uzyskać pomoc i wsparcie w organizowaniu inicjatyw młodzieżowych,
- prowadzenie dokumentacji i statystyk z działań wspierających młodzież,
- inicjowanie lub realizowanie ciekawych i angażujących emocjonalnie warsztatów lub zajęć z młodzieżą zagrożoną wykluczeniem społecznym,
- realizowanie projektów pracy ulicznej wśród dzieci i młodzieży „żyjących na ulicy”, np. organizowanie wyjść w nowe, nieznane

miejsca w niewielkich grupach, stwarzających możliwość pełnego korzystania z odkrywanych miejsc,

- organizowanie imprez sportowych i kulturalnych odbudowujących poczucie własnej wartości i dumy z dokonanych osiągnięć,
- budowanie motywacji do zmiany sposobu spędzania czasu wolnego przez młodzież oraz udzielanie wsparcia emocjonalnego w trudnych sytuacjach życiowych,
- współpraca ze szkołą i społecznościami lokalnymi oraz organizowanie wsparcia dla młodzieży przez służby socjalne i placówki opieki zdrowotnej,
- uczestnictwo w szkoleniach mających na celu samodzielne prowadzenie zajęć z młodzieżą zagrożoną wykluczeniem społecznym.

Dodatkowe zadania zawodowe:

- organizacja działań z zakresu polityki młodzieżowej dla instytucji zajmujących się wspieraniem dzieci i młodzieży zagrożonej patologią, takich jak: szkolenia, konferencje, seminaria, w celu wymiany doświadczeń i poszukiwania nowych rozwiązań w pracy z młodzieżą zagrożoną wykluczeniem społecznym,
- prowadzenie szkoleń dla wychowawców, wolontariuszy i pracowników socjalnych zajmujących się młodzieżą zagrożoną wykluczeniem społecznym.

Wortal Publicznych Służb Zatrudnienia (bdw.)

W Polsce nazwa „pracownik młodzieżowy” nie jest popularna, kojarzy się z osobą zatrudnioną, świadczącą usługi zazwyczaj odpłatnie, w ośrodkach młodzieżowych, w ramach pracy z młodzieżą, streetworkingu lub usług społecznych. Wolontariusze w organizacjach młodzieżowych są raczej określanymi mianem działaczy lub liderów organizacji pozarządowych.

W ramach komentarza do definicji zawodu należy dodać, że jest ona silnie związana ze wspieraniem młodych ludzi zagrożonych wykluczeniem społecznym. Zatem definicja pracownika młodzieżowego jest węższa niż ta, której potocznie używa się w polskich organizacjach lub w dokumentach europejskich. Definicja ujęta w Klasyfikacji Zawodów i Specjalności

na Potrzeby Rynku Pracy odnosi się do profesjonalistów ściśle współpracujących ze służbami społecznymi albo innymi instytucjami świadczącymi pracę na rzecz młodych osób znajdujących się w trudnej sytuacji lub prowadzącymi działania streetworkingowe. Nie odnosi się ona w wystarczającym stopniu do osób pracujących z młodzieżą w organizacjach młodzieżowych zapewniających uczenie się pozaformalne ani do profesjonalnych edukatorów, mimo że w ekspertyzie przygotowanej dla ministerstwa właściwego ds. pracy zarekomendowano włączenie do definicji również liderów organizacji młodzieżowych (Matyjaszczyk, 2014).

W opisie zawodu pracownika młodzieżowego brakuje właśnie zadań nakierowanych na aktywizowanie młodych ludzi, które rozszerzają na nich odpowiedzialność za podejmowane działania. W tej rozwijającej się ostatnio formie pracy z młodzieżą pracownicy młodzieżowi pełnią funkcję mentorów lub facylitatorów działań (Matyjaszczyk, 2014). Inni autorzy podkreślają, że w podstawowym opisie zawodu nacisk został położony raczej na animowanie czasu wolnego niż na edukowanie czy resocjalizację młodego człowieka (Krzaklewska i Ples, 2017).

Łukę w krajowych wytycznych w odniesieniu do zawodu pracownika młodzieżowego w pewnym stopniu wypełniają wymagania wobec wychowawców młodzieży w placówkach wsparcia dziennego, określone w *Ustawie z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej*. Wymieniono w niej kryteria, jakie należy spełnić, aby móc prowadzić placówkę wsparcia dziennego, a także bardzo podstawowe wytyczne dla programu pracy oraz wymagania kadrowe. Ustawa ta reguluje kwalifikacje osób zatrud-

W POLSCE NAZWA „PRACOWNIK MŁODZIEŻOWY” KOJARZY SIĘ Z OSOBĄ ZATRUDNIONĄ, ŚWIADCZĄCĄ USŁUGI ZAZWYCZAJ ODPLATNIE, W OŚRODKACH MŁODZIEŻOWYCH, W RAMACH PRACY Z MŁODZIEŻĄ, STREETWORKINGU LUB USŁUG SPOŁECZNYCH.

nionych na różnych stanowiskach w placówkach wsparcia dziennego. Na przykład wychowawca musi mieć dyplom ukończenia studiów z zakresu pedagogiki, pedagogiki specjalnej, psychologii, socjologii, pracy socjalnej, nauk o rodzinie lub dyplom innego

kierunku, poparty dodatkowo wykształceniem podyplomowym w zakresie psychologii, pedagogiki, nauk o rodzinie, resocjalizacji lub kursów kwalifikacyjnych z pedagogiki opiekuńczej. Dopuszcza się także wykształcenie średnie poparte co najmniej trzyletnim doświadczeniem w pracy z młodzieżą lub rodzinami. Wobec psychologa, pedagoga, terapeuty i opiekuna dziecięcego

pracujących w takich ośrodkach ustalono dodatkowe kryteria. Ponadto wszyscy pracownicy placówek zajmujący się dziećmi powinni spełniać cztery warunki:

- nie są obecnie ani w przeszłości nie byli pozbawieni władzy rodzicielskiej, a ich władza rodzicielska nie została ograniczona ani zawieszona,
- wywiązują się z obowiązku płacenia alimentów – jeżeli został on na nich nałożony na podstawie tytułu wykonawczego,
- nie zostali skazani prawomocnym wyrokiem za umyślne przestępstwo lub umyślne przestępstwo skarbowe,
- nie figurują w bazie danych Rejestru Sprawców Przystępstw na Tle Seksualnym z dostępem ograniczonym.

UZNAWANIE WYKSZTAŁCENIA, SZKOLEŃ I UMIEJĘTNOŚCI⁷

W ujęciu międzynarodowym Polska zalicza się do krajów wymagających intensywnego rozwoju struktur wspierających procesy kształcenia, nabywania kompetencji oraz uznania zawodu pracownika młodzieżowego (Kiillakoski, 2018). Nie ma programów studiów ani ścieżek edukacji zawodowej, które kończyłyby się egzaminem kwalifikacyjnym lub przyznaniem dyplomu pracownika młodzieżowego. Istnieje kilka kursów realizowanych w formie studiów podyplomowych (weekendowych), które dotyczą opieki nad dziećmi i młodzieżą, pedagogiki lub psychologii dzieci i młodzieży. Proces kształcenia pracowników młodzieżowych nie został uregulowany przepisami innymi niż ustawowe, które dotyczą osób zatrudnionych w placówkach wsparcia dziennego. W konsekwencji nie ma również odrębnej procedury walidacji kompetencji nabytych przez osoby pracujące z młodzieżą w ramach uczenia się pozaformalnego lub nieformalnego (por. Taru, Krzaklewska i Basarab, 2020).

Mimo że ze szkoleń korzystają przede wszystkim osoby zainteresowane lub pracownicy określonych placówek, to na szczeblu krajowym są podejmowane pewne inicjatywy mające na celu budowanie potencjału organizacji młodzieżowych. Rozwój kompetencji wśród osób pracujących z młodzieżą w organizacjach młodzieżowych wspierają m.in. opisane wyżej Fundusz

⁷ Por. uznawanie efektów i zapewnianie jakości kształcenia praktycznego opisane w rozdziale *Zatrudnienie i przedsiębiorczość* (s. 67).

Inicjatyw Obywatelskich oraz Fundusz Młodzieżowy. Osoby pracujące z młodzieżą mogą również korzystać z mobilności w ramach programu Erasmus+.

Dużo inwestuje się także w szkolenie liderów organizacji harcerskich i skautowych. W ramach Rządowego Programu Wsparcia Rozwoju Organizacji Harcerskich i Skautowych na lata 2018–2030 beneficjenci mogą otrzymać dofinansowanie na wsparcie instytucjonalne lub działania wychowawcze, w tym na staże, szkolenie liderów swoich ruchów w zakresie metodyki pracy z młodzieżą, a także na szkolenia specjalistyczne (medyczne, sportowe, menedżerskie, logistyczne). Co ważne, uczestnikami tych kursów mogą być zarówno dorośli liderzy, jak i niepełnoletni wolontariusze, którzy chcą w ten sposób powiększyć swój kapitał przywódczy.

PODNOSENIE ŚWIADOMOŚCI NA TEMAT PRACY Z MŁODZIEŻĄ

Ze względu na duże zróżnicowanie obszaru pracy z młodzieżą nie ma w przestrzeni publicznej kampanii ukierunkowanych na promocję takiej działalności. Inicjatywy krajowe (np. Fundusz Młodzieżowy) mogą jednak przyczynić się do większej widoczności obszaru pracy z młodzieżą. W odniesieniu do organizacji pozarządowych zaangażowanych w pracę z młodzieżą utworzenie w 2017 r. Narodowego Instytutu Wolności można postrzegać jako sposób na promowanie ich działalności na poziomie ogólnokrajowym.

Różne podmioty pracujące z młodzieżą sięgają po zróżnicowane metody informowania o aktywnościach czy programach, np. placówki wsparcia dziennego są promowane za pośrednictwem stron internetowych miasta i służb społecznych. Nierzadko w urzędach miejskich lub gminnych działają centra informacji o wolontariacie. Niektóre z nich są prowadzone przez sieć Eurodesk Polska, finansowaną przez UE, która zajmuje się promowaniem możliwości podjęcia pracy lub wyjazdu na wolontariat do krajów europejskich. Popularną stroną internetową wśród pracowników trzeciego sektora jest ngo.pl.

BIEŻĄCE DEBATY I REFORMY

Podsumowując informacje przedstawione w tym rozdziale, na pierwszy plan wysuwają się kwestie podejść do pracy – czy współdziałania – z młodzieżą. Warto zadać sobie pytanie, jak w politykach czy konkretnych aktywnościach są postrzegane cele pracy z młodzieżą, a także jak są traktowane młode osoby.

Czy jako klienci usług publicznych, odbiorcy działań, czy jako współtwórcy? Znaczenia nabiera kwestia uznania pracy pracowników młodzieżowych, także tych zatrudnionych lub działających w organizacjach pozarządowych. Jak wspierać rozwój sektora pracy z młodzieżą poprzez rozwój form kształcenia i dokształcania pracowników młodzieżowych?

Warto też zastanowić się nad szerszym znaczeniem ram polityki pracy z młodzieżą w Polsce. Czy i jak mechanizmy tworzone na poziomie krajowym mogą wspierać pracę z młodzieżą w Polsce? W pewnym sensie brak takich ram był ważnym kontekstem pluralizacji oferty dla młodzieży. Jednocześnie nie doprowadziło to do wyodrębnienia się tego sektora, co dziś skutkuje m.in. rozproszeniem wiedzy i brakiem komunikacji pomiędzy różnymi zaangażowanymi podmiotami:

W obrębie ministerstwa [właściwego] brakuje departamentu, który odpowiadałby za polityki młodzieżowe i bezpośrednio angażowałby się w ich formułowanie oraz wdrażanie na szczeblu lokalnym. W rezultacie nie udało się rozwinąć ogólnych ram koncepcyjnych i strategicznych obejmujących pracę z młodzieżą. Na poziomie krajowym nie toczy się debata na temat tego, jak realizować cele pracy z młodzieżą. Mimo to praktyki pracy z młodzieżą są bardzo rozwinięte na poziomie lokalnym i organizacyjnym, a brak centralnego nadzoru doprowadził do pluralizacji oferty dla młodzieży oraz wielości ram pracy z młodzieżą, a nie do jej braku. Taka sytuacja jest z jednej strony korzystna, ponieważ dopuszcza współistnienie różnych podejść i paradygmatów. Z drugiej jednak może wywołać problem „odkrywania Ameryki na nowo”. Kluczowe w tej chwili jest zintensyfikowanie koleżeńkiej wymiany myśli oraz ustalenie wspólnej reprezentacji zawodu. Na poziomie regionalnym działają już przedstawiciele ds. polityki młodzieżowej, którzy starają się konsolidować praktykę pracy z młodzieżą i rekomendować zmiany systemowe. Zatrudnienie, a następnie rozwój umiejętności pracowników młodzieżowych oraz lokalnych animatorów wymaga większych inwestycji. Wreszcie rozwój pracy z młodzieżą wymaga zintegrowanego podejścia, które umożliwiłoby stworzenie przestrzeni dostępnych dla młodzieży z różnymi potrzebami, nie tylko tymi ujętymi w ustawach. Istnieje również potrzeba skierowania większych środków publicznych na tworzenie centrów dla młodzieży,

animowanie działań lub powoływanie organizacji, które są otwarte na młodzież z różnych środowisk.

(Krzaklewska, 2017, s. 118–119)

Na koniec warto dodać, że mimo upływu lat potrzeba rewizji metod pracy z młodzieżą z różnych środowisk nie traci na aktualności. Już w 2011 r. badacze Pracowni Badań i Innowacji Społecznych „Stocznia” wskazywali na konieczność tworzenia przestrzeni dla młodych ludzi, np. w postaci otwartych klubów młodzieżowych na terenach wiejskich (Strzemińska i Wiśnicka, 2011). W ostatnich latach takie otwarte przestrzenie powstają np. w Lublinie czy w Krakowie, gdzie są nazywane pracowniami młodzieżowymi. Warto przyglądać się tym formom angażowania młodych obywateli miast i wymieniać się doświadczeniami w budowaniu nowych przestrzeni uczestnictwa. Dopiero pandemia zapoczątkowała lawinowe zmiany stylu pracy z młodzieżą, zwłaszcza w obszarze cyfryzacji. Potrzebne są dalsze analizy skutków tego okresu, w szczególności w obszarze wykorzystywania nowych narzędzi w pracy z tą grupą.

W ostatnich latach w Polsce pojawiają się ważne dyskusje na temat włączającego charakteru pracy z młodzieżą, budującego bezpieczne, niewykluczające przestrzenie. Jest to ważny temat w kontekście coraz większej obecności młodych ludzi z innych krajów, szczególnie uchodźców z Ukrainy.

BIBLIOGRAFIA

- Council of Europe (bdw.). *Youth work*. bitly.ws/34mjv
- Duda, A. (2014). *Working with young people: the value of youth work in the EU. Country report: Poland*. European Commission.
- European Commission (2015). *Quality youth work. A common framework for the further development of youth work*. bitly.ws/33LyI
- Fatyga, B. (red.). (2019). *Praca z młodzieżą i dla młodzieży w Polsce – diagnoza stanu w roku 2019*. Ministerstwo Edukacji i Nauki. bitly.ws/33Lvm
- Kiilakoski, T. (2018). *Mapping the educational and career paths of youth workers*. bit.ly/3Qgue0w
- Krzaklewska, E. (2017). Supporting development and integration of young people – trends in current youth work practice in Poland. W: H. Schild, N. Connolly, F. Labadie, J. Vanhee i H. Williamson (red.), *Thinking seriously about youth work* (s. 113–120). Council of Europe and European Commission.
- Krzaklewska, E. i Ples, M. (2017). Pracownik młodzieżowy w dobie nowych technologii. *Zeszyty Pracy Socjalnej*, 22(4), 277–290. dx.doi.org/10.4467/24496138ZPS.17.019.8014
- Matyjaszczyk, B. (2014). *Pracownik młodzieżowy w Polsce*. Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej.

- Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej (bdw). *Informacja Rady Ministrów o realizacji w roku 2021 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej*. bit.ly/463C0pP
- Rodziewicz, M. (2016). Proces kształtowania polityki młodzieżowej w Polsce na poziomie centralnym. *Zbliżenia Cywilizacyjne*, 1(1), 92–114. dx.doi.org/10.21784/ZC.2016.003
- Rządowy Program Fundusz Młodzieżowy na lata 2022–2033 (2022). bit.ly/3Qgu21K
- Rządowy Program Wsparcia Rozwoju Organizacji Harcerskich i Skautowych na lata 2018–2030 (bdw.). bitly.ws/33Tr8
- Sińczuch, M. (2009). The history of youth work in Poland. The ideological background. W: G. Verschelden, F. Coussée, T. Van de Walle i H. Williamson (red.), *The history of youth work in Europe: relevance for youth policy today* (s. 107–116). Council of Europe Publishing. bitly.ws/33TrH
- Strzemińska, A. i Wiśnicka, M. (2011). *Młodzież na wsi. Raport z badania*. bit.ly/3saaQdY
- Taru, M., Krzaklewska, E. i Basarab, T. (red). (2020). *Youth worker education in Europe: Policies, structures, practices*. Council of Europe and European Commission. bitly.ws/33M4P
- Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej*, Dz.U. z 2011 r. Nr 149, poz. 887. bit.ly/3FztRtf
- Wortal Publicznych Służb Zatrudnienia (bdw.) bit.ly/409Jhy5

Stworzona przez Komisję Europejską Youth Wiki to encyklopedia internetowa, gromadząca wiedzę o polityce młodzieżowej w Europie. Po informacje w niej zawarte mają sięgać przede wszystkim decydenci odpowiedzialni za kształtowanie polityki w tym obszarze, a także przedstawiciele środowiska akademickiego oraz organizacje pozarządowe i młodzieżowe. W encyklopedii znajdują statystyki, wyniki badań naukowych i przepisy obowiązujące w poszczególnych krajach Europy. Aby była jak najbardziej dostępna, Youth Wiki powstaje po angielsku (national-policies.eacea.ec.europa.eu/youthwiki) – niniejszy tom jest zaadaptowanym tłumaczeniem wybranych tekstów dotyczących Polski. Eksperti z obszaru polityki młodzieżowej dokonują tu przeglądu działań państwa na rzecz młodzieży i mechanizmów ich finansowania, przyglądają się młodym na rynku pracy, zwracając szczególną uwagę na pierwsze zatrudnienie i propagowanie postaw przedsiębiorczych, a także analizują rolę pracowników młodzieżowych i środowiskowej pracy z młodzieżą we wspieraniu rozwoju młodego pokolenia.

Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji (FRSE) działa od 1993 roku. Pełni funkcję Narodowej Agencji Programu Erasmus+ i Europejskiego Korpusu Solidarności na lata 2021–2027. Od 2014 roku uczestniczy również we wdrażaniu Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój (PO WER), a od 2023 roku – Funduszy Europejskich dla Rozwoju Społecznego (FERS). Równolegle realizuje europejskie inicjatywy informacyjno-edukacyjne: eTwinning, Eurodesk, Eurydice, Europass, EVET i EPALE. Wspiera także współpracę z krajami Wschodu za pośrednictwem Polsko-Litewskiego Funduszu Wymiany Młodzieży, Polsko-Ukraińskiej Rady Wymiany Młodzieży oraz Centrum Współpracy SALTO z Krajami Europy Wschodniej i Kaukazu. Fundacja jest też organizatorem Kongresu Edukacji, najważniejszego wydarzenia edukacyjnego w Polsce.